

hako^l

br. 101 srpanj / kolovoz / rujan 2007.

av / elul 5767. / tišri 5768.

הקול

SVATOVI POD NEBOM

EUROPSKI DAN
ŽIDOVSKJE BAŠTINE I KULTURE

SADRŽAJ

IMPRESSUM	Dan židovske baštine u Zagrebu	4
Ha-kol 101.	Dan židovske baštine u Osijeku	6
srpanj-kolovoz-rujan 2007.	Dan jevrejske baštine u Beogradu	7
av/elul 5767. / tišri 5768.	Roš Hašana u Zagrebu	10
Glavna i odgovorna urednica	Blagdani u Domu L. Schwarz	11
Nataša Barac	Roš Hašana na virovitički način	12
Urednički savjet	Obavijest Claims-a	14
Zora Dirnbach, Živko Gruden,	Uspjeh Sanje Zoričić-Tabaković	15
Tamara Indik-Mali, Damir Lajoš,	Ljetovanje u Pirovcu	16
Vera Dajht Kraj	Pirovac 2007	17
Tehnička urednica	Mlade snage ponovno u Pirovcu	18
Nataša Popović	Tjedan Izraela u Zagrebu	20
Priprema i oblikovanje za tisak	140. godina posvećenja zagrebačke sinagoge	22
Magen d.o.o.	Židovski filmski festival u Zagrebu	26
Ha-kol	Menuha u Opatiji 2007.	30
glasilo židovske zajednice u Hrvatskoj	Makabijada u Zrenjaninu	33
Lektorica	Perlice Europe	34
Ivana Kurtović Budja	CENDO: Prošlo je dugo i korisno ljeto	35
Izdavač	Položaj korisnika u domovima	37
Židovska općina Zagreb,	Nova knjiga Predraga Fincija	39
Palmotićeva 16, 10000 Zagreb,	Program Kulturnog društva M. Š. Freiburger	39
p.p. 986.	Gostovanje izraelske skupine Mayumana	40
Tel: 385 1 49 22 692	Nova knjiga Daše Drndić	41
fax: 49 22 694	Novi spomenik kulture u Ludbregu	42
e-mail: jcz@zg.t-com.hr	Pismo iz Londona: Ljetna literatura	44
uredništvo: hakol@net.hr	Priča iz djetinjstva	48
Za izdavača	Židovski liječnici u BiH početkom 20. stoljeća	50
dr. Ognjen Kraus	Centar S. Wiesenthal: loša ocjena Hrvatskoj	53
ISSN 1332-5892	Papa u Beču odao počast židovskim žrtvama nacizma	55
Izlaženje Ha-kola financijski potpomaže	Yad Vashem dobio prestižnu španjolsku nagradu	56
Savjet za nacionalne manjine	Obnovljena najveća sinagoga u Njemačkoj	57
Republike Hrvatske	Priznanje Arapinu koji je spasio Židove od nacista	58
Pretplata	Židovski korijeni na Zelenortskim otocima	60
100 kuna godišnje,	In memoriam: Marta Centner, Ela Muhvić	61
za inozemstvo 200 kuna.	In memoriam: Joža Štajner, Julija Gernter Živadinović, Emanuel Salom	62
Žiro račun kod Zagrebačke banke broj:	U realizaciji ovog broja sudjelovali su:	
2360000-1101504155	Mira Wolf, Darko Fischer, Raka Levi, Zvi Elieser Alonie, Ljubo R. Weiss, Melita	
Židovska općina Zagreb.	Švob, Zora Dirnbach, Oto Konstein, Žaklina Mučeva, Laila Šprajc, Dina Šosberger,	
Devizni račun: 30101-620-16/2424116441	Saša Cvetković, Dean Friedrich, Snješka Knežević, Nataša Popović, Filip Kohn,	
Tisak	Nives Beissmann, Živko Gruden, Paula Novak, Regina Kamhi, Milivoj Dretar,	
Intergrafika	Vesna Domany Hardy, dr. Ivan Petričević, Mira Altarac Hadji-Ristić	
Oblikovanje naslovnice	Svim suradnicima najtoplije zahvaljujemo!	
Vera Dajht Kraj		

Zagrebačka židovska općina i ove se godine pridružila obilježavanju Dana židovske baštine i kulture, a središnja je tema bila židovski svadbeni običaji.

„SVATOVİ POD NEBOM“

Iluminacija na margini uz tekst svečanosti vjenčanja.

Rabin koji vodi vjenčanje recitira blagoslove, stojeći između mladenke i mladoženje. Mladoženja, držeći prsten, pruža desnu ruku prema mladenki-noj ruci. Dio stranice iz rukopisa napisanog i ilumioniranog u sjevernoj Italiji, krajem 15. stoljeća.

Dan židovske baštine i kulture sve više prerasta u jedinstven, već monumentalan europski jednodnevni festival: pridružuje mu se sve više židovskih općina, tako da se ove godine održava u više od trideset zemalja.

Cilj mu je da se javnost upozna s vrijednostima kulturne baštine u sredinama u kojima su živjeli Židovi te na važnost koja se u židovstvu pridaje baštini, tradiciji i memoriji. Za europske Židove pitanje baštine ima posebnu težinu, jer je u doba holokausta uništen, opljačkan i otuđen najveći dio materijalne baštine, a zatrti su mnogi oblici nematerijalne. U svim europskim sredinama gdje su se održale ili obnovile židovske općine, nastoji se dostojno prezentirati očuvane ostatke umjetničkog stvaralaštva generacija i generacija. Raste i broj židovskih muzeja koji izazivaju sve veće zanimanje, a židovsko stvaralaštvo i baština spoznaju se kao važan dio europskog povijesnog i kulturnog identiteta. I Židovska općina Zagreb od početka daje svoj doprinos svežidovskoj kulturnoj svečanosti. Svjesni smo njezine velike simboličke važnosti: ona predstavlja i zajedničko i različito te pokazuje da možemo, želimo i znamo njegovati zajedništvo koliko god bili različiti. U raznolikom programu, u kojemu su zastupani svi kulturni i umjetnički izrazi, težište je ipak na izložbama u našoj Galeriji "Milan i Ivo Steiner", kojima iz godine predstavljamo javnosti umjetnine iz zbirke naše općine, ponajprije sakralnu baštinu koja je najvrednija.

Tako smo prošle godine obilježavajući 200. obljetnicu osnutka ŽOZ-a prvi put simbolično u sinagogi otvorili sveti ormar (Aron Hakodeš) i „odgrnuli „ parohet (svetu zavjesu) kako bismo izložili ono što je najsvetije u židovskoj religijskoj tradiciji i u načelu se ne pokazuje osim u iznimnim prilikama, a to je svitak Tore na kojem je rukom ispisano Mojsijevo Petoknjžje i koji je zaodjeven raskošnom opremom koja različitim simbolima upućuje na značenje i važnost, tajnu i svetost Tore.

Židovski svadbeni običaji

Ove godine za Europski Dan židovske baštine i kulture istraživali smo i posvetili se židovskom braku, napose svadbenim običajima ispod Hupe, baldahina ili nebnice, pod kojim se odvija obred vjenčanja.

Bogati program jednodavnog festivala započeli smo obilaskom zbirke judaike u Muzeju za umjetnost i obrt sa stručnim

novi dom koji kao i Abrahamov šator ima četiri ulaza. Dolazeći pod Hupu budući supružnici započinju svoj bračni život sa željom da i njihov dom bude gostoljubiv i otvoren gostima i putnicima namjernicima koji dolaze s bilo koje od četiri strane svijeta poput Abrahamova.

Pojam Hupe nalazimo i prilikom objave Tore

vodstvom, nastavili otvaranjem izložbe u Galeriji Milan i Ivo Steiner nazvanom „Svatovi pod nebom“, zatim prikazivanjem filmova sa Židovskog filmskog festivala London -Zagreb i kao šećer na kraju koncertom židovskih svatovskih pjesama na jidišu iz glazbene baštine koju su sakupili Žiga Hirschl i Salomon Loewy iz pjesmarice u izdanju Kulturnog Društva Miroslav Šalom Freiburger. Publika je uživala u umjetničkoj interpretaciji mladih ali renomiranih umjetnica Martine Zadro, Lane Bračić i recitatora Adama Končića.

Zbog osobite i višestruke vrijednosti Hupe kao simbola, u znak poštovanja i sjećanja na naše pretke, ove godine uz Dan židovske kulture i baštine izlažemo četiri Hupe koje se čuvaju u sakralnoj i kulturno-povijesnoj zbirci ŽOZ-a.

Fešta je završila domjenkom u Klubu ŽOZ gdje smo se ponovno uvjerali u umješnost spravljanja židovskih delicija naših domaćica.

Židovska hagadična književnost bogata je mnogim pričama koje spominju brak kojeg je Bog osnovao još u doba stvaranja

svijeta kao idealno ljudsko stanje i temeljnu ustanovu.

U jednoj od mnogobrojnih židovskih predaja na temu Postanka svijeta zatejemo slijedeću priču. „Izvadivši Adamu jedno rebro dok je on spavao, Bog od njega načini ženu, zatim joj isplete kosu i ukrasi je poput nevjeste s dvadeset i četiri dragulja, pa tek onda probudi Adama.

Adam bje očaran.“ Talmud nam pripovijeda da je Bog načinio i darovao Adamu i Evi 10 Hupa za njihovo potomstvo. Sama riječ Hupa potječe iz Biblije, a označava podjednako mjesto bračnog sjediničenja kao i bračnu ložnicu ili naprosto

na Sinaju kada je sklopljen Savez (brak) između Boga i židovskoga naroda, planina Sinaj nadvisivala se poput Hupe.

Vjera Židovima nalaže da se vjenčaju i imaju djecu, kako im je i zapovjedio Bog koji je počeo sa stvaranjem života i koji je naredio prvim ljudima da se plode i množe i napune zemlju. Kao u stara vremena i danas se židovsko vjenčanje pod Hupom odvija prema određenom redosljedju. Zbog osobite i višestruke vrijednosti Hupe kao simbola, u znak poštovanja i sjećanja na naše pretke i duhovnu snagu koja ih je održala u borbi za opstanak, ove godine uz Dan židovske kulture i baštine izlažemo četiri Hupe koje se čuvaju u sakralnoj i kulturno-povijesnoj zbirci ŽOZ-a.

Europski Dan židovske baštine i kulture jedan je u nizu naših nastojanja i napora oko institucionalnog osnutka židovskog muzeja u kojem ćemo Židovima i javnosti Zagreba i Hrvatske dostojno predstaviti bogatstvo naše vjere, tradicije i kulture.

Mira Wolf

Predsjednica Odbora za zaštitu židovske kulturne baštine ŽOZ-a

Židovska općina Osijek i ove je godine, devetu godinu zaredom, obilježila Dan židovske baštine i kulture, čija je tema bila „Sjećanje“.

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

Tradicionalno, kao i u proteklih devet godina, u Osijeku je u rujnu obilježen Dan židovske baštine i kulture. Osijek ima u Hrvatskoj najdužu tradiciju obilježavanja tog „dana otvorenih vrata“ židovskih općina jer je Osijek u Hrvatskoj prvi prihvatio tu inicijativu.

Tu manifestaciju, koju su na poticaj B'nei Brita Europe i Udruženja židovskih općina Europe, prihvatile židovske općine u mnogim europskim državama posljednjih se godina obilježava u više od 200 europskih gradova. Posebnu uvjerljivost toj manifestaciji daju činjenice da se manifestacija održava u svim gradovima na isti dan, da svi sudionici prihvaćaju zajedničku temu, svake godine neku drugu te da je manifestacija koordinirana i o njoj se sakupljaju zbirni podaci na jednom središnjem mjestu.

Ovogodišnja tema „Svjedočenje“

Ovogodišnja manifestacija održana je prve nedjelje u mjesecu rujnu, dakle 2. rujna, a tema manifestacije bila je: Svjedočenje. Možda nije sasvim ispravno, ali se kod nas Židova uz pojam „svjedočenje“, razumljivo samo po sebi, nameće svjedočenje o holokaustu. Zato smo i mi u Osijeku, bez mnogo razmišljanja, ovu manifestaciju posvetili svjedočenju o najtragičnijem našem iskustvu.

Tek kada su pripreme za manifestaciju bile gotove i vremena za promjene više nije bilo, došao sam na pomisao da 65 godina nakon holokausta među Židovima ima i nekih drugih povijesno važnih i povijesno poučnih sjećanja o kojima bi svjedoci tih događaja mogli svjedočiti i prenijeti dolazećim generacijama. Za nas na ovim područjima svjedočenja kako smo proživjeli pola stoljeća totalitarnog režima koji je bio nenaklonjen religioznom životu sigurno su isto vrijedna tema.

Svjedočenja o preživljavanju u uvjetima materijalnih teškoća, u uvjetima kada su zbog konfiskacije imovine židovske, općine ostale bez ono malo imovine koja nije bila fizički uništena u prethodnom ratu, u uvjetima kada se rasprodavalo ono malo nekretnina, sakralnih i svjetovnih, samo da se spasi što se još spasiti može, također će jednog dana biti povijesna svjedočenja poučna za dolazeće generacije. Također naša iskustva o nedavnom domovinskom ratu, o tome kako biti Židov u

Drugi doprinos temi „Svjedočenja“ na „Dan židovske kulture“ bilo je predavanje o poučavanju o holokaustu u srednjim školama. Nastojanje da podučavanje o stradanju Židova u Drugom svjetskom ratu nađe mjesto u nastavnom programu srednjih škola, ali i u slobodnim aktivnostima učenika, polako se od zamisli i poticaja pretvara u stvarnost.

Hrvatskoj i biti prijatelj Jevrejima u Srbiji u vrijeme kada između Hrvata i Srba eskalira netrpeljivost, mržnja i rat postat će povijesno važna i poučna svjedočanstva.

Knjige i predavanja

No, da bi svjedočanstvo o nekom razdoblju postalo povijesno zanimljivo i vrijedno, treba proteći određeno vrijeme, potreban je vremenski odmak. Zato se i danas u publicistici židovskih autora susreću sjećanja na razdoblje od prije 65 godina. Da spomenem samo nedavno izdane dvije knjige Branka Polića („Vjetrenjasta klepsidra“ i „Imao sam sreće“) i knjigu „1941. godina koja se vraća“ Slavka Goldsteina). Gotovo da nema nikakvih memoarskih zapisa židovskih autora iz razdoblja iza 1945. godine.

Sve nas ovo možda opravdava što smo „zdravo za gotovo“ pretpostavili da tema „Svjedočenja“ na danu židovske kulture ove godine treba ostati u okvirima holokausta. Jesu li tako postupile i druge židovske zajednice u Europi, mogu samo pretpostaviti, jer izvještaja o njihovim aktivnostima za sada još nemamo.

Nije bilo teško naći brojne tekstove na ovu temu, od sjećanja široj javnosti nepoznatih autora, do medijski poznatih djela kao „Dnevnik Ane Frank“. Napravili smo malenu izložbu takvih djela s popratnim kratkim opisom. Tu se našlo 18 naslova. Od djela svjetski poznate beletristike zastupljene su bile knjige Leona Urisa i Imre Kertesza. Od poznatih domaćih autora izložene su bile knjige Zore Dirnbach, Eve Grlić i Branka Polića. Svjedočenja javnosti nepoznati autora našla su se u seriji

Svjedočenja o preživljavanju u uvjetima materijalnih teškoća, u uvjetima kada su zbog konfiskacije imovine židovske, općine ostale bez ono malo imovine koja nije bila fizički uništena u prethodnom ratu, u uvjetima kada se rasprodavalo ono malo nekretnina, sakralnih i svjetovnih, samo da se spasi što se još spasiti može, također će jednog dana biti povijesna svjedočenja poučna za dolazeće generacije.

knjiga koje su tiskane u Beogradu pod naslovom "Mi smo preživjeli", ali i knjige gotovo jednakog oblika, tj. svjedočenja nepoznatih osoba koje su preživjele holokaust, jedna knjiga iz Vojvodine, a druga iz Montreala u Kanadi, koja je, naravno, pisana na engleskom jeziku, ali su autori iz srednje Europe.

Drugi doprinos temi "Svjedočenja" na "Dan židovske kulture" bilo je predavanje o poučavanju o holokaustu u srednjim školama. Nastojanje da poučavanje o stradanju Židova u Drugom svjetskom ratu nađe mjesto u nastavnom programu srednjih škola, ali i u slobodnim aktivnostima učenika, polako se od zamisli i poticaja pretvara u stvarnost. O tome je govorila profesorica Andrea Planinšek s Medicinske škole Osijek. Ta škola već godina prednjači u poučavanju o Židovima i holokaustu, a njihovi nastavnici, zahvaljujući mogućnostima koje dolaze iz Izraela, pohađaju međunarodne seminare u kojima stječu znanja o toj aktivnosti. Andrea Planinšek boravila je ne-

Mediji su dobro popratili ovu manifestaciju jer su s korisnim i zanimljivim njezinim sadržajem bili upoznati još proteklih godina. Razočarao nas je, jedino, malen broj posjetitelja, kako članova općine, tako i ostalih građana. Iduće godine treba voditi računa da se privuče veći broj građana.

давно u Izraelu te je pred posjetiteljima našeg Dana kulture govorila o svojim vrlo pozitivnim iskustvima s tog boravka.

Vesele tonove uz te ozbiljne teme unijela je osječka plesna grupa "Haverim šel Izrael" koja je u razmaku između otvorenja izložbe i predavanja uveselila goste i pobrala zasluženi aplauz.

Mediji su dobro popratili ovu manifestaciju jer su s korisnim i zanimljivim njezinim sadržajem bili upoznati još proteklih godina. Razočarao nas je, jedino, malen broj posjetitelja, kako članova općine, tako i ostalih građana. Iduće godine treba voditi računa da se privuče veći broj građana. Ovakva manifestacija namijenjena je ponajprije njima!

Darko Fischer

Predsjednik Jevrejske opštine Beograd, Raka Levi, i za ovaj broj Ha-kola šalje nam Pismo iz Beograda, u kojem piše o obilježavanju Dana židovske baštine u glavnom gradu Srbije.

Evropski Dan jevrejske baštine u Beogradu

Od kako se pre nekoliko godina Beograd uključio u obeležavanje dana jevrejske kulture u Evropi, ovo je prvi put da su se ljudi gurali za mesta u autobusu, da je svečana sala bila prepuna za otvaranje izložbe i da su gosti napunili celu sinagogu da čuju o našoj veri i tradiciji. Naravno, ove godine smo imali malo bolju reklamu nego pre, jer je i u novinama i na TV i radiju objavljen program dešavanja - a mi smo ga napravili stručno, bogato i raznovrsno. Glavni cilj ovog predstavljanja 2. septembra 2007., bio je da naši susedi i sugrađani saznaju, kroz "Svedočenja" - tema ovog specijalnog dana - nešto o nama Jevrejima koji smo na tlu Beograda od pamtiveka - ako je po rabi I. Slangu, onda još od doba jevrejske države, a ako je samo po pisanim tragovima onda još od 950. godine naše ere, kada se pominje pismo Rabi Hisdaj ibn Shapruta, kod Kalifa iz Kordobe Abdul Rahmana III, koje piše hazarskom Haganu Josifu XI, a između ostalog šalje ga preko Jevreja iz Beograda. Često smo isticali da smo svi isti i jednaki, ali ono što smo hteli da pokažemo ovog puta je da nismo isti nego baš naprotiv da se razlikujemo, ali da možemo da živimo zajedno ako poštujemo jedni druge i tolerišemo mi vaše, a vi naše običaje.

Dan baštine započeo je rano ujutro

Dan je počeo obilaskom Jevrejskog istorijskog muzeja u 10 ujutro i na opšte zaprepašćenje grupa od čak 40-tak posetilaca je pomno slušala našu Branku Džidić koja je vodila turu kroz

stari - tradicionalni istorijski deo postavke, a posle i kroz holo-kaust postavku o stradanjima Jevreja na našim prostorima. To je bio uvod i upoznavanje sa našom istorijom, da bi nastavili o tradiciji i kulturi kroz izložbu slika i umetničke grafike "Sinagoga kao umetničko nasleđe" - naših umetnika Mirjane Lehner Dragić akademskog slikara i Marka Dragića umetnika na kompjuteru. U kombinovanoj tehnici Mirjana je prikazala brojne radove, slike i crteže, koji predstavljaju naše sinagoge, naše rabine i hebrejski alfabet kroz citate iz ture i blagoslova za jevrejske praznike. Marko je izložio svoju kompjutersku foto-grafiku. Lep govor o istoriji sinagoga na teritoriji Srbije (koji pola ljudi nije moglo da čuje od galame i neopisive gužve u svečanoj sali JOB) održala je Sandra Maksimović-Sara diplomirani politolog za međunarodne poslove i postdiplomac na Katedri za političko nasilje i terorizam, prijatelj naše opštine koja je želela tim činom da pokaze da i goim mogu da doprinesu našem danu kulture. Izložbu su ozvučili Drita Tutunović i Nikola Salačanin spletom sefardskih romansi. Naravno na otvaranju sam govorio i ja kao predsednik JOB, ali nisam stigao ispričati - ili bar nisam želeo da prisutnim gostima pričam o tome koliko se volimo - meni interesantnu priču iz naših opština od pre 200 godina, a toliko ak-

tuelnu i danas: Solunski rabin Moshe Amariljo piše 1735. o Jevrejima Beograda - da su u Beogradu bile dve opštine, sefardska mala sa rabinom Morenom i aškenaska velika sa rabinom Levi Jerushalmi. Usled neke nesuglasice u sefardskoj opštini odvojili su se neki ugledniji bogati članovi opštine od svoga rabina i molili aškenaskog rabina da ih primi u svoju opštinu. Ova je nesloga trajala oko 5 godina. Rabin Moreno se preselio u Palestinu ali na oproštaju održao srceparajući govor moleći sve da se pomire i priklone aškenaskom rabinu Leviju, a da će im on poslati nekog iz Carigrada - naravno nije uspeo, iz Carigrada javlja da nije našao ličnost koja bi htela u Beogradu da im bude rabin. Aškenaski Rabin Levi je molio na Hanuku 1729. da Sefardi nađu sebi novog rabina jer on ne može sa njima da izađe na kraj, pa su ovi poslali predstavnike i izmolili iz Sofije rabina Gersona Levija da im dođe - međutim ovaj na putu za Beograd ostade u Nišu (nije bio oduševljen da dođe, a Nišljije ga svesrdno zamolile da ostane kod njih) i tako Beogradska sefardska opština još 10 godina imaše aškenaskog rabina...

Na kraju dana - kruna celog ovog programa - koncert grupe Prezburger iz Bratislave u Narodnom pozorištu. Poklon lože 676 Bnei Brit Srbija Beograđanima. Besplatne karte su bile puštene u opticaj prošlog meseca na blagajni pozorišta i kažu da su se odmah u prvih pola sata sve razgrabile iako je organizator odobrio maksimum da se podignu samo po dve karte.

Obilazak jevrejskih mesta u Beogradu

E, a onda je nastala borba za mesto u autobusu koji je vodio po jevrejskim mestima u Beogradu. Naš vodič, Milica Mihajlović, istoričar umetnosti od skora u penziji, stručnjak sa svojim neverovatno velikim znanjem naše istorije i lokaliteta u jevrejskom Beogradu, vodila je ovu turu skoro tri puna sata, a da nas ni jedan gost nije napustio nego čak štaviše na svakom koraku je zaustavljao i obasipao brojnim pitanjima. Ja sam čak i prebrojao putnike u autobusu - naravno veliki autobus za 50 primio je ovog puta 70 učesnika, a da stojimo u autobusu - odobrio nam je predstavnik policije koja nas je svuda pratila i obezbeđivala.

Prva stanica - Dorčol i spomenik Nandora Glida "Menora u plamenu" - sećanje na Jevreje koji su u plamenu nestali sa Dorčola. Od 12,000 Jevreja iz 1940. rat je preživelo svega oko 3000. Nastavili smo posle i pešice po ulicama Dorčola - Jevrejskoj, Visokog Stevana, Solunskoj, gde su bili Oneg sabat i tikun hacot, stara sinagoga Kal Viezu, škole i domovi dobrotvornih društava, kao i mnogi drugi jevrejski objekti. Sa Dorčola smo krenuli na Jevrejsko groblje - nismo obišli aškenasko, ali smo zato posetili sve velike spomenike na sefardskom, sada jedinom aktivnom našem groblju.

Glavni cilj ovog predstavljanja 2. septembra 2007., bio je da naši susedi i sugrađani saznaju, kroz "Svedočenja" - tema ovog specijalnog dana - nešto o nama Jevrejima koji smo na tlu Beograda od pamtiveka.

Sa groblja, grupa je nastavila turu do Starog sajmišta, koncentracionog logora na levoj obali Save - gde je nestalo oko 40,000 ljudi za vreme holokausta. Spomenik pored Save, napravljen od dva različita metala trebao je da sija kao dijamant u ruci, ali na žalost sjaja nema jer je nemarom dragoceni metal zarđao. Da ne pominjemo i da su bronzane ploče koje su objašnjavale ko je stradao ovde, na tri jezika - srpskom, hebrejskom i engleskom, nestale. Poseta Sinagogi, koja je usledila, je bila izuzetno draga mnogima, jer do tada nikada nisu bili u jevrejskoj bogomolji i pitanja su bila veoma interesantna o tome kako i šta slavimo, zašto i kako palimo sveće i naravno kako se molimo i šta ima u Aron ha kodešu. Gužvu smo ovde napravili sami mi, svojom nespremnošću da primimo silne goste i otvorimo im glavna vrata, nego su ulazili na stražnja

Sa Dorčola smo krenuli na Jevrejsko groblje - nismo obišli aškenasko, ali smo zato posetili sve velike spomenike na sefardskom, sada jedinom aktivnom našem

vrata pošto smo postavljali granitne ploče na pod ispred ulaza da ulepšamo našu Sinagogu pred Rosh ha Shana. Posto je to jedina Sinagoga u Beogradu i jedina koja redovno ima službu u Srbiji, interesantno je pomenuti da je to originalno bila

aškenaska sinagoga u kojoj se danas drži služba po sefardskom obredu.

Koncert grupe Prezburger u Narodnom pozorištu

Naše košer kuvarice su nas veoma obradovale bogatim izborom posluženja na koktelu koji smo tad priredili u našem košer restoranu. Svi su pitali kakva je razlika između košer i ostale hrane i isprobavali pite sa mesom, sirom, zeljem, slatkiše i kiflice... Tim koktelom smo završili prvi deo obeležavanja ovog izuzetnog dana. Naravno, neki su ostali u restoranu da predahnu do sledećeg događanja iako je trebalo sačekati skoro tri sata do sledećeg predavanja pod nazivom „Arhitektura i građevinarstvo Jevreja u Beogradu“. Divno predavanje nam je održala Kristina Mah, apsolvant arhitekture, dragi mladi prijatelj naše opštine. Ova prezentacija koja nas je omadrijala neverovatnim činjenicama, fotografijama i starim mapama Beograda, plod je dugogodišnjeg istraživanja Kristine o

zgradama i arhitektama koji su ih projektovali i građevinskim inženjerima koji su ih sazdali.

Na kraju dana - kruna celog ovog programa - koncert grupe Prezburger iz Bratislave u Narodnom pozorištu. Poklon lože 676 Bnei Brit Srbija Beograđanima. Besplatne karte su bile puštene u opticaj prošlog meseca na blagajni pozorišta i kažu

Često smo isticali da smo svi isti i jednaki, ali ono što smo hteli da pokažemo ovog puta je da nismo isti nego baš naprotiv da se razlikujemo, ali da možemo da živimo zajedno ako poštujemo jedni druge i tolerišemo mi vaše, a vi naše običaje.

da se se odmah u prvih pola sata sve razgrabile iako je organizator odobrio maksimum da se podignu samo po dve karte. Svih 600 mesta u Narodnom pozorištu, na 4 galerije, bili su popunjeni i mnogi su na žalost ostali pred vratima. Divan muzički doživljaj i na kraju krajeva - prvo predstavljanje aškenaske muzičke tradicije u Beogradu. Po aplauzu i bisevima kojima je publika molila muzičare da nam još sviraju, može se zaključiti da je bilo pravo slavlje. Gosti su nam bili novpostavljeni ambasador Izraela i ambasador Mađarske te mnogi predstavnici skupštine grada. Posle nekoliko sefardskih koncerata u prošlih par godina, zaista je Beograd po prvi put slušao Klezmer muziku i to na najveličanstveniji način - u svom Narodnom pozorištu.

Raka Levi
Predsjednik Jevrejske opštine Beograd

Dječji vrtić "Mirjam Weiller" zahvaljuje na pomoći pri realizaciji projekta Richment in Diversity

Roš Hašana u ŽOZ-u

Vrlo dobro posjećenom službom u sinagogi i odličnom večerom zakoračili smo u 5768. godinu. U društvu mnogobrojnih članova zajednice i ove smo godine zaključili da je Klub uistinu premalen za proslave blagdana. No, unatoč nedostatku mjesta, atmosfera je tijekom cijele večeri bila vrhunska. Kao što sam napomenuo prije službe, Roš Hašana je blagdan kojim započinjemo desetodnevni period samoispitivanja, analize naših djela i naših pogrešaka. Zvuk šofara, kojeg čini 99 znakova, simbolizira nekoliko elemenata; prvo, otvaranje nebeskih vrata kako bi Bog prihvatio naše molbe i molitve i drugo,

buđenje svakog pojedinca u njegovoj osobnoj molitvi. Deset dana oprosta prate posebne molitve kojima čovjek pronalazi svoje pogreške.

Roš Hašana se još naziva Danom sjećanja, s obzirom na to da nas Bog podsjeća na pogreške kako ih više ne bismo ponavljali.

Jom Kipur je dan na koji Bog „donosi presudu“ o nama i našim djelima.

Svim članovima židovskih općina u RH želim sretnu i uspješnu godinu.

Gmar Hatima Tova!

Zvi Eliezer Alonie
Nadrabin zagrebački

I ovoga rujna je u našem Domu bilo vrlo živo. Tek što smo proslavili Roš Hašana i nadamo da nam je svima upisana dobra i slatka nova godina, došao je Jom Kipur, a na vratima je već i Sukot.

BLAGDANI U DOMU LAVOSLAV SCHWARZ

Na Erev Roš Hašana okupio se velik broj gostiju, uglavnom su to bili članovi obitelji korisnika, ali i naši dragi stariji članovi ŽOZ-a koji se u domskom okruženju osjećaju ugodno i rado nam dolaze. Neke korisnike skoro nismo prepoznali. Nove frizure, svečana odjeća, šminka; uloženo je mnogo truda da bi pred djecom i unucima izgledali što bolje. Nakon tradicionalne riblje večere i nezaobilaznih kolača i jabuka s medom, još smo se dugo zadržali ugodno čavrljajući o svemu i svačemu.

Na Erev Jom Kipur smo nakon večere zapalili svijeće uz blagdanski blagoslov. Sljedećeg dana su samo rijetki postili, jer ipak smo dom za starije osobe gdje gotovo svi uzimaju lijekove, neke prije, neke poslije jela. Obroci su međutim bili jednostavni, bez deserta, kako bismo barem na taj način obilježili blagdan.

PRILOZI DOM

Zahvale:

Branka Akerman umjesto cvijeća na grob
prijateljice prof. Elle Muhvić, rođ. Kornfein 200,00
Obitelj Breyer
povodom rođenja unuka Davida 4.000,00
Dori i Nedjeljka Gaon
povodom godišnjice smrti Erne Gaon 360,00

ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-a

GIZELA I RAHELA WEINBERGER . . . . . 500,00 Kn
(ZA MICVA NA SPOMEN SUPRUGA I OCA
LAZU WEINBERGERA)

U spomen na roditelje Elzu i Dr. Artura Polaka i seku Miru
Dr. Jelena Polak-Babić je donirala 500,00 kuna dječjem
vrtiću " Mirjam Weiller.

Ulazak u Novu 5768. godinu obilježila je i Židovska općina Virovitice.

Šana Tova, Virovitica!

ROŠ HAŠANA NA VIROVITIČKI NAČIN

Te srijede uzbuđenje u kući Weissovih raslo je iz sata u sat: znalo se u koliko je sati svečana večera s predstavnicima Županije i Grada, ali bilo je neizvjesno koliko će nas se okupiti na tu već tradicionalnu večer. Što zbog bolesti članova Općine, što zbog poodmakle dobi, što zbog drugih razloga do zadnjeg trenutka bilo je otvoreno kako ćemo obilježiti ulazak u Novu, 5768. godinu. Pozivnice su pravovremeno poslane, pozdravna riječ bila je pripremljena već dan prije, ali trebalo ju je tiskati, još bar jednom pročitati.

Ne možemo da se i ovog trenutka ne sjetimo onih oko 200 Židova virovitičkog kraja koji su stradali u vrijeme holokausta, naše porušene sinagoge, gubitka koji je trajan i koji nije moguće tek tako zaboraviti jer ti su naši pokojni sugrađani radili za svoje obitelji, ali i na dobrobit Virovitice i virovitičkog kraja.

Predsjednik Općine Željko Weiss pročitavši pozdravnu riječ, rekao je: «Ti si je napisao, napisao si je vrlo dobro i kakovog bi smisla imao da je ja čitam. Stisni zube i pročitaj je odnosno prepričaj!», bio je korektan moj brat.

«Ako ću imati komu?» našalio sam se, a u toj šali bilo je, kao i u svakoj šali, dosta istine.

Ako je još bilo kolebanja, ono je nestalo kada se otac, raniji dugogodišnji

predsjednik Općine, izvukao iz kreveta u kojem provodi većinu vremena proteklih godina, boreći se s neizlječivom bolešću, obukao odijelo, namjestio kravatu i uzeo svežanj papira. Usput, on je u 86-toj godini života.

«Idemo, zar još niste pripremljeni?» govorio je nadahnuto. «Mojsije» je uzeo štap i krenuli smo pridržavajući jedan drugoga. Nećakinji Danieli trebalo je malo više vremena jer «kćer jeruzalemska» htjela je zablistati u svojoj eleganciji i ljepoti. «Samo vi krenite, stići ću ja vas!»

Dvorana se punila gostima

Srećom za sve, restoran je bio u blizini i tamo je već bio moj brat sa suprugom dočekujući goste. Prvo je pozdravio oca, a onda, na opće iznenađenje, svečana dvorana punila se gostima brže nego bi se to moglo očekivati i u zakazano vrijeme mogli smo zauzeti «svoje pozicije».

A kada je stigao dogradonačelnik gospodin Dinko Filipović, a nešto kasnije i predstavnik Odjela za društvene djelatnosti Županije, gospodin Mark Šojat, osjećali smo svi da je ovo ozbiljan skup i da protokol nalaže ozbiljnost. I odmah pitanje: Otkuda gospodinu lijepo židovsko ime? Da nije «naš»?

Stol su krasili tanjurići s datuljama, jabukama i posudice s medom, nara nije bilo

moguće pribaviti. Petnaestak mjesta bilo je popunjeno, a jedno mjesto čekalo je našu doktoricu Ž. I svi smo se nadali da neće izostati jer nije bilo isključeno da nekome malo i pozli.

Nije mi preostalo ništa drugo nego zahvaliti kronične bolove, pozdraviti po protokolu goste i ukratko ispričati što je za nas Židove Roš Hašana, a što Jom Kipur.

Počeo sam: «Židovi su, kaže se, opstali zahvaljujući nekim svojim sposobnostima: učenju, ustrajnosti u vjeri, solidarnosti, pismenosti, znanju jezika, prirodnoj okretnosti... Dijelom je to točno, no Židovi su kroz stoljeća, a vrijedi to i danas, opstali zahvaljujući podršci i razumijevanju okoline, tj. naroda u koji su bili razasuti. Nama je stoga posebno stalo da na ovoj skromnoj svečanosti pozdravimo dužnosnike... » Onda nekoliko riječi o židovskom kalendaru koji je lunarni, pa što znači kada se Roš Hašana prevede sa hebrejskog, pa o raznim dimenzijama Velikih praznika. Da slijede JAMIM NORAIM, strašni dani, zašto su strašni itd. Pa zašto se puše u šofar i pri kraju sam uzviknuo: «ŠANA TOVA!» Dobra, zdrava, sretna, plodna, miroljubiva Nova godina!

I još sam dodao: «Zvuk šofara pobuđuje osjećaj straha u nama - to je instinktivno reagiranje na taj zvuk. Tako ćemo se mi osjećati kada budemo pred Stvoriteljem,

pred Vječnim. A to nije obično stajanje nego čvrsto stajanje, ustrajno, stameno za koje treba snage. Jer, Vječni nas gleda, propituje...

Prisjetili smo se i 200 virovitičkih Židova nestalih u holokaustu

Jedno je sigurno: Bog želi da smo mi Židovi, iako nam to ponekad teško pada, međusobno u miru. Tako, kao što su roditelji tužni ako se djeca međusobno svađaju, naš otac je na nebu potišten ako Židovi ne žive međusobno u miru, što je nažalost, prečesto slučaj.

Priznajem tu ideju našao sam u paraši koja je stigla do Virovitice od nadržabina bečkog Eisenberga: Bez mira nema opstanka Židova, Izraela, ali ni drugih nar-

Židovi su, kaže se, opstali zahvaljujući nekim svojim sposobnostima: učenju, ustrajnosti u vjeri, solidarnosti, pismenosti, znanju jezika, prirodnoj okretnosti... Dijelom je to točno, no Židovi su kroz stoljeća, a vrijeđi to i danas, opstali zahvaljujući podršci i razumijevanju okoline, tj. naroda u koji su bili razasuti.

oda i država. Mi se pozdravljamo sa ŠALOM, mi druge pozdravljamo sa ŠALOM i to nije slučajno.

Mir i blagostanje želim i Hrvatskoj, našim gostima danas, naravno malobrojnim Židovima Virovitice. Ne možemo da se i ovog trenutka ne sjetimo onih oko 200 Židova virovitičkog kraja koji su stradali u vrijeme holokausta, naše srušene sinagoge, gubitka koji je trajan i koji nije moguće tek tako zaboraviti jer ti su naši pokojni sugrađani radili za svoje obitelji, ali i na dobrobit Virovitice i virovitičkog kraja.»

Naš Mojsije nije mogao odoljeti, a da se ne javi za riječ i nabroji neka prezimena stradalih u holokaustu i kaže još pokoju

o žrtvama. Diskretno ga je prekinuo moj brat naglasivši da je toliko i toliko sati i da smo ušli zalaskom sunca u Novu godinu.

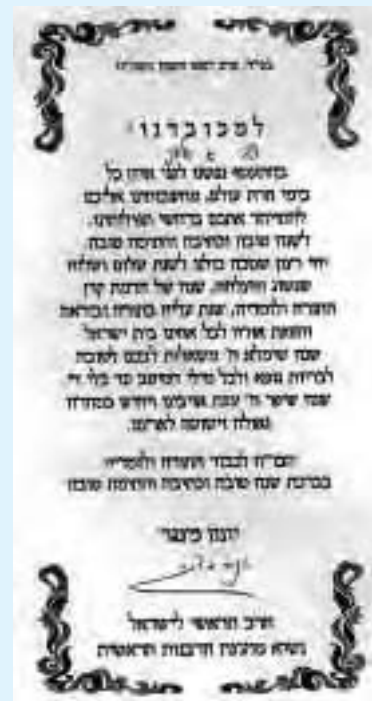
«Le hajim, le hajim!» čulo se oko stola i kada smo posegnuli za čašama primijetili smo da su - prazne! Natočeno je piće, podignute su čaše, ponovo smo klicali Le hajim, le hajim!

Dok se čekalo jelo, pričali su se židovski vicevi, šmuzovalo na razne teme. Stigla je i doktorica i jelo s dobrim apetitom i zalilo još boljim vinom, a poneki su se odlučili za sok.

Nakon više od dva sata «Mojsije» je prvi uzeo štap, Daniela je skočila da ga prati, njezin mladić, koji je ujedno brojnim fotografijama ovjekovječio ovaj susret, pomagao joj je pridržavajući «Mojsija.»

Samo Adošem je mogao podići iz kreveta mog oca i dovesti ga na tu svečanost... Može sutra mirno otputovati, on, ali i drugi. Ali, sigurni smo da nas je većinu upisao u Knjigu života. Jer smo žilavi, ustrajni, Njemu vjerni, mada malobrojni i ne baš sjajnog zdravlja. I žalosni što nema onih 200 Židova Virovitice i okolice iz 1941. i njihovih potomaka. Pa da se okupimo u sinagogi, molimo i zapjevamo... Kakav bi to tek skup bio?!

Ljubo R. Weiss

Slobodan prijevod čestitke za Roš Hašana 5768 upućene rabinu Zvi Alonija od Glavnog rabina Izraela.

Erev Roš Hašana 5768

Uvaženom
Zvi Aloniju

Umotavši našu dušu pred Gospodom, naše su misli sjedinjene s vama u molitvama i željama da Nova godina bude sretna i da se upis dobro zaključiti.

Naša je želja, da svima nama to bude godina mira, spokoja, napretka i uspjeha.

Godina širenja i pridržavanja Tore, širenja njezinog svjetla na svu našu braću.

Neka to bude godina, u kojoj će Bog ispuniti sve vaše želje za zdravljem i svega ostalog. Godina u kojoj će Bog urazumiti naše neprijatelje i ubrzati spasenje našoj zemlji.

U čast Tore i njezinih učenika čestitam sa ŠANA TOVA ve-KTIVA ve-HATIMA TOVA

Jona Metzger

GLAVNI RABIN IZRAELA
PREDSJEDNIK VIJEĆA GLAVNOG
RABINATA

Prijevod Sonja Makek Bar-Sela

NOVOGODIŠNJA PORUKA IZRAELSKOG PREDSJEDNIKA

Prema podacima Židovske agencije, u svijetu na početku 5768. godine živi 13.2 milijuna Židova. U tu brojku spadaju, prema podacima te agencije, svi oni koji se smatraju Židovima, bez obzira jesu li ili nisu uključeni u bilo koju židovsku organizaciju.

Najveća židovska zajednica u svijetu danas se nalazi u Izraelu gdje živi 5.4 milijuna Židova, odnosno više od 40 posto ukupnog židovskog naroda. Nakon Izraela, najveća židovska zajednica je u SAD-u gdje živi 5.3 milijuna Židova.

Ostale velike židovske zajednice nalaze se u Francuskoj (490.000), Kanadi (374.000), Velikoj Britaniji (295.000), Rusiji (221.000), Argentini (184.000), Njemačkoj (120.000) i Australiji (104.000).

Najmanja židovska zajednica na svijetu je ona u Afganistanu gdje živi samo jedan Židov.

Izraelski predsjednik Shimon Peres uputio je svim Židovima u svijetu novogodišnju čestitku ističući kako je došlo vrijeme kada je jedinstvo židovske zajednice u Izraelu i svijetu potrebnije nego ikada prije.

„U širem okviru dilema i izazova s kojima se suočavamo u novoj eri, židovski narod mora se baviti pitanjima koja ugrožavaju našu egzistenciju, našu ulogu u globalnim inicijativama i u očuvanju našeg identiteta. Godinama je Izrael smatran globalnim problemom. Danas, globalni izazovi na dnevnom su redu Izraela ali to su i pitanja koja muče čitavi svijet“, rekao je Peres.

„I upravo zato moramo se zajedno suočiti s tim i budućim izazovima - ne samo da na njih odgovorimo, već da sanjamo i stvaramo - da izložimo strateške prioritete, da vjerujemo. I samo učvršćivanjem naših napora - onih u Izraelu i onih židovskog naroda - možemo pružiti ruku kako bi izgradili budućnost i napredak našem narodu“, istaknuo je.

„Država Izrael duboko cijeni sudjelovanje židovskih zajednica diljem svijeta u procesu osiguranja našeg postojanja. Posebnu vrijednost ima stalno sudjelovanje mladih Židova i budućih čelnika. Dok moramo ponosno čuvati židovsko nasljeđe i etiku naših predaka, moramo se okrenuti i našoj djeci, moramo utrti put njihovoj integraciji i rasti u novo doba“, smatra izraelski predsjednik.

„Za Roš Hašana želim još jednom uputiti najtoplije osobne želje vama, vašim obiteljima i vašim zajednicama u želji da će nova godina biti puna mira i blagostanja“, zaključio je Shimon Peres.

OBAVIJEST

Istraživački i dokumentacijski centar Cendo - o Claims konferenciji

Za sve židovske općine u Hrvatskoj: Čakovec, Daruvar, Dubrovnik, Koprivnica, Osijek, Rijeka, Split, Slavonski Brod i Zagreb odnosno za sve koji su preživjeli holokaust

Imamo nekoliko novosti iz Claims konferencije koje se odnose na primatelje CEEF penzija od Claimsa:

- 1) Penzije Claimsa su povećane sa 135 na 165 eura mjesečno i već ste vjerojatno primili to povećanje sa zadnjom mirovinom
- 2) Ured Claimsa nije više u Frankfurtu nego u Tel Avivu u Izraelu Adresa je

Claims conference

Ha'arbaa street 8, 1. floor , Tel Aviv 64739, Israel
novi telefonski broj za središnju i istočnu Europu:
+972 -3 - 624 1539

Generalni telefon : +972 -3-519 4400 or +972-3-519 4401

Poštanska adresa je:

Claims conference, CEEF, P.O.Box 29733, Tel Aviv 61297

Direktni telefon : 03-519 4464 mobitel 054-5657 322

Andrea Haas

Director of Compensation Programs in Eastern Europe
The Conference on Jewish Material Claims Against Germany
Tel Aviv, Israel

andrea.haas@claimscon.org www.claimscon.org

- 3) svaka promjena bankovnog računa mora se javiti na gornju adresu, na posebnom formularu koji se može dobiti na portirnici ŽOZ-a i koji je poslan u sve općine. Ako je potrebno, formular ćemo poslati na zahtjev poštom ili e-mailom.
- 4) Formular se mora potpisati (kao i svaki drugi dokument koji se šalje)
- 5) **Taj se formular s promjenom računa mora popuniti i poslati i u slučaju ako ste do sada primali Claims penzije na svoje štedne knjižice.**

Novi propisi naših banaka su da se sve devizne doznake iz inozemstva moraju slati na devizne bankovne račune (ne knjižice). To znači da (samo) oni koji su do sada primali Claims penzije **na štedne knjižice** trebaju otvoriti **devizni račun**. Ako ga već imaju, trebaju podatke o njemu upisati u formular i poslati.

Podatke o banci i (novom) broju računa treba upisati u formular, potpisati i poslati u Tel Aviv na gornju adresu. Za to imate vremena jer je do slijedeće isplate još nekoliko mjeseci.

- 6) Ne zaboravite upisati i svoj JMBG (ili drugi broj s nove osobne iskaznice) i broj pod kojim se vodite u Claimsu

**Sve najbolje za Novu godinu želi Vam
Melita Švob**

Potpredsjednica Židovske općine Zagreb Sanja Zoričić-Tabaković izabrana je s velikim brojem glasova na nedavnim izborima za Predstavnike nacionalnih manjina Grada Zagreba za Predstavnicu Židovske nacionalne manjine Grada Zagreba. Mazal tov!

USPJEH SANJE ZORIČIĆ-TABAKOVIĆ

Na nedavno održanim izborima za vijeća i predstavnike nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj za Židovsku nacionalnu manjinu u gradu Zagrebu kandidirala su se tri kandidata. Pripadnici Židovske nacionalne manjine (poslovično disciplinirani) na izbore su se odazvali u najvećem broju i to s 47 posto glasača, što je najveći postotak u Republici Hrvatskoj. Time je još veći uspjeh kandidatkinje Sanje Zoričić-Tabaković, potpredsjednice Židovske općine Zagreb koja je izabrana s 99 dobivenih glasova, dok su dva njezina protukandidata dobila ukupno 9 glasova.

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, donesen 2002. godine radi očuvanja i zaštite nacionalnih manjina i njihovog unapređenja, dao je na lokalnoj razini mogućnost, da velike nacionalne manjine biraju vijeća, a male zajednice svog predstavnika. Tako Zagreb ima 17 nacionalnih manjina koje su organizirane kao nacionalne manjine, od kojih devet ima vijeća, dok osam ima svog predstavnika. Svih 17 nacionalnih manjina pristupilo je Koordinaciji nacionalnih manjina Grada Zagreba.

Grad Zagreb pokazao kooperativnost

Zagreb je u protekle četiri godine, dakle u prvom mandatu vijeća i predstavnika, pokazao izuzetnu kooperativnost u zaštiti interesa svih nacionalnih manjina. S jedne je strane financijskom potporom omogućio rad i realizaciju programa, ne praveći razliku između pojedinih nacionalnih manjina, a s druge pokazao posebnu spremnost da pripadnicima nacionalnih manjina omogućí sudjelovanje u radu svojih radnih tijela, kako bi oživotvorio Ustavni zakon.

Zahvaljujući tome Sanja Zoričić Tabaković, kao predstavnica jedne tako malobrojne nacionalne manjine kakva je židovska nacionalna manjina, izabrana je u radnu grupu za izradu izmjena i dopuna Statuta grada Zagreba, nakon čega je došlo i do osnivanja Odbora za nacionalne manjine koji će razmatrati pitanja koja su nacionalnim manjinama od interesa i onda predlagati predstavničkom tijelu njihova rješenja. U članstvo tog Odbora ulaze pripadnici nacionalnih manjina kako iz redova članova vijeća, tako i predstavnika. Nadalje, predsjednici vijeća i predstavnici obvezno se pozivaju na sve sjednice Skupštine grada Zagreba, neovisno o temi o kojoj se raspravlja.

Zora Dirnbach

Kandidati na izborima za predstavnika Židovske manjine u Zagrebu dobili su sljedeći broj glasova:

1. Sanja Zoričić Tabaković	99 glasova
2. Jasminka Domaš Nalbantić	6 glasova
3. Alen Budaj	3 glasa

Sanja Zoričić Tabaković potpredsjednica je Židovske općine Zagreb, Jasminka

Domaš glasnogovornica Bet Israela, a Alen Budaj direktor Margelov instituta.

HOLOKAUST, DEMOKRACIJA I MI

Dvije trećine Židova iz cijele Europe uništeno je tijekom Drugog svjetskog rata.

Kod nas u Hrvatskoj je situacija još dramatičnija:

Na žalost, svega 20 posto ili tek 1/5 hrvatskih Židova preživjela je holokaust.

Procjenjuje se da je od spomenutog broja preživjelih od kraja Drugog svjetskog rata do danas umrlo oko 2/3.

Dakle, ostalo nas je nevjerojatno malo.

Ipak, mi koji smo još živi ponosni smo na našu Židovsku općinu Zagreb koja postoji već više od 200 godina i da institucije sistema u njoj u potpunosti funkcioniraju.

To su pokazali i prošli demokratski izbori za Vijeće ŽOZ-a održani 2005. godine.

Tada je na izbore izašlo 317 članova biračkog tijela ŽOZ-a (za predsjednika ŽOZ-a velikom većinom od čak 76 posto glasova ponovo je izabran prof. dr. Ognjen Kraus).

Ove godine, točnije 17. 6. 2007. održani su izbori za predstavnika židovske nacionalne manjine grada Zagreba.

Kandidat naše ŽOZ bila je Sanja Zoričić Tabaković, potpredsjednica ŽOZ-a (inače sutkinja Visokog prekršajnog suda RH i članica predsjedništva Koordinacije nacionalnih manjina Grada Zagreba).

Druga, minorna strana, suprotstavila je svog kandidata Jasminku Domaš.

Naš kandidat Sanja Z. Tabaković je nadmoćno pobijedila s 99 naprema svega 6 glasova.

Treba naglasiti da je Sanja Zoričić Tabaković bila kandidat ŽOZ-a i na prvim izborima održanim 2003. godine na kojima je također izabrana za predstavnika židovske nacionalne manjine.

I opet se pokazalo, kada nema uplitanja sa „ strane i odozgo“, naše demokratske opcije pobjeđuju.

Zagreb, 20. rujna 2007.
Oto Konstein

Žaklina Mučeva iz Jevrejske opštine Skopje napisala je za Ha-kol tekst o ljetovanju djece u židovskom odmaralištu u Pirovcu, a zbog šarmantnog načina na koji je napisan, tekst nismo "prevodili" na hrvatski!

LETOVANJE U PRVOJ DEČJOJ SMENI U PIROVCU

Posle dugih 15 ili 17 godina u židovsko odmaralište Pirovac, ponovo su se skupila deca iz svih opština bivše Jugoslavije. To je prvi pozitivan poen za domaćine i organizatore ovog kampa koji su se trudili da stvarno ponovo okupe svu decu na jedno mesto. Iako sam mislila da će postojati jezična barijera za nas Makedonce ipak nije bilo nikakvih problema.

Zbog preventive (da bi mogla deca da razumeju ono što im se priča), organizatori - Laila, Marina i Zoran - su stavili decu iz Makedonije u grupi kod vaspitača iz te zemlje (mislilo se na to pre početka kampa- bravo). I kad smo se skupili trebali smo i da počnemo sa svim stvarima koje su unapred dogovorene i isplanirane, a to je zabava, druženje i edukacija (redosledom) - odlike Pirovačkog kampa koji je oduvek imao ovim redosledom svoje ciljeve i po tome je bio prepoznatljiv.

Kontinuitet "Životnog ciklusa"

Tema „Životni ciklus“ je odabrana da bi se nastavio kontinuitet predhodnih godina. Možda nekome izgleda čudno i pitao bi se šta sa onom decom koja nisu bila prošle godine. E, opet pozitivan poen za sastavljače programa. Prvi dan nakon Šabata ponavljalo se šta se zapamtilo iz prošlih letovanja i što je najbolje ona nova deca naučila su od svojih drugova neke nove stvari, zato što su deca bila edukatori tog prvog sastanka po grupama. Pozitivno je i to što smena počinje pre Šabata, pa su deca imala vremena da se odmomore, upoznaju i da posete grad pre nego što su

počele sve edukativne aktivnosti. I dok sam kod ocenjivanja programa još jedna pozitivna stvar je - svakodnevni različiti pristup temi, znači teme su se obrađivale preko dramske predstave (vaspitači ili deca), igre, crtanje, kreiranje ili samo verbalno.

Osim na ovaj način deca su učila nove stvari i preko sekcije (ples, art, novinarska, sport) koje su vodili vaspitači koji su stvarno educirani za te oblasti, pa tako je i kvalitet bio opet na visini. Meni je jedino u programu falilo malo više vremena za učenje novih pesama, zato što su se u principu pevale samo pesme koje su se učile prošlih godina, a bilo je i novajlija. Zato predlažem da se odvoji više vremena za učenje novih jevrejskih pesama. Predlažem i izbacivanje dve stanice koje smatram da su besmislene, a to je ribnik (koji često ostaje bez vode) i hranjenje kravica - stanica koja uopšte ne odgovara starijima. Dopada mi se i sistem motivacije preko deljenja žetona. Htela bih da napomenem da mi se dopada i raspored aktivnosti tokom dana, tako što su sva deca u periodu najjačeg sunca bili angažirani van plaže, u seni.

Pohvale i predlozi

Hrana je bila izvrsna, a za to treba javno da se pohvale Marija i Biba koje su se trudili da skuvaraju i nahrane svu decu i vaspitače. Toliko su uspeali u tome da mislim da su neke pirovačke životinje koje jedu ostatke ostale gladne - bacalo se

minimalno. Hrana je bila više nego ukusna, količinski dovoljno i što je najvažnije bilo je puno stvari koje deca vole - pica, hamburger, hot dog, čokolino i td. Tri glavna obroka i dve užine je sasvim dovoljno da bi se ugojile i one najprebirljivije.

Sastanci koji su bili blic i održavali su se svako veče, puno su koristili svakom vaspitaču. Ipak pošto je bilo individualne nejasnoće oko realizaciju programa i bilo je primedbe da neki vaspitači trebaju više vremena za pripreme, predlog je da je svima potreban jedan sastanak za pravljenje programa, mesec dana pre nego što počne letovanje.

Na kraju još predloga.

Možda je vreme da razmišljamo o proširenju kampa ili da pozovemo decu iz drugih država - Izrael, Amerika, Mađarska, Bugarska....

Mislim da obavezno mora da se angažuje čistač/ica koji bi čistio svakodnevno sanitarne čvorove, trepezariju, tuš kabine. Vaspitači nisu tamo da bi čistili, a deca još manje (osim nekih sitnih stvari). I obavezno mora da radi i lekar, koji je ove godine stvarno falio. I molila bih da se svaka opština u buduće pridržava pravila kad šalje decu - da se ne šalju deca koja su predškolskog uzrasta i da se pravi dobar izbor vaspitača.

P.S. Izvinjavam se za moje jezične greške.

Žaklina Mučeva - Jevrejska opština Skopje, Makedonija

PIROVAC 2007

Uz detaljne i dugotrajne pripreme uspjeli smo po prvi put od obnavljanja ljetovanja u Pirovcu realizirati dvije dječje smjene i jednu studentsku! Svi naši strahovi vezani uz broj zainteresiranih nestali su već tjedan dana nakon objave termina ljetovanja, s obzirom na to da se popis popunjavao nevjerojatnom brzinom.

Odluka da održimo dvije dječje smjene zasnovana je na prošlogodišnjem iskustvu koje nam je kazivalo da kapaciteti ljetovališta ne odgovaraju broju djece. Maksimalni broj koji smo odredili još prošle godine bio je 40 djece. I ni broja više - bio je naš zaključak.

Lista za prvu smjenu je nakon 10 dana dosegla broj 40, no prijave i molbe su još uvijek pristizale, pa je broj prijavljene djece samo za prvu smjenu dosegao 55. Nakon kratkih konzultacija, odlučili smo da ne želimo odbaciti prijave i da ćemo se snaći kao i prethodnih godina. Tako je 6. srpnja u Pirovac stiglo 55-toro djece iz Beograda, Novog Sada, Osijeka, Sarajeva, Skopja, Subotice i Zagreba u dobi od 5 do 13 godina. Dio pirovačkog tima bio je u Pirovcu već dva dana ranije, kako bi odmaralište bilo oku ugodno i svima udobno. U 10 dana ljetovanja naučili smo štošta o židovstvu, različitim

Definitivno najbolji, najbrojniji
i najzanimljiviji Pirovac!

jezicima i gradovima iz kojih smo se okupili, odlično i obilato jeli, no ponajviše se zabavljali i uživali.

Hvala svima koji su u Pirovcu sudjelovali, pripremali ga i neumorno "živjeli Pirovac" punih 10 dana. Hvala Mariji, Bibi i Tomi na odličnim specijalitetima koje smo kušali 5 puta dnevno (svaki dan!). Hvala Željku koji je svoju energiju i odličnu kondiciju pokušavao prenijeti i na sve ostale. Hvala Nives koja je, unatoč činjenici da je i ove godine imala grupu, svaki dan okupljala najviše djece na izraelskom folkloru. Hvala Žani koja nam je vratila dašak nekadašnjeg Pirovca i svojim novinarskim iskustvom pratila sve ono što nam je možda promaklo. Hvala Maji koja je i ove godine puna snage i vedrine sudjelovala u pirovačkoj avanturi. Hvala Ani i Sanji na nesebičnoj i neumornoj brizi za djecu (pogotovo onu najmanju!).

Hvala Zlati na strpljenju i dobrim savjetima te uspješnoj brizi za one najveće! Hvala Zoranu, Duški i Pandži što su nas čuvali. I za kraj - hvala Marini i Zokiju koji su mjesecima radili na pripremi ovogodišnjeg ljetovanja, utrošivši sve svoje slobodno vrijeme (neki i godišnji) da bi i ove godine Pirovac funkcionirao 24 sata dnevno!

Velika hvala ŽOZ-u i JOINT-u koji su financijski potpomogli realizaciju ovogodišnjeg ljetovanja.

Najtoplije i najiskrenije hvala svoj djeci, koja su Pirovac 2007. učinili nezaboravnim.

Laila Šprajc

Druga dječja smjena Pirovac

MLADE SNAGE PONOVRNO U PIROVCU

Kad svane prvi ljetni dan, ja pomislim na Pirovac, tamo su svi moji drugovi, najveći jevrejski mangupi...

Koliko godina smo pjevali tu pjesmu i čekali trenutak kada ćemo nakon 17 godina rada uspjeti pokrenuti i drugu smjenu. Radili smo tri godine u teškim uvjetima samo jednu smjenu, sa skromnom financijskom pomoći, i čekali i čekali. Nas četvero starih Pirovčanaca (Marina i Laila Šprajc, Zoran Babić i Saša Cvetković) uz pomoć obitelji Beissmann iz Osijeka i Maje Gusman iz Novog Sada tri godine smo radili, odricali se i borili se da makar jedna generacija djece stasa u Pirovačkom ljetnom kampu.

Nakon sedamnaest godina, zabava i učenje ponovno su počeli prevladavati za generaciju od 12 do 18 godina u pirovačkom ljetnom kampu odnosno otvorena je II. dječja smjena, prvi put od davne 1990., a održana je od 18. do 28. srpnja, samo dva dana nakon prve dječje smjene.

Studenska smjena u Pirovcu rezultat je kooperacije između dviju općina, ŽOZ-a i SJOS, a napravljena je na inicijativu studenata iz različitih židovskih općina bivše YU. Jedan od ciljeva ovog kampa bio je stvaranje neformalnih veza između zajednica i da omogući mladim ljudima socijaliziranje i stvaranje novih kontakata između različitih židovskih općina.

Četrdeset i devetoro mladih iz židovskih općina Skopje, Sarajevo, Travnik, Novi Dvor, Beograd, Subotica, Novi Sad, Osijek, Split i Zagreb sudjelovalo je u desetodnevnom programu čija

Četrdeset i devetoro mladih iz židovskih općina Skopje, Sarajevo, Travnik, Novi Dvor, Beograd, Subotica, Novi Sad, Osijek, Split i Zagreb sudjelovalo je u desetodnevnom programu čija se ovogodišnja tema nadovezala na prvi dječji kamp - odnosno fokus svega bio je židovska obitelj.

se ovogodišnja tema nadovezala na prvi dječji kamp - odnosno fokus svega bio je židovska obitelj (mišpaha) odnosno Jewish life cycle sa svojim značenjem i simbolima. Kroz različite dnevne aktivnosti od radionica, pred-madrihim treninga, kvizova, treasure huntom, izraelskim plesom, talent showom djeca su se upoznavala sa značenjem židovske obitelji i Šabatom.

Pred-madrihim trening

Isto tako posebno značenje imao je pred-madrihim trening - završni Hadraha tečaj od kojeg očekujemo uspješnu generaciju madrihima, koji će se, nadamo se, već u skoroj budućnosti uključiti u rad s djecom u svojim općinama i raditi kao madrihimi u Pirovcu i ostalim kampovima te uspješno odgajati buduće narštaje mladih..

Kao što nam je i jedan od sudionika pred-madrihim tečaja rekao:

Zovem se Lorin i sudjelovao sam u pred-madrihim treningu u Pirovcu...

Ovaj program proširio je moje znanje i bio mi je od iznimnog iskustva koja će mi pomoći kada ću početi raditi kao madrihim. Na početku sam bio mislio da će mi biti jako teško uključiti se u pred-madrihim trening, ali sam se prevario.

Dobio sam potrebnu dozu samopouzdanja i znanje, i jedva čekam početak svog rada kao madrih.

Prava potvrda da smo na dobrom putu došla je od još jednog sudionika kampa

JHPB (15 god.) ...” Druga Pirovačka smjena bila je odlična. Najbolja u kojoj sam do sada bio. Program je bio dobro organiziran i cjelodnevno ispunjen uz dovoljno vremena za nas same. Jedva čekam slijedeće ljeto da se mogu vidjeti sa svojim prijateljima iz drugih židovskih općina i provesti još jedan nezaboravan kamp u Pirovcu...”

Stoga se nadamo da će ovaj kamp poslužiti kao početak izgradnje i formiranja neformalne židovske edukacije, no ponajviše zabave za djecu i omladinu i da će iz godine u godinu broj sudionika rasti kao što je i bio slučaj ove godine. To samo potvrđuje kvalitetu rada i žrtvovanje onih ljudi kojima je stalo za dobrobit zajednice odnosno Kehile. Nadamo se da će nam generacije roditelja koji su odrasli u Pirovcu, ali i oni koji su samo čuli o njemu, i dalje ukazivati povjerenje šaljući nove generacije mladih.

STUDENSKA SMJENA UČVRŠĆIVANJE ŽIDOVSKOG IDENTITETA

Saša i ja smo odrasli u Pirovcu, dolazili smo kao djeca i mladi u I i II dječju smjenu.

Tijekom devedesetih godina studentski kamp se zatvorio a nama je ostalo da sanjamo i čekamo i čekamo kada ćemo se jedan dan vratiti u njega. Od 1995. godine do ovog ljeta imali smo jednom godišnje seminare, ali smo se odlučili da nakon pokretanja druge smjene, uz standardnu prvu, pokrenemo i treću odnosno studentsku smjenu. Nakon višemjesečnog rada uspješni smo upoznati studente s programom kampa i one koji su samo čuli o njemu i dovesti ih u Pirovac.

Studentska smjena u Pirovcu rezultat je kooperacije između dviju općina, ŽOZ-a i SJOS, a napravljena je na inicijativu studenata iz različitih židovskih općina bivše YU. Jedan od ciljeva ovog kampa bio je stvaranje neformalnih veza između zajednica i da omogući mladim ljudima socijaliziranje i stvaranje novih kontakata između različitih židovskih općina i učvršćivanje svog židovskog identiteta. 40 studenata iz Ljubljane Beograda, Novog Sada, Sombora, Zagreba, Osijeka, Splita, Sarajeva i Zenice i dvoje gosta predavača iz Izraela obistinilo je naše želje.

Zanimljive radionice

Radionice su bile raspoređene dva puta dnevno, s glavnom radionicom ujutro koju je vodio predavač iz Izraela Yakir Eigan. Yakir nas je u petodnevnoj radionici pokušao objasniti odnos između B-ga i čovjeka tokom različitih vremenskih perioda koje se baziralo na studiranju različitih tekstova i objašnjavanja istih uz diskusiju. Tečaj je sadržao i židovsku

Rezultat kampa je formiranje grupe koja će kontinuirano raditi na programima mladih odnosno ponovno pokrenuti međuklupske susrete po židovskim općinama bilo malim ili velikim.

misao od Biblijskih vremena do Talmudičkog perioda, Španjolskog zlatnog vremena, misli nakon holokausta a završilo je s modernom židovskom poezijom.

Popodnevne radionice sadržavale su različite teme kao; Biblijske priče, Vrijednosti ljudskog života iz aspekta židovstva, Izraelska i Hasidska kultura i Klezmer muzika koje su vodili Yakir, Irir Kelin iz Izraela, Dina Šosberger i Neven Tabaković i Duško Štampalija. Naravno bilo je i slobodnog vremena koje su uz već standardne večernje karaoke upotpunjavali tradicionalni ljetni studentski sportovi na plaži i u samom kampu.

Radionice su uspjele razviti diskusiju kod sudionika s temama kao što su potrebe za konverzijom, židovski identitet u današnje vrijeme i mjestu židovske vjere u modernom životu iz perspektive studenata iz različitih životnih sredina i općina.

Rezultat kampa je formiranje grupe koja će kontinuirano raditi na programima mladih odnosno ponovno pokrenuti međuklupske susrete po židovskim općinama bilo malim ili velikim.

Vidimo se nagodinu. Ovom prilikom želimo se zahvaliti svim Pirovcanima, madrihima, domaćicama i organizatorima kampa bez kojih ne bi uspjeli u našem zajedničkom naumu - odnosno pokretanju II i III smjene.

Vidimo se nagodinu u još većem broju u sve tri smjene.

Dina Šosberger i Saša Cvetković

Tradicionalna manifestacija pod nazivom Tjedan Izraela, koju ŽOZ organizira neprekidno već 10 godina, ove se godine uključila po prvi put na Scenu Amadeo, organizatora ljetnog zagrebačkog kulturno - umjetničkog programa u atriju Muzeja za umjetnost i obrt tijekom srpnja i kolovoza.

ZANIMLJIVI
KONCERTI
I KAZALIŠNA
PREDSTAVA

Janja Franko | Scena Amadeo

Posebno nam je drago što smo ove godine bili dijelom tako velikog i važnog događanja u gradu Zagrebu, a organizirali smo tri programa:

- 23. srpnja - Drugi zagrebački Open air klezmer festival
- 24. srpnja - koncert Essev Bara - etno sastava iz Izraela
- 27. srpnja - kazališnu predstavu "Plava Jevrejka"

Posljednji su na pozornici nastupili gosti iz Italije, sastav Passover, stari znanci zagrebačke publike s Prvog zagrebačkog Open air klezmerskog festivala te s manifestacije Kulturno stvaralaštvo nacionalnim manjina, održane prošle godine u KD Vatroslava Lisinskog.

Tri sastava na Klezmer festivalu

Klezmer festival na Sceni Amadeo ugostio je pred prepunim auditorijem tri odlična i potpuno različita sastava.

Koncert su otvorili zagrebački Jewsersi u ponešto izmijenjenom sastavu s Ninom Cossetto na klavijaturama umjesto Ozrena Tabakovića na udaraljkama, uz Nenada Igreca na gitari, Nevena Šverka na kontrabasu i bas gitari te neizostavnog Nevena Tabakovića na klarinetu. Izveli su 45-ominutni program koji je obuhvatio već od ranije poznate brojeve iz njihova repertoara, ali u sasvim novoj izvedbi s mnogo individualnih dionica i improvizacija.

Još su jednom dokazali svoje vrhunsko glazbeno umijeće i

Janja Franko | Scena Amadeo

oduševili prisutne napravivši odličan uvod u nastavak.

Nakon njih, u Hrvatskoj je po prvi put nastupio Di Galitzyaner Klezmerim, trio iz Poljske koji čine Rafal Seweryniak na kontrabasu, Gzregorz Spiewak na harmonici i Mariola Spiewak na klarinetu. Radi se o akademskim glazbenicima iz Krakova koji zajedno nastupaju od 1996. godine, dobitnicima brojnih glazbenih nagrada koji u tom sastavu predstavljaju klasični srednjoeuropski klezmer sastav. Njihov je nastup bio vrhunski

Poslovično dobar, uvijek inovativan i nadasve kvalitetan sastav, Esev Bar, koji je nastupio slijedećeg dana, posebno je razgalio već pomalo smrznutu publiku, koja je na početak koncerta čekala više od sat vremena zbog kiše koja jednostavno nije željela stati.

glazbeni doživljaj te ćemo ih na traženje publike u Zagrebu gledati još jednom u okviru obilježavanja 140. obljetnice posvećenja sinagoge.

Posljednji su na pozornici nastupili gosti iz Italije, sastav Passover, stari znanci zagrebačke publike s Prvog zagrebačkog Open air klezmerskog festivala te s manifestacije Kulturno stvaralaštvo nacionalnih manjina, održane prošle godine u KD Vatroslava Lisinskog.

Janja Franko i Scena Amadeo

Ove su godine nastupili kao kvartet u "električnoj" varijanti, s dvije klavijature, udaraljka te izmjenama klarineta i električne gitare te tri vokala. Izabrali su i pomalo neobičan repertoar za ovu vrstu festivala, nastupivši u naglašenom pop-rock izdanju uz izvedbu izraelskih i drugih uspješnica moderne židovske glazbene scene (Ofra Haza i drugi).

Poslovično dobar, uvijek inovativan i nadasve kvalitetan sastav, Esev Bar, koji je nastupio slijedećeg dana posebno je razgalio već pomalo smrznutu publiku koja je na početak koncerta čekala više od sat vremena zbog kiše, koja jednostavno nije

Janja Franko i Scena Amadeo

željela stati. Njihov nastup bio je neka vrsta uvoda u drugu tradicijsku manifestaciju Etno Ambient koja se održala u Solinu 28. srpnja. Svojim su nastupom još jednom pokazali zašto su gotovo redoviti gosti većine renomiranih svjetskih etno festivala te Tjedna Izraela (drugi put u ovih deset godina održavanja).

Janja Franko i Scena Amadeo

„Plava Jevrejka“

Za kraj zagrebačkog izdanja Tjedna Izraela publici se predstavila glumačka družina iz Beograda izvevši "Plavu Jevrejku", predstavu nastalu na književnom predlošku Isaka Samokovlije u režiji Stefana Sablića. Igrali su Vanja Ejduš, Tanja Pjevac i Srđan Timarov, a predstavu je pratio zvuk Šira Utfila (Filip Krumes, Akash Bhatt, Srđan Đorđević, Stefan Sablić), sastava koji njeguje tradicijsku sefardsku glazbu, a koji je za ovu predstavu izveo uz gosta Vladu Savića i repertoar bosanskih sevdalinki. Izmamili su na kraju euforičan pljesak publike koja je tražila i dobila glazbeni dodatak.

Uz događanja u Zagrebu, nastavak Tjedna Izraela pripremamo i za ostale gradove, koje smo posjećivali i prethodnih godina.

Dean Friedrich

Ove godine navršava se 140 godina otkako je sagrađen hram Židovske općine Zagreb. Na obljetnicu posvećenja hrama, 27. rujna koji je ujedno bio i prvi dan Sukota, na još uvijek praznom mjestu u Praškoj ulici u Zagrebu prigodnim programom obilježeno je posvećenje zagrebačke sinagoge i prvi dan Sukota. Na mjestu na kojem je do Drugog svjetskog rata stajala zagrebačka sinagoga, sagrađena je suka, sjena - simbol održavanja tisućljetne židovske tradicije, a prigodnim riječima okupljenima se obratio i predsjednik ŽOZ-a Ognjen Kraus.

140. GODINA POSVEĆENJA ZAGREBAČKE SINAGOGE

Zagrebačka sinagoga pripada tipu reformističke sinagoge bizantsko-maurskog stila, koji se šezdesetih godina raširio srednjom Europom: cijelom Monarhijom i njemačkim prostorom.

Židovska zajednica Zagreba bila je na početku svog društvenog i kulturnog uspona kad je sagrađila svoj hram, a pet godina prije nego što su Židovi u Hrvatskoj zakonom stekli punu građansku ravnopravnost.

Zagrebačka sinagoga bila je jedno od prvih javnih reprezentativnih, umjetnički oblikovanih zdanja u Donjem gradu, jasno je svjedočila o zajednici i ujedno upućivala na njen doprinos u ostvarenju velikog urbanog projekta: novog gradskog središta.

Rušenje sinagoge, koje se protezalo od jeseni 1941. do kasnog proljeća 1942. godine, povijesni je simbol tragedije Židova Zagreba i Hrvatske.

Prošlo je dvadeset godina otkako je Židovska općina Zagreba najavila izgradnju sinagoge i židovskog kulturnog centra na mjestu razorenog hrama, a petnaest otkako se razmatra program i vode interne i javne rasprave. One su potvrdile povijesnu, simboličku i praktičnu nužnost da se prostor privede prvobitnoj svrsi. Kad je zemljište 1999. godine napokon vraćeno Židovskoj općini Zagreb, stekli su

se i glavni uvjeti za ostvarenje projekta. Godine 2004. Općina je predstavila svoj program izgradnje i dobila čvrstu potvrdu da će Vlada RH i Grad Zagreb sudjelovati u izgradnji jednokratnom pomoći s time da neće preuzeti održavanje Centra u budućnosti. Konačni program dovršen je 2005., ali odluke su izostale. Godine 2006. Vlada RH najavljuje izgradnju bez konzultacija sa Židovskom općinom Zagreb, uz uvjete suprotne prethodnim obećanjima i u okolnostima koje za zajednicu nisu prihvatljive. Time obustavlja projekt. No bez obzira na to Židovska općina Zagreb vjeruje da će sinagoga i Židovski kulturni centar ipak biti izgrađeni uz očekivanu pomoć RH i Grada.

DVA FRAGMENTA O ZAGREBAČKOJ SINAGOGI

Izraelitska bogoštovna općina u Zagrebu zaključila je 30. listopada 1855. izgraditi nov hram. Njen je zaključak ostvaren za dvanaest godina: hram je bio otvoren 27. rujna 1867.

Kao svaka židovska općina, i zagrebačka je od svog osnutka godine 1806. imala sinagogu, koja je oduvijek duhovna, socijalna i kulturna jezgra života kehile. Izvjesno je da je od 1809. rabinom mlade i male zagrebačke zajednice postao Aaron Palotta, ali nije poznato kada je u kući Nikole Lukačića, u Petrinjskoj kbr. 12 uređena bogomolja, koju spominje Gavro Schwarz, prvi povjesničar zagrebačke židovske općine. Od svih kuća, u

kojima su se do gradnje velikog hrama nalazile sinagoge, jedina je ova sačuvana: ona zasigurno svjedoči o donjogradskoj povijesnoj trgovačkoj i prometnoj ulici, Petrinjskoj, početkom 19. stoljeća, a neizravno zacijelo i o zajednici koja ju je izabrala za svoje stjecište. Dvadesetak godina ta je bogomolja u unajmljenoj kući služila zajednici koja je polako rasla - trpljena, još ne ravnopravna u sredini u kojoj se nastojala ukorijeniti.

Godine 1833. Izraelitska je općina odlučila kupiti zemljište da sagradi hram i kuću za rabina, i to joj je dozvoljeno. Mjesto je bilo u neposrednoj blizini prve sinagoge: na uglu Petrinjske ulice i bezimеноg puta (današnje Amruševе ulice) koji je od nje vodio do stočnog sajmišta, Novog terga (današnjeg Trga N. Š. Zrinskoga). U toj kući (Petrinjska kbr. 6), kupljenoj od kitničarke Cecilije Schweinburg, uređena je bogomolja i stan za rabina; za gradnju hrama nije bilo novaca. Održali su se tu sedam godina, za vrijeme kojih je zagrebačka općina, zajedno s ostalim židovskim općinama u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji i u intenzivnoj komunikaciji s mađarskim židovskim općinama nastojala izboriti Židovima uvjete za razvoj i izgledе za budućnost.

Nova bogomolja u središtu Zagreba

Nova je bogomolja godine 1840. uređena u samom središtu bidermajerskog Zagreba: u unajmljenoj kući grofice Ivane Smidег udane Čačković u Gajevoj kbr. 7. Posvetom bogomolje počinje proces unutarnjeg razjedinjenje zajednice: njegov će poticatelj i simbol biti Moritz Mavro Goldmann, «svjetski naobraženi rabin» (Schwarz), koji je «desivši se tu na povratku iz Padove» održao svečani govor na njemačkom, na sam dan posvete. Goldmannovim djelovanjem, u početku kao propovjednika, a od 1843. (do 1849.) kao rabina zagrebačku općinu zahvaća duh reformizma. Taj duh uvodi proces modernizacije židovske egzistencije koja se i izvanjski mijenja: žilavom borbom za građansku ravnopravnost i društvenu integraciju. Cijena nadiranja inovacije u sav, ne samo vjerski život, raskol je između onih koji zahtijevaju strogo poštovanje tradicija odnegovanih u getu i «štetlu», i drugih, većine, koji vjeruju u održanje identiteta odmjerenom prilagodbom i nužnim ustupcima. Konfrontacija je poznata kao raskol između «starovjeraca», «ortodoksa» i «novovjeraca», «neologa». Njen je ishod odvajanje dogmatske i ortodoksne manjine, koja podrškom biskupa Haulika već 1841. uređuje svoju bogomolju u Ružičnoj (današnjoj Kurelčevoj ulici). Sklon toj grupi - čiji pripadnici stanuju na području biskupske jurisdikcije, ponajviše u Vlaškoj ulici - biskup Haulik nudi joj uz simboličnu naknadu čak zemljište za groblje i sinagogu. Štoviše, 1843. izdvojenici su osnovali svoju, ortodoksnu, «vlaškouličnu» općinu. Tako su bogoslužju u četvrtom desetljeću služile dvije bogomolje.

Odluka o gradnji monumentalnog hrama

To razdoblje obilježuju postojani naponi za emancipaciju - stjecanje zakonskih temelja za ravnopravnost. Tek 1846. Židovi su se otkupom uspjeli osloboditi tzv. tolerancijske takse, nameta, iz doba carice Marije Terezije, a ustavom iz 1850. načelno su

izjednačeni s kršćanima: uistinu do emancipacije je još trebalo čekati.

U sklopu modernizacijskih uredbi, 1852. zakonski se uređuje rad općina. Prema načelu da se Židovi u nekom mjestu ili gradu okupljaju u jednoj općini, ukinuta je ortodokсна općina. No još prije, 1851. došlo je do pomirbe i ostvarenja jedinstva Židova u jednoj općini.

Godine 1852. općina kupuje u Petrinjskoj ulici (kbr. 7) zemljište i kuću uz velik financijski ulog sviju članova: četrdesetak obitelji. Tu uređuje vijećnicu, rabinov stan, poslije i školu, a u dvorišnoj zgradi bogomolju. Ta kuća ostaje jezgrom posjeda općine koji se s vremenom, njenim snaženjem, postupno širi i gdje će kasnije biti podignute zgrade i palače namijenjene razgranatom životu njenih pripadnika.

Sredinom 19. stoljeća još malobrojna općina odlukom o gradnji monumentalnog hrama snažno izražava svoju samosvijest i samopovjerenje. Taj se velik pothvat mogao ostvariti isključivo vlastitim snagama: zato je to potrajalo.

Tek 1862. općina se javlja gradskom poglavarstvu podneskom o naumu gradnje hrama. Lokaciju se povezuje s gradskim planovima za uređenje Donjega grada, u kojem se od 1862. i službeno planira novo gradsko središte. Izraelitska općina zna da će se između Jelačićeva trga i Novog terga (današnjeg Trga

Izraelitska bogoštovna općina u Zagrebu zaključila je 30. listopada 1855. izgraditi nov hram. Njen je zaključak ostvaren za dvanaest godina: hram je bio otvoren 27. rujna 1867. godine.

N.Š. Zrinskoga) - tada još stočnog sajmišta - probiti ulica (današnja Praška); u toj ulici ona želi izgraditi hram. «Zato se općina mozajičkog vjerozakona sa g. Emanuelom Pristerom u dogovor stavila, ne bi li od njega kupila jedan dio vrta, spadajućeg na njegovu kuću br. 420, pa ondje sagradila za se božji Hram, što ga je odlučila sagraditi liepa, velika i krasna, tako da bi uista ukrašavao i sam grad Zagreb.» Ulica je uvjet gradnje, pa općina potiče Grad - «da blagoizvoli odlučiti, hoće li da se ovom sгодom posluži i ovako za grad velevažno poljepšanje i neopisivu korist odluči», a Emanuel Priester - u to doba i sam funkcioner općine - nudi za uređenje ulice dio svog zemljišta na dar. Hram bi se izgradilo do kraja 1863., no pod uvjetom «da občina grada Zagreba preuzme na se, pomenutu ulicu dogotoviti do konca lipnja 1863.»

Nagodba s gradom i projekt izgradnje

Na podnesak od 27. siječnja 1862. Grad odgovara 13. ožujka pozitivno: načelno prihvaća ponudu i obvezu. Za dvije godine, 30. travnja 1864. Izraelitska općina javlja kako je kupila zemljište od Emanuela Priestera i traži dozvolu za početak gradnje. No Gradsko poglavarstvo upozorava kako

će se zbog planirane širine ulice dio kupljenog zemljišta morati ustupiti za ulicu. U to je doba već utvrđena nova (prva) regulatorna osnova grada Zagreba, koja jest plan urbanizacije Donjega grada: očekivana ulica u njem je šira, nego što se mislilo prije dvije godine. Što se tiče hrama, gradska skupština (28. travnja 1864.) poručuje općini neka «predloži nacert, koj će odgovarati dostojanstvu hrama, glavnoga ovoga grada, kao i mjesta, na kojem ga sagraditi želi.» Mjesto je uistinu u samom središtu grada: na uglu Jelačićeva trga i planirane (današnje Praške) ulice.

Izraelitska općina ima odgovor i za taj problem: spremna je prodati kupljeno zemljište Gradu (za 21 000 forinti) uz uvjet da joj se svota isplati do 1866. Njome bi kupila zemljište nasuprot prvotnoj lokaciji - vrt Emanuela Pristera - i tamo izgradila hram, no uz uvjet: «moralo (bi se) slavno gradsko veće nadalje obvezati, dovršiti gradnju ove ulice sa trottoir-om početkom dojučer (1865.) godine». Gradsko poglavarstvo prihvatilo je taj prijedlog. U gradskoj skupštini 1. srpnja 1865. predstavljena je potpuna financijska konstrukcija za izgradnju ceste: Izraelitska općina prodaje Gradu svoje zemljište i poklanja 2000 forinti za gradnju ceste; Emanuel Priester poklanja dio svog zemljišta i svotu od 2000 forinti, a dio svojih zemljišta također daruju još dva posjednika. Tako je današnja Praška ulica izgrađena najvećim dijelom zahvaljujući poticaju i donaciji Židova, koji su u novoj ulici, između glavnog zagrebačkog trga i najvećeg donjogradskog trga (današnjeg N.Š. Zrinskoga) - on se tada planira preurediti u urbani trg gdje bi u sredini bila zgrada glavne gradske tržnice, a na rubovima Glazbeni zavod, župna crkva i đački dom - željeli izgraditi svoj hram.

Tek nakon nagodbe i sporazuma o ulici naručen je projekt za hram na novoj, prostranoj lokaciji u sredini istočne fronte planirane ulice. Očevid za sticanje građevinske dozvole bio je 11. travnja 1866. Hram je izgrađen za godinu i po dana, do rujna 1867.

Zagrebačka sinagoga bizantsko-maurskog stila

Zagrebačka sinagoga pripada tipu reformističke sinagoge bizantsko-maurskog stila, koji se šezdesetih godina raširio srednjom Europom: cijelom Monarhijom i njemačkim prostorom. Njegov je prototip sinagoga što ju je za židovsku općinu Beča projektirao Ludwig Förster, a otvorena je 18. svibnja 1858. u Tempelgasse u bečkoj četvrti Leopoldstadt gdje pretežno žive Židovi. To je prva reprezentativna sinagoga u Monarhiji nakon revolucije 1848. Bečka sinagoga i monumentalna peštanska neološka sinagoga, što je Förster projektirao u isto doba kad i bečku (otvorena 1859.) postali su uzorom za sinagoge, ne samo svojim arhitektonskim oblikovanjem, nego i teorijskom utemeljenošću.

Sredinom 19. stoljeća, kada je nastao taj prototip, tema sinagoge tek ulazi u opću raspravu o stilu i vrsti koja je tada na samom vrhuncu. No arhitektonska praksa njome se već intenzivno bavi: pionirske gradnje u srednjoj Europi nastale su prije

Zagrebačka sinagoga bila je jedno od prvih javnih reprezentativnih, umjetnički oblikovanih zdanja u Donjemu gradu, jasno je svjedočila o zajednici i ujedno upućivala na njen doprinos u ostvarenju velikog urbanog projekta: novog gradskog središta. Rušenje sinagoge, koje se protezalo od jeseni 1941. do kasnog proljeća 1942. godine, povijesni je simbol tragedije Židova Zagreba i Hrvatske.

emancipacije, a projektirali su ih najbolji kršćanski arhitekti, kao što su u Beču Kornhäusel, u Dresdenu Semper, u Kölnu Zwirner, u Berlinu Knoblauch i Stüler. Izazov nove arhitektonske vrste poticao je prosvijećene liberalne umjetnike na najvišu kvalitetu. Kao što svjedoči natječaj o temi sinagoga, što ga je 1841. raspisalo udruženje berlinskih arhitekata u sklopu svojih mjesečnih natječaja, sinagoga napokon postaje predmetom profesionalnih razmatranja. Ona su sve življa u drugoj polovici 19. stoljeća, kada židovske općine poticajem izvanjskih i unutarnjih činilaca teže afirmaciji svoje egzistencije i identiteta - najizrazitije zacijelo gradnjom sinagoga.

U tom stoljeću velikih tehničkih inovacija i opće potrage za stilom nije zacijelo bilo lako naći stil, koji bi izrazio poseban identitet Židova koji se postupno integriraju u građansko društvo i urbanu kulturu. Židovska tradicija nema vlastite umjetničke teorije, ni kultura europske dijaspore uzora koji bi bio mogao poslužiti kao poticaj. Arheologija zavjetne škrinje i pokušaji rekonstrukcije Salomonova hrama nisu nudili pouzdana oslonja; štoviše, zbunjivali su mnoštvom vizija. Tako su prve gradske reprezentativne sinagoge građene u svim mogućim stilovima, osobito one koje su imale pravokutan tlocrt; sinagoge centralnog tlocrta ponajčešće su se pozivale na bizantske ili islamske uzore. Do 1840. u sinagogalnoj arhitekturi prevladava egipatski stil: dijelom pod utjecajem mode koja se raširila nakon Napoleonova ulaska u Egipat 1798., dijelom u uvjerenju da je i drevna židovska arhitektura, pa tako i prvi, Salomonov hram, bio blizak egipatskoj arhitekturi, napokon i u težnji da se Židovi i arhitektonskim iskazom razlikuju od kršćanske sredine. Nakon 1840. upotrebljavaju se stilovi koji obiluju bogatstvom ornamenta: romanika, bizantski i islamski stil. Oni se javljaju i u osebujnim kombinacijama. U građevinama tog doba primjenjuju se u pravilu novi materijali i tehnike, ponajprije lijevano željezo, koje omogućuje vitke nosače, velike prostorne raspone i ostakljenja; uvodi se plinsku rasvjetu i parno grijanje. Rješenja stečena gradnjom utilitarnih prostora i stilski elementi kojima se teži izrazu posebnog identiteta, stvaraju zdanja i prostore prepoznatljiva ugodaja. U eklektičkoj i romantičkoj arhitekturi prve polovice 19. stoljeća sinagoge su, kao malo koja arhitektonska vrsta, bile područje eksperimentiranja i istraživanja: estetskog, stilskog i simboličkog. No tek se u drugoj polovici stoljeća javljaju se određeni tipovi koji će postupno zamijeniti pluralistično

šarenilo; u njihovoj će kreaciji pri kraju stoljeća sve više sudjelovati Židovi arhitekti.

Ludwig Förster jedan od je prvih europskih arhitekata koji svojom bečkom i peštanskom sinagogom postavio takav uzor. Njegova se vrijednost zacijelo temelji na umjetnikovoj spoznaji iskonskog karaktera židovske vjere koja se zasniva na riječi i nema žrtvenog rituala, pa njene bogomolje nisu svetišta nego poprišta pobožnosti i društvenosti općine. Bizantizirajući stil, za koji se Förster odlučio, a također i prostorno oblikovanje sinagoge podsjećaju na rimsku i starokršćansku baziliku koje su također bile stjecišta vjernika. Taj su tip i prije njega preporučali neki arhitekti, a postojao je i primjer: kasselska sinagoga Alberta Rosengartena (1839.). Primjenom bizantskih i maurskih stilskih i dekorativnih elemenata Förster je stvorio model sinagoge, koji je savršeno odgovarao novom židovskom identitetu zajednica neposredno prije potpune građanske emancipacije, u procesu modernizacije njihova ukupna života.

Arhitekt Klein oslanjao se na bečke uzore

Nije nipošto slučajno što je Franjo Klein prihvatio i varirao Försterov model, kao što nije slučajno ni to, da ga je zagrebačka židovska općina izabrala kao svog arhitekta. Svoj nauk Klein je proveo u Beču u punom jeku romantičnog historicizma, a u svojim je zagrebačkim projektima izrazio izuzetnu umješnost, pa i originalnost u primjeni različitih stilskih koncepata tog doba. Kao jedini umjetnik među tadašnjim zagrebačkim graditeljima jedini je on mogao riješiti jedinstvenu i novu zadaću stilske i estetske karakterizacije hrama vjerske zajednice kojoj je bilo omogućeno da se u novom središtu Zagreba potvrdi reprezentativnim zdanjem. Uostalom, Klein je svoju sposobnost stilske i simboličke individualizacije različitih identiteta posvjedočio i projektom pravoslavne parohijalne crkve, koju je gotovo istovremeno izradio za pravoslavnu vjersku općinu, koja je također htjela potvrditi svoju nazočnost novom crkvom.

I u projektu hrama i pravoslavne crkve Klein se oslonio na bečke uzore. No za razliku od crkve sv. Preobraženja, kojoj zbog skučenosti lokacije nije mogao pridati željenu reprezentativnost, izraelitska je sinagoga dobila značaj monumenta koji je uvelike obilježio središte grada koje šezdesetih godina nastaje. Sinagoga je prvo veliko monumentalno zdanje izgrađeno u Donjem gradu; slijedi ga tek 1876. palača Glazbenog zavoda, također djelo Franje Kleina.

Lijepo, nikada dovršeno zdanje, za vodič je fotografirao najugledniji tadašnji zagrebački fotograf Ivan Standl. Ta i još nekoliko fotografija ostali su jedini spomen zagrebačke sinagoge, koje je brutalno srušena 1941./1942. u jeku ustaškog terora nad Židovima. No iako razorena ona ima svoje čvrsto mjesto u memoriji židovske zajednice u Hrvatskoj, ali i u povijesti europske sinagoge arhitekture.

objavljeno u Biltenu ŽOZ, 46-47, 1996.

2007. nešto reducirano

Odabrala Snješka Knežević

I TO SE U ŽIVOTU DOGAĐA

On je umirovljeni izraelski general s tridesetogodišnjom vojnom karijerom.

Zove se Yoseph Yossi Peled.

Čovjek je dvostruko zanimljiv. S jedne strane, jer želi ulagati u hrvatski turizam, no ono što je mene zaintrigiralo i duboko dojmilo jest njegov životopis.

Rođen je 1941. godine u Belgiji kao Židov. Roditelji su mu bili deportirani u koncentracijski logor Auschwitz. Peledova majka je preživjela logor, otac nije. Peled ustvari nikada nije ni vidio svoga oca.

Njegova sudbina slična je nekima meni poznatim sudbinama židovske djece u Hrvatskoj. Ali ima nešto što je kod Peleda drugačije i to me je navelo da napišem ovaj članak.

Evo o čemu se radi:

General Peled je do svoje osme godine života bio odgajan kao kršćanin i nije imao pojma da je on zapravo čisti Židov. To se dogodilo zbog toga što ga je njegova majka, kada je imao samo šest mjeseci, dala jednoj katoličkoj obitelji da se brine za njega, kao da je njihov sin.

To mu je ustvari bila jedina šansa da preživi. Kada mu se majka nakon rata vratila iz logora, vidio je nepoznatu osobu, za koju su mu rekli da je njegova prava majka.

Bio je to pravi šok za njega. Svoju biološku majku nije želio vidjeti, niti ju je mogao prihvatiti.

Kako je bio odgajan u katoličkom duhu, odlazio je svake nedjelje u crkvu. Jednostavno nije mogao prihvatiti novog roditelja i novu vjeru...

Majka mu je nakon kratkog vremena umrla.

Yossi Peled i dan danas kaže da mu je strahovito žao sto nije na vrijeme shvatio pravu istinu i sa svojom majkom uspostavio normalne odnose.

Oto Konstein

Početak lipnja u Zagrebu je održan prvi filmski židovski festival „Jewish film festival London-Zagreb“. Zagrepčani su tri dani mogli uživati u besplatnim projekcijama vrhunskih filmova. Za sve one koji nisu mogli biti nazočni tom događaju, donosimo članak o tome kako je tekla organizacija i u čemu su svi uživali brojni gledatelji.

JEWISH FILM FESTIVAL LONDON - ZAGREB

Krajem veljače ove godine, tvrtka Magen d.o.o. dobila je ponudu od, čitateljima Ha-kola već poznate dopisnice iz Londona, Vesne Domany Hardy, da organiziramo prvi Jewish Film Festival, po licenci UK Jewish Film Festivala koji se od 1997. godine održava u Velikoj Britaniji. Nakon što smo redovno pratili nekoliko godina matični festival činilo nam se više nego izazovom organizirati festival u Zagrebu.

Kako je Magen d.o.o. agencija koju je osnovala Židovska općina Zagreb, vjerovali smo da je to poveznica i da ćemo dobiti podršku od ŽOZ-a za organizaciju tog festivala, s obzirom da se radi o jednom od najvećih festivala takvog tipa u svijetu. Prelazeći preko svih početnih problema, koristeći znanje i iskustvo koje je s nama dijelila ekipa iz Londona, a ponajviše zahvaljujući Judy Ironside, direktorici UK Jewish Film Festivala, uhvatili smo se u koštac s organizacijom zagrebačke inačice.

Slušajući priče naših starih, činilo nam se da dom festivala treba biti jedno od najstarijih kina u Zagrebu, kino Tuškanac. Zahvaljujući Meliti Kraus, mojoj dugogodišnjoj poznanici, dobili smo preporuku kod vodećih struktura Filmskog

Ciljevi i svrha Jewish film festival London-Zagreb su poticanje dijaloga o općim židovskim pitanjima, istraživanje raznolikost židovskog načina života i identiteta. Namjera ovog Festivala je doprinijeti razvijanju pozitivne slike o židovskom načinu života te promocija kulturnih raznolikosti.

saveza te uspjeli dobiti termin za održavanje festivala. Ovim putem iskreno zahvaljujem tajnici Filmskog saveza, gospodi Veri Robić Škarici koja nam je u mnogočemu izašla u susret te cijelom timu kina Tuškanac.

Ciljevi i svrha Jewish film festival London-Zagreb su poticanje dijaloga o općim židovskim pitanjima, istraživanje raznolikost židovskog načina života i identiteta. Namjera ovog Festivala je doprinijeti razvijanju pozitivne slike o židovskom načinu života te promocija kulturnih raznolikosti.

Težak početak pun entuzijazma

Naša ekipa, iako mlada, ali svakako puna entuzijazma, krenula je stavljati na papir korist koju bi ŽOZ, Magen, a tako i naša metropola dobila takvim festivalom. Svjesni da je vremenski period izuzetno kratak, jer smo dobili inicijativu iz Londona da festival organiziramo u lipnju, postavili smo pred sebe velik, po riječima mnogih, nemoguć zadatak.

Magen d.o.o. agencija je koja se bavi grafičkim oblikovanjem i organizacijom događaja, a stalno zaposlenih nas je svega dvoje. Trebalo je okupiti profesionalce, kao volontere, jer je proračun bio više nego skroman i prenijeti im viziju koju smo imali. Zadatak nije bio lak, ali vjerujemo da su nam zvijezde bile naklonjene. Kao prvi volonter, Judita Cuculić, ekonomski stručnjak i članica naše zajednice, prepoznala je kvalitetu projekta i zdušno se priklonila maloj ekipi te svojim zavidnim znanjem i sposobnošću, još k tomu i sa slomljenom nogom, od kuće je obavljala velik dio organizacije, kupnje filmova za prvijenac. Kako naša tvrtka surađuje s velikim brojem članova naše zajednice, surađujući

na projektima vezanima uz ŽOZ, naša redateljica i velika volonterka Mira Wolf, koju vjerujem pozna većina čitatelja, oduševljena idejom prvog Festivala židovskog filma u Zagrebu zdušno je prionula na posao i svojim velikim iskustvom uvelike doprinijela kvaliteti realizacije samog projekta. Ne mogu a da ne otkrijem da je Mira izvadila svoj "mafijaški" adresar i krenula abecednim redom listati i zvati sve one koji bi nam mogli pomoći. Danonoćnim radom struktura festivala počela je dobivati oblik. Ana Hermanović, izuzetno mlada i puna entuzijazma, uz posao, fakultet i sve obaveze koje su joj već bile na grbači, prihvatila je još jednu ulogu i preuzela zaista veliku odgovornost na sebe te je i ona sve svoje slobodno vrijeme podredila organizaciji festivala i velikim naporom i predanošću koju je pokazala postala tajnicom JFF London-Zagreb.

Velika imena uključila su se u organizaciju

U moru filmskih festivala koje Zagreb svake godine nudi svojim žiteljima, nije bilo lako prezentirati kvalitetu i važnost još jednog, upravo Festivala židovskog filma. Najčešća pitanja na koja smo odgovarali bila su: Zašto još jedan filmski festival? Kakav je to festival židovskog filma? Zašto je upravo vaš tako važan? Je li moguće u tako kratkom vremenu pronaći sponzore i zatvoriti financijsku

U moru filmskih festivala koje Zagreb svake godine nudi svojim žiteljima, nije bilo lako prezentirati kvalitetu i važnost još jednog, upravo Festivala židovskog filma. Najčešća pitanja na koja smo odgovarali bila su: Zašto još jedan Filmski festival? Kakav je to Festival židovskog filma? Zašto je upravo vaš tako važan? Je li moguće u tako kratkom vremenu pronaći sponzore i zatvoriti financijsku konstrukciju te održati festival? I još brojna slična pitanja.

konstrukciju te održati festival? I još brojna slična pitanja.

Vrijeme je brzo prolazilo, a na organizaciji festivala pojavljivalo se sve više imena, od volontera do eminentnih imena iz svijeta struke, koja su svojim volonterskim radom podržala isti. Nakon Vesninih i Judynih savjeta oko odabira filmova koji će ući u selekciju, valjalo je pridobiti i stručan tim selektora. Tako je dekan Akademije dramske umjetnosti, prof. Branko Ivanda, prihvatio naš poziv

i ulogu selektora za igrani dio programa. Taj dio izbora u potpunosti smo s vjerom prepustili prof. Ivandi, znajući da će odabir biti odličan. Dokumentarni dio filmova prepustili smo, kome drugome nego našoj, Miri Wolf. A selekciju kratkih filmova izvršila je mala ekipa stručnjaka i velikih ljubitelja filma. Danas, nakon nekoliko mjeseci, kada smo napravili analizu festivala, sigurni smo da je kombinacija bila dobitna. Festival smo otvorili dobitnikom Oscara u kategoriji kratkog filma Aria Sandela, West Bank Story, koji je izazvao velik interes zagrebačke publike. Ovom prilikom želim zahvaliti i Zlatku Boureku, Miri Wolf, Studiu Dim i Dariji Kulenović na špici za festival te posebno Alfiju Kabilju koji nam je ustupio svoj glazbeni uradak za špicu festivala.

Potruga za sponzorima

Najteži dio bio je svakako pronalazak sponzora za zatvaranje proračuna. Kao početnu financijsku, a ništa manje i moralnu pomoć, pružila je Nada Leila Popović, moja majka, koja nam je dala pozajmicu, a ujedno bila i donator festivala. Svi koji su radili na festivalu upoznali su jednu toplu osobu, koja je, ne znam ni sama kako smo to zaslužili, prepoznala snagu tima i financijski nas podržala. Hvala joj na tome.

Krenuvši s molbama prema svim velikim tvrtkama u Republici Hrvatskoj, kucajući na sva vrata uglednih članova i prijatelja ŽOZ-a počele su stizati i prve potvrde i podrška festivalu. Tako je Nadja Polimac iz tvrtke Kolnoa d.o.o. bila prva u nizu sponzora i donatora, koja nas je razveselila telefonskim pozivom i potvrdila sponzorstvo njezine tvrtke. Nadja je osim sponzorskog angažmana, sudjelovala i u pregovorima s Mosheom Ivgyjem, jednim od najvećih glumaca izraelskog glumišta, čiji film *Metallic Blues* je bio prikazan na festivalu. Kako nam je vrijeme bilo najvećim neprijateljem, na žalost nismo uspjeli dovesti Ivgyja, zbog njegovih obaveza koje su se poklapale s terminom održavanja festivala. Kako se dan otvaranja festivala bližio, tako se povećavala i lista donatora i sponzora.

Velika dobrotvorka naše zajednice, gospođa Žuži Jelinek, prihvatila je naš

poziv i postala kumom prvog Festivala židovskog filma u Zagrebu. Osim titule koju je ponosno nosila, aktivno se priključila pomoći pri organizaciji, a naposljetku i postala donatorom. Bez pomoći naše kume i ugleda koji ju prati vjerujemo da bi ovakav uspjeh doista izostao. Draga Žuži, svojim velikim srcem dobili ste još nekoliko poklonika koji ne mogu zaboraviti sve što ste učinili za nas. Hvala Vam i na velikom prijateljstvu koje je cijela ekipa stekla s vašim unukom Janom Jelinekom, koji je također postao volonterom na projektu.

Veliki Branko Lustig pridružuje se ekipi

U euforiji koja je obuzela organizacijski tim u posljednjem mjesecu, naša Wolfica nam je u jednom trenutku rekla: "Deco, a zakaj mi ne bi pozvali Branka Lustiga na naš festival, nek nam od bude počasni gost"! U tišini i nevjerici izmijenili smo poglede, jer je to bila ideja koju smo svi imali negdje u malom mozgu, ali se nitko nije usudio to izreći na glas. Kako bi mi uopće došli do Branka? Naravno i u ovom trenutku je Mira izvadila svoj "mafijaški" adresar i našla broj. Gospođa Mirjana, supruga g. Lustiga, bila je poveznica između nas malih i slavnog oskarovca. Kada je pozitivan odgovor stigao, nismo se zaustavljali, već smo Branka pozvali i na konferenciju za novinare. Na presici su bili osim g. Branka Lustiga i dr. Ognjen Kraus ispred Židovske općine Zagreb, Wilfried Buchhorn, Predstavnik UNHCR-a u Hrvatskoj i Neven Crvenković iz Ureda za odnose s javnošću, ispred UNHCR-a, Srđan Subotić, volonter koji je radio na PR-u festivala i moja malenkost kao direktorica JFF London-Zagreb. Rečenica koja je prenesena u gotovo svim medijima u Hrvatskoj bila je: "Pogledajte plakat festivala, piše 2007., sada zamislite da piše '41.'" Ovo je veliki događaj za Zagreb... Nakon divne suradnje koju smo ostvarili s g. Brankom, željeli smo da ta suradnja potraje i pozvali ga da postane predsjednikom Jewish Film Festivala London-Zagreb, što je on i prihvatio. Danas je već aktivan predsjednik.

Naša ekipa, iako mlada, ali svakako puna entuzijazma, krenula je stavljati na papir korist koju bi ŽOZ, Magen, a tako i naša metropola dobila takvim festivalom. Svjesni da je vremenski period izuzetno kratak, jer smo dobili inicijativu iz Londona da festival organiziramo u lipnju, postavili smo pred sebe velik, po riječima mnogih, nemoguć zadatak.

S UNHCR-ovim uredom u RH ostvarili smo izvrsnu suradnju te je igranim filmom Live&Become obilježen svjetski dan izbjeglica u sklopu JFF London-Zagreb. Ovim putem zahvaljujemo i g. Wilfried Buchhorn i Nevenu Crvenkoviću, koji su prepoznali kvalitetu projekta i u obilježavanje Svjetskog dana izbjeglica odlučili uključiti i JFF.

Prvi festival židovskog filma u Zagrebu obilježilo je deset suvremenih filmova židovske tematike iz cijelog svijeta, a upravo oni izabrani su među najboljim filmovima s UK Jewish Film Festivala iz

Londona. Želeći prikazati i hrvatski film na festivalu odlučili smo prikazati film hrvatskog autora Zlatka Boureka, "Cirkus Rex" iz 1960. godine.

Glumica Bojana Gregorić Vejzović vodila je otvorenje festivala, a publici su se obratili i predsjednik Židovske općine Zagreb dr. Ognjen Kraus, Shmuel Meiron, izraelski veleposlanik u RH, zagrebački gradonačelnik Milan Bandić koji je pozdravio festival u ime grada, prof. Branko Ivanda, kao selektor igranih filmova, Judy Ironside, direktorica UK JFF, moja malenkost te neponovljiva Žuži Jelinek i višestruki oskarovac Branko Lustig, koji je festival proglasio otvorenim.

Program festivala počeo je ovogodišnjim dobitnikom Oscara u kategoriji kratkog filma "West Bank Story", glazbenom komedijom, čiju režiju i scenarij potpisuje Ari Sandel.

Ovom prilikom želim zahvaliti poimence svim volonterima i sponzorima na podršci. Vesna Domany - Hardy, savjetnik; Judita Cuculić, financijski savjetnik, Ana Hermanović, tajnica, Mirna Farkaš i Srđan Subotić, odnosi s javnošću, Zlatko Bourek, savjetnik, Branko Ivanda, selektor, Mira Wolf, savjetnik i selektor, Marinko Bartulović, web operater te brojnim volonterima Kristijan Lepešić, Vanja Mirković, Jan Jelinek, Iva Cimermanović, Damir Prelečec, Ivan Katona,

Prvi festival židovskog filma u Zagrebu obilježilo je deset suvremenih filmova židovske tematike iz cijelog svijeta, a upravo oni izabrani su među najboljim filmovima s UK Jewish Film Festivala iz Londona. Želeći prikazati i hrvatski film na festivalu odlučili smo prikazati film hrvatskog autora Zlatka Boureka, "Cirkus Rex" iz 1960. godine.

Andrea Rožić, Franz Stergar, Frana Marija Vranković, Uglješa Đukić, Carmen Grlica, Matija Broz, Damir Banović, Nika Misija, Helena Cuculić, Ivan Rogić, Goran Lepušić.

Veliko hvala i Sanji Tabaković, dr. Ognjenu Krausu, Saši Cvetkoviću, Laili Šprajc, Nataši Barac te svim onim članovima ŽOZ-a koji su pomogli pri realizaciji projekta financijskom i moralnom podrškom.

I na kraju veliko HVALA sponzorima, donatorima i medijskim pokroviteljima, bez kojih ovaj projekt ne bi mogao biti realiziran.

Glumica Bojana Gregorić Vejzović vodila je otvorenje festivala, a publici su se obratili i predsjednik Židovske općine Zagreb dr. Ognjen Kraus, Shmuel Meiom, izraelski veleposlanik u RH, zagrebački gradonačelnik Milan Bandić, koji je pozdravio festival u ime grada, prof. Branko Ivanda, kao selektor igranih filmova, Judy Ironside, direktorica UK JFF, moja malenkost te neponovljiva Žuži Jelinek i višestruki oskarovac Branko Lustig, koji je festival proglasio otvorenim.

Sponzori:

Hrvatska lutrija, Best Western Premier Hotel Astoria, HEP d.d., UNHCR, Badel 1862 d.d., Sanja Zoričić Tabaković, Predstavnik židovske nacionalne manjine Grada Zagreba, Vip-Data d.o.o., Jadran film d.d., FedEx Express-Rhea d.o.o., Židovska općina Zagreb, Veleposlanstvo Savezne Republike Njemačke, Veleposlanstvo Države Izrael u RH, Veleposlanstvo Kanade u RH, British Council, Kolnoa sustavi zaštite d.o.o., Animacanis, Studio dim d.o.o., Iskon d.d., NS NIR, NiPa trgovina, Gorenje d.o.o., Dobbin d.o.o., Adler d.o.o., Milla cosmetics d.o.o., Dekor-line d.o.o.

Donatori:

Žuži Jelinek, Vesna Domany Hardy, Obitelj Francetić, Obitelj Brčić, Sanja Zoričić Tabaković, Slobodanka Seka Vuk, Nada Leila Popović.

I medijski pokrovitelji:

Jutarnjem listu, Radio101, Filmski net, Sonda, Zarez i In Your Pocket.

Želja nam je da zagrebački Festival židovskog filma postane tradicionalan. S predsjednikom g. Brankom Lustigom na čelu, tim koji se dokazao na prvom festivalu, već je počeo pripremu za slijedeći. Vidimo se dogodine na Jewish Film Festivalu London-Zagreb!

Nataša Popović,
direktorica JFF London-Zagreb

Dragi moji “Grobari” i ostala “buranijo”. Tjedan, dva nakon što je prošla Menuha u Opatiji, sređujem i slažem sjećanja pa i najmanji fragment istoga u jednu cjelinu i slažem pravi kolaž-mozaik. Osjetio sam potrebu da s vama, dragi „Grobari“, podijelim svoje misli o proteklim Menuhama na kojima sam bio sudionik i naravno o ovoj posljednjoj, ili četvrtoj u nizu, na kojoj sam bio i suorganizator i sudionik...

MENUHA U OPATIJI 2007.

Ni u kom slučaju ne smijem zaboraviti nekoliko vrhunskih predavanja koja su održali: prof. dr. Zlatko Karač “Arhitektura Velike Riječke sinagoge”, zatim Sanja Dukić (Joj, Ana me nešto grdo gleda; ah da, nije Dukić nego odnedavno Simper) “Židovi Opatije“ i na kraju Andrea Roknić “Povijest Židova u Rijeci“.

Dakle, krenimo redom: ova opatijska Menuha bila je po mnogočemu jedinstvena.

Ekipa “Grobara” formirala se iz tri bivše republike (Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Srbija), bivše nam države Jugoslavije. Opatijska Menuha, posljednja, ali nadajmo se tek četvrta u nizu, okupila je kombinaciju dijela „grobara“ iz sve tri prethodne postave i dodala im nekoliko novih „Grobara-pripravnik“ ... Za divno čudo sve je išlo kao „podmazano“ i svi smo se vrlo lijepo i dobro uklopili, osim možda nekoliko izuzetaka...

Na ovoj Menuhi bilo je 25 omladinaca mlađih od 25 godina, što pokazuje da židovske općine s prostora bivše Jugoslavije još nisu rekle svoju zadnju riječ.

Na ovoj primorskoj Menuhi bilo je i puno iznenađenja, pa tako, recimo, Bobo Trajković prvi put nakon one čuvene godine i još čuvenijeg izbacivanja omladinaca iz odmarališta u Sutivanu na Braču ponovo vidio Jasnu Čirić, koja ga je - nekim samo Jasni svojstvenim načinom - prepoznala nakon više od 30 godina. Taj je susret imao posebnu draž.

Vrhunska predavanja

Htio bih vam ukazati na još nekoliko važnih posebnosti ove posljednje Menuhe ili četvrte u nizu (jer nadamo se da neće biti i zadnja). Bili smo smješteni u vrhunskom hotelu koji je izgradio još Franjo Josip krajem 19. stoljeća. Svi su bili oduševljeni smještajem, jer hotel kao da je imao ugrađenu prirodnu klimu, tako da je u prostranim sobama bilo vrlo, vrlo ugodno.

Ni u kom slučaju ne smijem zaboraviti nekoliko vrhunskih predavanja koja su održali: prof. dr. Zlatko Karač “Arhitektura Velike Riječke sinagoge”, zatim Sanja Dukić (Joj, Ana me nešto grdo gleda; ah da, nije Dukić nego odnedavno Simper) “Židovi Opatije“ i na kraju Andrea Roknić “Povijest Židova u Rijeci“.

Žuži Jelinek trebala nam je održati predavanje o holokaustu, ali se precijenila dan prije na proslavi svog 80. rođendana, pa se nije osjećala dobro i ispričala se zbog nedolaska.

Na ovoj Menuhi je, osim rada na groblju, u planu bio rad na kompjutorima koji je imao prioritet tako da se na groblju radilo samo dva dana, što je bilo dovoljno da se posao na groblju odradi u cijelosti...

Tijekom čitavog trajanja Menuhe, na raspolaganju smo imali posebnu dvoranu u kojoj smo slušali predavanja, radili na kompjutorima i, naravno, družili se.

Kompjutori su bili zaista neophodni, jer smo odlučili da na četvrtoj Menuhi napravimo sintezu sve dosadašnje četiri Menuhe, komentiramo što je bilo dobro, što je bilo loše i malo po malo da raščlanimo sve Menuhe i da napravimo univerzalni alat (multimedijalne upute) s prikazom naših iskustava, priloženim slikama i tekstovima o pet važnih stvari, a to su uvod, edukacija, tehnika, druženje i tradicija.

Naša sinteza zamišljena je kao pomoć malim i velikim, što židovskim, što jevrejskim zajednicama, da provedu Menuhu na svojim grobljima, a moguća je i šira upotreba.

Da bi sve skupa „podigli“ na višu razinu, uspjeli smo dobiti odobrenje za sponzorstvo u vidu besplatnog interneta za svih sedam dana koliko je trajala Menuha.

Uzbudljiv početak

Ne mogu a da ne spomenem kako je naša Menuha započela odnosno kako je većina sudionika doživjela prvi susret s riječkom sinagogom. Tuzlaci su došli u 4 ujutro, a Beograđani i ostali sudionici iz Srbije samo petnaest minuta kasnije. Budući da ih nisam nikamo mogao odvesti tako rano, a sinagoga je prilično blizu autobusnog kolodvora u Rijeci, odlučio sam ih odvesti u sinagogu. Tog su jutra vrata za pješake bila zaključana, a ja nisam imao ključ, pa sam preskočio ogradu misleći da ću lako otvoriti velika vrata za aute. Možete samo zamisliti kakva me panika uhvatila kada sam shvatio da su i ta vrata blokirana i da će omladinci morati preskakati ogradu. Zamislite prizor u kojem 20 mladih Židova penjući se preskaču zid i ogradu oko sinagoge... nisam znao da li da se smijem ili da plačem.

Strašan smijeh me uhvatio kada je Eli rekao da ni u snu nije mogao pomisliti da će ulaziti u dvorište sinagoge kao komandosi... Imali smo sreće da nije prošla policijska patrola, jer bismo im morali svašta objašnjavati. Nekoliko sati kasnije, taksijem smo otišli do Opatije, a većina „kontinentalaca“, odmah je glavom bez obzira pojurila na plažu i s velikim veseljem uronila u morske dubine.

Organizacija Menuhe zahtijeva velik trud

Ne mogu završiti, a da ne napišem o onom za sudionike većinom nevidljivim i nepoznatim radnjama potrebnim da bi se organizirala jedna od četiri održane Menuhe.

Za vrijeme Menuhe u Splitu već se počelo govoriti o potrebi i želji za organizacijom još nekoliko Menuha, od kojih je jedna bila planirana za Rijeku/Opatiju. Nakon odluke da se to zaista i održi, Ana je napisala još jedan projekt. Projekt realizacije tri sljedeće Menuhe (u Nišu, Tuzli i Rijeci) apliciran je na natječaju jedne engleske zaklade 2005. godine i sredstva su odobrena. Tada se moglo na miru odraditi Menuhe u Nišu i Tuzli, a nedugo poslije završetka tuzlanske Menuhe, započele su pripreme za početak organizacije Menuhe u Rijeci/Opatiji.

Krajem 2006. Ana i ja počeli smo tražiti smještaj za sudionike Menuhe u Opatiji. Za pomoć smo zamolili moju majku, koja radi u turizmu, i to je bio odličan potez jer je ona, uz puno truda, pronašla vrhunski smještaj u hotelu Belveder II i to za prihvatljivu cijenu. Prvi korak bio je rezerviranje 30 kreveta u istom hotelu.

Takvi su seminari, uz sve blagodati, vrlo humani jer će u malim židovskim općinama napraviti nešto od neprocjenjive važnosti - a to je popis ljudi koji su pokopani na groblju o kojem ta općina brine; i ne samo to, pokopani će biti spokojni jer sad znaju da su uvedeni u popis i da su otrgnuti zaboravu. A uz formulare grobova, upisuje se i opće stanje i mogući potrebni popravci.

Židovska općina Rijeka u travnju je poslala potvrdu o oslobođenju od PDV-a i uplatila akontaciju na račun hotela Belveder, čime je bio odrađen drugi korak, a tako smo se približili cilju za dva koraka. Polovicom lipnja počeli smo intenzivirati pripreme... Ana je poslala mailove na adrese većine židovskih općina diljem bivše države, pitajući žele li sudjelovati u Menuhi u Opatiji.

Spisak sudionika mijenjao se barem stotinjak puta, a konačan je postao tek nekoliko dana prije samog početka Menuhe.

Služeći se imenom Židovske općine Rijeka, omladina je uspjela osigurati korištenje hotelske konferencijske sale za druženje i rad na lokalnoj mreži od sedam kompjutora i besplatni internet za tih tjedan dana.

Neprocjenjiva važnost Menuhe

Mili moji „Grobari“, htio bih nakon cijele ove „papazjanije“ izvesti nekoliko zaključaka. Počeo bih od humanosti ove „radne akcije“: mislim da je ovakav seminar, uz sve blagodati, vrlo human jer će u malim židovskim općinama napraviti nešto od neprocjenjive važnosti - a to je popis ljudi koji su pokopani na groblju o kojem ta općina brine, i ne samo to, pokopani će biti spokojni jer sad znaju da su uvedeni u popis i da su otrgnuti zaboravu.

A uz formulare grobova, upisuje se i opće stanje i mogući potrebni popravci.

Dakle, da bi se realiziralo sve što je zamišljeno u projektu i riješilo sve nadolazeće probleme koji su iskrsnuli tijekom realizacije projekta, na svemu tome je radilo ili dalo svoj doprinos petnaestak ljudi - rado bih ih nabrojio, a molio bih da se tko ne uvrijedi ako se nije našao na popisu:

Iniciranje je odradila Ana Lebl (Splita).

Tijekom cijelog pripremnog razdoblja Ani je savjetima pomogao Raka Levi (Beograd).

Smještaj pronašla i pomogle u rezervaciji Biserka Kohn (Rijeka).

Logistiku i probleme u hodu rješavao Filip Kohn - Katica za sve (Rijeka).

Prijevoz kompjutora Krešo Mišković prije početka (Udruga Nemesis - Škrlevo).

Vraćanje kompjutora Net - Com (Rijeka).

Grad Rijeka posudio 7 kompjutora.

Veliko hvala gradonačelniku Amiru Muzuru koji je bio ključna osoba za to da nas groblje dočeka očišćeno i sređeno, kako bismo odmah mogli prionuti na posao.

T- Com osigurao je internet priključak u našoj radnoj sali u hotelu Belveder II.

Multilink Rijeka odradio je spajanje lokalne mreže i instalaciju ADSL-a za spajanje na net.

Ida Fisher pomogla je Ani da sredi troškovnik / bilancu Menuhe u Opatiji.

Zahvalio bih predsjedniku Židovske općine Rijeka, Vladi Kohnu na njegovoj želji i volji da apsolutno podrži svaki projekt omladine, između ostalih i ovaj.

Članovi Židovske općine Rijeka mnogo su pridonijeli uspjehu Menuhe, svojim dolascima i podršci.

Ostali koji su pomogli u organizaciji dolazaka su Andrea, Nenad, Alen...

Munir Web Dizajn (Beograd)

Židovska općina Rijeka donirala je novac za Šabatnu večeru.

Žuži Jelinek je svojim dolaskom uveličala Šabatnu večeru.

Zahvaljujem JDC-u jer je podržao sve četiri Menuhe.

Ovom prilikom želim zahvaliti Muniru i naravno svima ostalima koji su pomogli da se projekt Menuha realizira na najbolji način: još jednom - puno hvala. Toda Raba!

Zahvalio bih i svim članovima naše općine koji su sudjelovali u Menuhi u Opatiji...

Makabijada 2007. u Zrenjaninu

Po mome mišljenju, vrlo je važan i socijalni aspekt Menuhe, jer nakon dugo vremena ovaj projekt omogućava da se sretnu mladi Židovi, upoznaju se i vremenom ojačaju veze između omladine u općinama na području cijele bivše države.

Edukativni aspekt se nekako nameće sam od sebe. Naravno kad imamo na jednom mjestu toliko velik broj židovske omladine, bio bi grijeh ne održati nekoliko predavanja o tradiciji, povijesti lokalne židovske općine, lokalnoj arhitekturi sinagoge.

Na sve četiri Menuhe pokazalo se da se sudionici međusobno pomažu, što nije baš čest primjer u današnje vrijeme, ali siguran sam da to u mnogočemu ohrabruje. A kada jednoga dana ti isti mladi Židovi zasjednu na funkcije u svojim ili nekim drugim židovskim općinama, vjerujem da neće više biti svađa i razdora kao što se to, na žalost, nedavno dogodilo u Zagrebu.

I na samom kraju želim izreći misao koja se provlači kroz cijelu priču. Ta misao je misao o veličini i važnosti projekta Menuha. Za realizaciju tako velikog projekta treba uložiti mnogo truda, ljubavi i rada. U organizacijama svih Menuha, pa tako i ove u Opatiji, uključen je bio velik broj ljudi. Da je samo jedan od njih zakazao ili da nije imao vremena ili - da kažemo najjednostavnije - nije mogao odraditi ono što smo mu namijenili, došlo bi do velikih problema možda i nerješivih.

Moram posebno spomenuti Anu, koja je ne samo inicirala projekt i dobila financijsku podršku, već je uspijevala držati tridesetak ljudi na okupu i pod nekom vrstom kontrole, što je

Na ovoj Menuhi bilo je 25 omladinaca mlađih od 25 godina, što pokazuje da židovske općine s prostora bivše Jugoslavije još nisu rekly svoju zadnju riječ.

za svaku pohvalu. Meni se osobno u Opatiji činila vrlo karizmatična.

Ana je na žalost rekla da joj je dosta vođenja projekta Menuha. Upravo zbog toga, bojim se, da bez nje više neće biti moguća organizacija ovako masovnih Menuha jer ne vidim nikoga tko bi za organizaciju takvog događaja bio sposoban. Mislim da će se projekti Menuhe, ako se i nastave, raditi u puno manjem obimu.

I nakon puno redaka, a malo prije kraja teksta, želim pohvaliti Dariju Starčević za njezino i Leovo sudjelovanje u Menuhi u Opatiji.

Menuha u Opatiji je bila super odlična i podsjetila me ne početne stihove jedne emisije koju sam davno gledao a zvala se "Kockica". Špica je počinjala stihovima: "U svetu postoji jedno carstvo, u njemu caruje drugarstvo, u njemu je sve lepo u njemu je sve nežno u njemu se sve raduje..."

Filip Kohn

Jevrejska opština Zrenjanin organizirala je 1. srpnja tradicionalnu Makabijadu, šestu po redu. Ovog puta su se sudionicima iz Zrenjanina, Subotice, Novog Sada, Kikinde i Beograda pridružili i Osječani. Međutim, pored sudionika je bilo gostiju i iz Pančeva, Sombora, Zemuna i Niša. Sve u svemu, pozamašna skupina skupljena na rekreacijskom centru „Šumica“ pored Zrenjanina. Vrijeme je bilo prekrasno, toplo, sunčano, s malo vjetrova, upravo naklonjeno sportašima, sucima i promatračima. Nakon male okrijepe nakon puta i nakon konačne provjere ekipa, počela su natjecanja. Svi su natjecatelji dobili majice različitih boja, tako da su se sad već mogle razlikovati ekipe.

Prvo su startali juniori do 7 godina u utrci na 50 metara. Na cilju su ih čekale čokoladice, tako da su bili dobro motivirani. To je bila prava utrka, svi su stigli do cilja.

Nakon njih istovremeno se odvijao „troboj“ djece od 7 do 12 godina (trčanje u vreći na 20 metara, bacanje teniskih loptica u košaru i gađanje flaša napunjenih vodom) i troboj omladine od 13 do 18 godina (trčanje s partnerom na leđima, skok u dalj s mjesta i skakanje na jednoj nozi na udaljenosti 15 metara). To je tek bilo napeto. Navijanje sa svih strana, izvlačenje zadnjih atoma snage da se bude što bolji, pa kako god završilo.

Uspjeh Osječana

Sad su već dolazile na red malo ozbiljnije kategorije: natjecanje ljepšeg spola od 7 do 77 godina (gađanje pikadom, punjenje flaše vodom koristeći šalice za kavu i trčanje s tacom i teniskom lopticom na njoj koja ne smije pasti).

I konačno, ekipno natjecanje „Makabijada 2007.“ Discipline su bile ubacivanje loptice u košaru, skok u dalj s mjesta, bacanje karika na štap i trčanje s nošenjem čaše napunjene vodom.

Dok su trajala sva ova natjecanja, odvijalo se i natjecanje u šahu. Imali smo prave velemastore na djelu, tako da je bilo neizvjesno do samoga kraja.

Nakon svega toga, ručak nam je svima dobro došao. Uz ručak nam je svirao gudački kvartet, članove kojega želim posebno pohvaliti. Nadamo se da će biti još prilika u kojima ćemo ih slušati.

Na kraju, naravno, proglašenje pobjednika u pojedinim kategorijama. Moram se na ovom mjestu pohvaliti i reći da su osječke ekipe odnijele podosta prvih, drugih i trećih mjesta, a u ukupnom poretku osvojili smo treće mjesto. Vraćali smo se kući s hrpom diploma i poklona.

Prvo mjesto u ukupnom poretku, računajući sve rezultate, osvojila je JO Zrenjanin i tako preuzela prijelazni pehar od ekipe JO Subotica koja ga je osvojila prošle godine.

Uz tamburaše i pjesmu, bilo je vrijeme za razlaz. Svatko u svoj autobus i put svojega grada.

Veliko hvala organizatorima. Bilo je sve prekrasno. Dolazimo i na godinu da vam uzmemo pehar!

Nives Beissmann

PERLICE EUROPE

Plesna grupa «Haverim Šel Izrael» nastupila je kao predstavnik židovske nacionalne manjine na 7. međunarodnom festivalu za djecu i mladež «Perlice Europe». Festival se održavao u Osijeku i trajao je nekoliko dana, a na njemu je sudjelovalo oko 700 sudionika.

Manifestacija je počela otvaranjem etno izložbe u osječkoj Tvrđi. Slijedile su folklorne večeri na kojima su nastupali ansambli nacionalnih manjina, kao i ansambli iz Bugarske, Albanije, Slovačke, Mađarske, Moldavije, Ukrajine, Rusije i s Kosova. Nastupilo je i kulturno-umjetničko društvo iz Subotice i Subotički tamburaški orkestar, kao i kulturno-umjetnička društva iz Hrvatske, a tijekom festivala održane su i folklorne radionice te nastup mažoretkinja iz više gradova. Posljednjeg dana festivala za goste iz inozemstva organiziran je posjet zoološkom vrtu, Kopačkom ritu i Bizovačkim topicama.

Naša plesna grupa bila je na redu druge večeri festivala, a izveli smo koreografiju „Četiri godišnja doba“.

Veleposlanik Izraela Shmuel Meiom sa suprugom odazvao se pozivu organizatora i došao u Osijek gdje je pratio cjelokupni festival, pa tako i naš nastup. Na to smo bili posebno ponosni.

Sve se odigravalo na otvorenom, na osječkim trgovima. Nadamo se da će vam fotografije barem malo dočarati atmosferu tog zanimljivog događaja.

Nives Beissmann

PROŠLO JE JEDNO VRUĆE, ALI KORISNO LJETO

Kada sam se, tako često i tako teško opraštala od mojih prijatelja (i -ica) koji su odlazili na ljetovanja ili putovanja ovog ljeta, nisam ni pretpostavljala da će mi ostajanje u Zagrebu, u vrućem stanu bez „air - condition“, pred ekranom starog kompjutera, tako brzo proći.

Uvjet da dobijem novi istraživački projekt (a o tome ovisi opstanak mog Istraživačkog centra, jer drugih prihoda nema) bio je: učinite bazu podataka i arhiv dostupnima na Internetu - načinite WEB stranicu.

I evo, kada su se svi odmoredni i preplanuli vratili - ja sam pobjedonosno objavila: načinila sam web stranicu - pogledajte je!

A onda sam se „skamenila“ - većina odgovora bila je „rado, ali mi ne znamo što je to web, nemamo kompjutor, ne znamo raditi na njemu - naše vrijeme vrlo brzo prolazi - ne smijemo se samo sjećati - mi nismo samo preživjeli - mi smo još živi , pomozite nam...“

Gotovo cijela jedna generacija još vitalnih naših članova (a njih je gotovo 50 %) marginalizirana je i izolirana te ovisna o dnevno-političkim televizijskim i radio emisijama, novinama prepunih skandala, šturim informacijama koje dobivaju iz naših glasila (čast Ha-Kolu, ali on izlazi svaka dva mjeseca) ili o „pokvarenom telefonu - jeste li čuli da ...“

I tako smo odlučili učiniti dvije stvari:

omogućiti pristup informacijama, uključujući naše nove knjige i publikacije, a posebno internet svim članovima Udruge preživjelih žrtava holokausta uz pomoć JDC-a, Claimsa i Općine.

i obogatiti našu web stranicu najnovijim vijestima, informacijama o događajima, židovskim organizacijama i vrijednim priložima s drugih internetskih stranica itd.

Melita Švob

Evo kako sada izgleda naša web stranica : www.cendo.hr

Baza podataka žrtava holokausta u Hrvatskoj

Istraživački i dokumentacijski centar započeo je rad na bazi podataka o žrtvama Holokausta u Hrvatskoj 2000.godine. Taj je projekt nastao kao rezultat dugogodišnjeg rada na sakupljanju građe, dokumentacije, literature, intervjua i drugih podataka o Holokaustu u Hrvatskoj.....

Dr. Švob Melita i ing. Zoran Mirković napravili su osnovu za kompjutorsku obradu podataka, koje su zatim marljivi mladi suradnici godinama unosili u bazu podataka i dopunjavali novim saznanjima uz učešće sve većeg broja zainteresiranih osoba koje su same preživjele Holokaust.....Načinili smo i bazu podataka žrtava Holokausta u ostalim židovskim općinama u Hrvatskoj.....

Objavljivanjem jedinstvene baze na Internetu .. željeli smo doprinijeti sjećanju i poštovanju žrtava Holokausta i svakoj žrtvi dati ime. Uključili smo se i u projekt Yad Vashema. Ova je baza preliminarana, ali smatramo da je vrijeme da omogućimo njeno korištenje, evaluaciju, dopunu i izmjenu. I stoga pozivamo sve koji žele i mogu da dostave svoje podatke, izmjene I dopune....

Ravnateljica Doma zaklade Lavoslava Schwarza Paula Novak za Ha-kol je napisala tekst o položaju korisnika u domovima socijalne skrbi, u kojem govori o nizu problema s kojima se domovi i korisnici susreću.

POLOŽAJ

KORISNIKA

U DOMOVIMA

SOCIJALNE

SKRBI

Ravnateljica sam Doma zaklade Lavoslava Schwarza već jedanaest godina. Dom je po svom statusu neprofitna, javna ustanova socijalne skrbi za stare i nemoćne, čiji je osnivač Židovska općina Zagreb. Dom ima dugu tradiciju i iskustvo kumulirano tijekom 96 godina

Korisnici naše ustanove su starije osobe, prvenstveno članovi židovske zajednice, koji su izričito željeli smještaj baš u ovom domu, ali i brojne osobe koje jednostavno nisu mogle više čekati na red u gradskim ustanovama.

neprekinutog rada. Tako dugo djelovanje na zbrinjavanju starijih članova naše zajednice, a unatrag nekoliko godina i ostalih građana našega grada, daje mi pravo upozoriti na položaj u kojem se nalaze naši korisnici, ali i korisnici drugih domova čiji osnivač nije lokalna zajednica ili Republika Hrvatska.

Korisnici naše ustanove su starije osobe, prvenstveno članovi židovske zajednice, koji su izričito željeli smještaj baš u

Istina je da Dom Lavoslav Schwarz ima ugovor s Ministarstvom zdravstva i socijalne skrbi temeljem kojeg Ministarstvo snosi dio troškova za korisnike s najmanjim mirovinama, a bez imovine i obveznika uzdržavanja. Usprkos tomu ostaje činjenica da naš korisnik ne dobiva gotovo ništa od zajednice u koju je desetljećima ulagao.

ovom domu, ali i brojne osobe koje jednostavno nisu mogle više čekati na red u gradskim ustanovama. Svi su oni građani grada Zagreba i tijekom svog radno-aktivnog razdoblja uplaćivali su poreze i doprinose jednako kao i osobe koje imaju „privilegij“ biti smještene u gradskim domovima. Gradski domovi pružaju visok standard smještaja i kvalitetnu brigu o našim starijim sugrađanima. Svjedoci smo velikih ulaganja Grada u daljnje podizanje razine standarda smještajnih kapaciteta, a najavljena je i gradnja pet novih domova. Zahvaljujući

činjenici da dio cijene koji snose korisnici godinama nije mijenjan, većina umirovljenika može podmiriti cijenu vlastitim prihodima. Ne treba biti ekonomski stručnjak da bi se izračunalo da npr. 2.300,00 kn (cijene variraju od doma do doma) ne može biti dovoljno za podmirenje troškova struje, plina, vode, grijanja, prehrane, čišćenja, pranja rublja, a medicinske usluge, kao i potrebne popravke i adaptacije, ne treba posebno ni navoditi.

Istovremeno, korisnici koji su smješteni u takozvane privatne domove prisiljeni su plaćati cijenu koja je nerijetko i više nego dvostruko viša od one u gradskim domovima i pritom su ovisni o pomoći svoje djece. Nakon podmirivanja tih obaveza većini ne ostaje ništa za zadovoljavanje kulturnih potreba, za male luksuze kao što su kupovina novina, kava s prijateljima ili odlazak k frizeru. Istovremeno gube neka prava koja su imali prije dolaska u dom, npr. pravo na doplatku za tuđu njegu i pomoć te pravo na mjesečnu pomoć od Grada u iznosu od 100,00 kn.

Što se samih domova tiče, zakon ne razlikuje privatne ustanove od onih čiji je osnivač lokalna zajednica ili Republika Hrvatska. To znači da moramo u

Ne bi li bilo racionalnije i svakako jeftinije kada bi umjesto gradnje novih domova, Grad ili Ministarstvo podupiralo privatnu inicijativu sufinancirajući svakog korisnika određenim iznosom? Slično rješenje postoji za privatne vrtiće, ali na žalost, izgleda da u Zakonu o socijalnoj skrbi za njega nema mjesta.

potpunosti zadovoljiti odredbe o prostoru, opremi, broju i strukturi radnika. Od nas se očekuje da provodimo fizioterapiju, radnu terapiju, organiziramo različite društvene aktivnosti, organiziramo predavanja, koncerte, izlete, proslave blagdana i obljetnica. Mi to i radimo, s mnogo ljubavi i volje. Problem je samo u tome što sredstva za to moramo uračunati u cijenu koju plaća korisnik, a kada plaća visoku cijenu korisnik i očekuje visoku razinu usluge, višu nego u domu u kojem je cijena, iako samo prividno, upola niža.

Istina je da Dom Lavoslav Schwarz ima ugovor s Ministarstvom zdravstva i socijalne skrbi temeljem kojeg Ministarstvo snosi dio troškova za korisnike s najmanjim mirovinama, a bez imovine i obveznika uzdržavanja. Usprkos tomu ostaje činjenica da naš korisnik ne dobiva gotovo ništa od zajednice u koju je desetljećima ulagao. To ga stavlja u neravnopravan položaj u odnosu na one koje je zdravlje poslužilo te su dočekali red za smještaj u neki od gradskih domova.

I na kraju dopustite da s vama podijelim pitanje koje neprestano postavljam sama sebi. Ne bi li bilo racionalnije i svakako jeftinije kada bi umjesto gradnje novih domova, Grad ili Ministarstvo podupiralo privatnu inicijativu sufinancirajući svakog korisnika određenim iznosom? Slično rješenje postoji za privatne vrtiće, ali na žalost, izgleda da u Zakonu o socijalnoj skrbi za njega nema mjesta.

Paula Novak

NAŠA PLEMENITA ŽUŽIKA JELINEK - RONKULIN

Već dugo vremena nosim u sebi ljubav za našu divnu, plemenitu i dragu Žužiku Jelinek - Ronkulin, veliku aktivistkinju.

Žužikina velika ljubav za sve poštene ljude posebno je vidljiva u njezinoj gotovo svakodnevnoj brizi za ljude, posebno za one stare i nemoćne.

Da bi mogla pomoći mnogima, Žužika je znala noćima sjediti za šivaćim strojem da bi prikupila dovoljno sredstava za one koji su u nevolji.

Bila je i odana kćerka svojim gluhoonijemim roditeljima koje je uspjela spasiti po cijenu života u teškim danima progona našeg židovskog naroda.

Još prije mnogo godina doznala sam od moje prijateljice, pokojne Grete Šalomon, o velikoj kreatorci mode u Zagrebu, o našoj Žužiki.

A kako sam ju ja upoznala i doživjela?

Kada smo po drugi put zbog teškog ratnog stanja morali opet napustiti naše Sarajevo, bez vode, svjetla, kruha i pod stalnim bombardiranjem, židovska organizacija JOINT omogućila nam je bijeg iz našeg Sarajeva u konvojima prema Damaciji i ostalim dijelovima Hrvatske. U našim su konvojima bježali i ljudi drugih nacionalnosti, naši prijatelji.

Odmah po dolasku u Zagreb, u Dom Zaklade L. Schwarza došla je naša draga Žužika i vidjela nas prestrašene i nesretne.

Dok smo bježali iz Sarajeva, svatko je u konvojima mogao ponijeti samo dva mala kofera s najnužnijim stvarima.

Naša draga Žužika tješila nas je i rekla nam je: „Nemojte se žalostiti, dodite sutra kod mene na Trg bana Jelačića“. Kad smo došli u njezin veliki stan, ona je po cijelom stanu izložila krasne haljine, suknje i ostalu odjeću i rekla nam da uzmemo sve što nam odgovara. Nikada to nisam zaboravila, jer u tom času naše tuge i nevolje, Žužikina je pomoć bila melem za naše napaćene duše.

Od tada do danas naša nas Žužika redovito posjećuje, obilazi prostorije Doma, posebice naš stacionar i kuhinju i sa svim se domarima rukuje i pita ih za zdravlje, uvijek vesela i raspoložena.

Donirala je nove krevete za stacionar, a kuhinju je opskrbila najmodernijim aparatima i uvijek pita: „Što vam nedostaje i što vam treba?“.

Svaki njezin dolazak u naš Dom nas razveseli i ohrabri i tako zaboravimo i naše zdravstvene tegobe.

Njezin veseli osmijeh, njezina elegancija, ljepota, šarm i ljepota njezine duše primjer su kako treba voljeti i poštivati svako ljudsko biće.

Našoj dragoj Žužiki i njezinoj obitelji želimo dobro zdravlje i neka ju prati naš blagoslov.

Regina Kamhi
Dom zaklade Lavoslava Schwarza Zagreb

NOVA KNJIGA

PREDRAGA FINCIJA

“TEKST O TUĐINI”

Deseta knjiga Predraga Fincija, nekadašnjeg profesora estetike na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, “Tekst o tuđini”, objavljena je u Zagrebu u izdavačkoj kući “Demetra”, koju vodi Dimitrije Savić.

“Tekst o tuđini” je spoj eseja i priča, svojevrsni intertekstualni narativ u kome je riječ o strahu i dobu rata, o egzilu i usvajanju novog jezika, o prirodi teksta i različitim sudbinama emigranata, o sjećanju i povratku domu, o nadi i sreći.

Mersad Berber autor je likovnog priloga u “Tekstu o tuđini”.

Predrag Finci rođen je u Sarajevu 1946. godine gdje je završio Filozofski fakultet. Pohađao je dvogodišnji Counselling Course u Londonu te studentske boravke u Parizu (prof. Mikele Dufrenne) i Freiburgu (prof. Werner Marx). Magistrirao je 1977., a doktorirao 1981. godine.

Predavao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, gdje je izabran za redovnog profesora na nastavnim predmetima Estetika. Od 1993. živi i radi u Londonu kao slobodni pisac i gostujući istraživač na UCL-u.

Predrag Finci je član-osnivač bosanskog P.E.N.-a. Dobitnik je nagrade Svjetlosti za prvu knjigu (1981.) i nagrade Veselin Masleša za esej. Tekstovi su mu prevedeni na nekoliko jezika.

OBJAVLJENE KNJIGE:

GOVOR PREPISKI, Svjetlost, Sarajevo, 1980.

UMJETNOST I ISKUSTVO EGZISTENCIJE, Svjetlost, Sarajevo, 1986.

ISHODIŠTE PITANJA, Glas, Banja Luka, 1987.

O NEKIM SPOREDNIM STVARIMA, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.

SENTIMENTALNI UVOD U ESTETIKU (u Sarajevskim zapisima), Buybook, Sarajevo, 1999, 2004.

PRAVO, STRANPUTICOM (u Sarajevskim zapisima), Buybook, Sarajevo, 2004.

POETIZOFSKI ESEJI, Centar za mir, Sarajevo, 2004.

UMJETNOST UNIŠTENOGA (Estetika, rat i Holokaust), Anibarbarus, Zagreb 2005.

Kulturno društvo

**Miroslav Šalom
Freiberger**

Zagreb, Palmotićeve 16

Program za listopad 2007.

Utorak, 2.10. u 19 sati

POTRAŽITE SVOJE KORIJENE

predavanje

Mladena Pavera

glavnog urednika Glasila

Hrvatskog rodoslovnog društva

Utorak, 9.10. u 19 sati

MOJE PORODIČNO STABLO

predavanje

o jednoj od najstarijih i najpoznatijih zagrebačkih židovskih porodica

Utorak, 16. 10. u 19 sati

FRANCUSKA SUTA

o remek-djelu **Irène Némirovsky** (1903.-1942.)

pronađenom i objavljenom 60 godina nakon što je napisano

govore **Milana Vuković-Runjić** i **Seid Serdarević**

Utorak, 23.10. u 19 sati

MUZEJ KONCLOGORA THERESIN

o muzejskoj prezentaciji jednog logora smrti

s **prof.dr.Tomislavom Šolom**

razgovara **dr.Snješka Knežević**

Utorak, 30. 10. u 19 sati

USHPIZIN

projekcija cjelovečernjeg izraelskog filma

razgovor o filmu Ushpizin (Gosti) vode

Mira Wolf i **Nataša Popović**

MAYUMANA

SHOW Desetočlana muzička plesno-glumačka izraelska grupa 80 minuta publici u Lisinskom nije

Mayumana bubelja po svemu što im padne pod ruku; kantama, cipelama, vodi... ritmička groznica ne prestaje

Igre s ritmom i čev

U Zagreb je došla najrenomiranija od četiriju grupa Mayumane – ona broadwayska

MARTIN PULIĆ

Njihov naziv Izveden je iz hebrejske riječi za vještinu, a predstava koju izvede potpuno ga opravdava. Oni su živa, savršeno uskladena desetočlana ritam-mašina, "polu-djeli" bubnjari na kantama, vodi, cipelama, cijelom tijelu... Izvršni su plesači, komičari, pjevači i muzičari, a njihova energičnost je fascinantna.

Koncertna dvorana Vatroslav Lisinski sinoć je ugostila neobično maštovitu grupu Mayumana, osnovanu u Izraelu 1996.

Chaplinovski gegovi

U skoro pa potpuno ispunjenoj dvorani Mayumana je dinamičkom svog performansa i raznovrsnošću scenografije jedva ostavljala vremena za treptaj. Pokraj efektnih chaplinovskih

gegova i zamamnih plesova ljepšeg dijela grupe, Mayumana je najviše impresionirala svojom beskrajnom inspiracijom – ritmom. Svi pokreti i pjesme, a ne samo bubnjanje, bili su ritmično poligravanje.

Najviše simpatija publike izazvao je razgovor izvođača na marljivo pripremljenom hrvatskom jeziku. Scenu naručivanja hrane u restoranu Mayumana je

u svojoj ritmičkoj groznici pretvorila u svojevrsni rap.

Eskplodirao konobar

Čevapi, pomfrit, pivo – ponavljali su u svojim vještim sinkopiranim igrama dok "konobar" nije eksplodirao u simulaciji punk gitariste, neodoljivo tjerajući na smijeh. Osnivači grupe su Eylon Nuphar i Boaz Berman, školovani udaraljkaši iz Tel Aviva. Mayuma-

na danas broji 55 izvođača iz 19 zemalja svijeta, podijeljenih u četiri grupe. Zagreb je sinoć, kao što će i večeras, ugostio onu najrenomiraniju – broadwaysku. U publici su se mogla vidjeti poznata estradna lica poput Severine sa svojim zaručnikom Matom Čuljkom i Josipe Lisac. Vatrenoj deseterki 80 minuta nije bilo dosta, pa se nakon predstave show nastavio u fosjetu.

EP The L.A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora **EP**
 הקרן לחינוך יהודי בחברות ע"ש ל.א. פינקוס

Projekt JE4F (Jewish Education for Future)

Supported by the L.A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora, Israel.

Potpomognut je sredstvima L.A. Pincus fund for Jewish Education in the Diaspora, Israel.

e dala ni da trepne

Show se nastavio u foajeu na oduševljenje cijele publika

vapima

TRKA KROZ DVORANU

Izvođači su ostvarili izvanredan kontakt s publikom koja im je pomagala pljeskanjem te čak i repanjem. Naganjali su se kroz cijelu dvoranu u svojoj, gotovo djetinjastoj razigranosti i tako dodatno angažirali sve prisutne. Dugotrajnim aplauzom publika je na kraju jasno pokazala svoj utisak.

Kanta su im dovoljne za show

Novi roman Daše Drndić o stradavanjima Židova i logorima smrti

Šaptanje strašnih povijesnih istina

U središtu priče je sudbina Židovke Haya Tedeschi koja traži smisla iz kratke veze s pripadnikom SS postrojbi

Pisao Jasna Popović

Zanrevska oznaka dokumentarni roman koja podnaslovljuje novi, osmi roman Daše Drndić, iako pravilno usuglavlja čitateljske očekivanja, zapravo nije nužno u slučaju ove autorice.

U romanu Daše Drndić na prvi su način dokumentarni, nastali kao rezultat njezinog istraživanja izvanjskih povijesnih istina, a napisani kao spoj fiktivna i faktiona, tehnikom kolažiranja u kojoj ima mjesta za izravno promišljeno dokumenta, stenoگرامа, fotografija i ilustracija, u najnovijem slučaju čak i u sintipak stranica popisa 9000 imena talijanskih Židova stradalih u 2. svjetskom ratu.

Prezentiranje podataka

Riječ je, naime, o spletnoj priči koja svojom prozom ne želi samo ispričati priču – iako je uvijek upravo priča ta koja je u taj koloz drža na okupu – nego i njezoditi, prezentirati prikupljeno podatke, a glavni smisli riječi, dokumentirani teme koje se tiču stradanja pojedinaца u vihorima ideologija, ratova, nacionalizama, posljednjeg stoljeća. Daša Drndić tako ispisuje roman u čijem središtu jest pojedinačna, in-

DAŠA DRNDIĆ
Sonnen-schein
 ▶ Učavač, Fraktura, Zaprešić 2007.
 ▶ Stranica 480, tirdi uvez
 ▶ Cijena 149 kuna

vidualna sudbina, ali se na tome ne zadržava, nego individualnim pričama daje vrlo jasan i vrlo dokumentaran povijesni kontekst, ne samo kao nastanak, nego kao razmjernost, ponikad i predstavljajući romanescni dio. Na prvi pogled njezini su romani začuđan spoj za koji vam se čini kako ga možete prouiti čitati na bilo kojem mjestu ili napredno, no iko to ipak ne učini se, skrivaju kako u tom kolozu tekuku ima logika i kako on skupi fiktivnih kao završeni cjelina. Pisala i zločinima, kao u slučaju "Sonnen-schein" o stradanjima talijanskih Židova, logorima smrti ili Lebensborn djeci koja su, odvojena od svojih pravih roditelja, trebala poslužiti monstruoznim planu o stvaranju arijske radeze. Za Dašu je Drndić pitanje svjesti: u njezini je vjerskijskom vjeru, naime, duboko upisana potreba, gotovo krič, da književnost nije zabava, nego propitivanje univerzalnih tema, intelektualni angažman, upozorenje kako šaptanje strašnih povijesnih istina na posekad naglubo ubi svjesti čovječanstva nekako imi smisla. U središtu je ovog autobiolozi strukturiranog romana sudbina Haya Tedeschi, kao glavno nositeljice ove dionice koja predstavlja individualnu priču. U tog dionici pritučno njezino odnastanje u Židovskoj obitelji u Goriziji, upoznavanje se s obiteljskim baštinom, samostanje o njezinoj kratkotrajnoj ljubavi i pripadnikom SS postrojbi Kurtom

Franzom, koja završava trudnoćom i rođenjem sina Antonija. Riječ je zapravo o retrospekciji jer Haya, umirovljena profesorica matematike, sada je starija koja "pravi kariotipu svoje prošlosti" i traži sina kojeg je posljednji put vidjela kad je imao samo pet mjeseci i kidnapiran je u dječjih kolica kako bi bio uključen u projekt Lebensborn-djeca.

Podsjetnik na tragediju

Tragična sudbina majke i njezina nestala sina, taj odnos menstruoznog plana u koji su i jami bili prirodni ugrađiti vlastite živote, ovara i brojne druge teme koje su odas povezano uz narativne zločine tijekom 2. svjetskog rata i dokuca, "argumentirane" dokumentarističkom dionicom. "Sonnen-schein" je tako i osudni roman-podsjetnik na specijalne vlakove smrti, zločine u San Sabbi i logoru Treblinka, tajon koje je krio dvoran Oberwels u kojem su bila smještena steta djece. No, "Sonnen-schein" je i roman koji s popriličnom dozom cinizma gloda na pitanje neutralnosti Švicarske, kao i djele vrlo univerzalne i zapravo uvijek aktualne teme. Prva je povemačnaga tečajnost i apuridnost birokracije, u konkretnom slučaju Međunarodnog tragedijskog centra u koji su stazni upili o 250.000 djece nestale tijekom 2. svjetskog rata, a druga pitanje njezodnog razmjera i skrivanja pogleda od zločina koji se odvijaju pred očima ljudive svine.

Židovsko groblje u Ludbregu stavljeno je pod zaštitu Ministarstva kulture kao preventivno zaštićeno kulturno dobro

NOVI SPOMENIK KULTURE U LUDBREGU

Na inicijativu Alme Rizvanbegović iz Zagreba i Milivoja Dretara iz Ludbrega pokrenut je postupak zaštite židovskog groblja koje se nalazi u sklopu ludbreškog gradskog groblja. Odlukom Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Konzervatorskog odjela u Varaždinu od 9. svibnja 2007. godine židovsko groblje u Ludbregu stavljeno je pod preventivnu zaštitu do utvrđivanja statusa tog dobra. Na groblje se primjenjuju svi propisi koji se odnose na kulturna dobra, a uvršteno je i Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Groblje danas predstavlja dio spomeničke baštine Ludbreške Podravine te mu je potreban trajni projekt zaštite budući da se ukopi više ne vrše, a i nema živućih potomaka koji bi brinuli o uređenju grobova.

U svrhu bolje prezentacije groblja, planira se postavljanje informativno-edukacijske ploče te nekoliko turističkih smjerokaza, a Židovska općina Zagreb je zainteresirana za suradnju. Osim židovskog groblja, pod preventivnom zaštitom je već otprije kuća Vilima Scheyera u centru Ludbrega.

današnje židovsko groblje u Ludbregu

današnje židovsko groblje u Ludbregu

O groblju se više saznalo tijekom istraživanja u sklopu projekta "Židovi u Ludbregu" koje je provela Knjižnica i čitaonica "Mladen Kerstner" iz Ludbrega. Cilj je bio objaviti rezultate istraživanja u knjizi koja bi obuhvatila povijest ludbreške židovske zajednice od naseljavanja do razdoblja poslije Drugog svjetskog rata.

Židovi su u Ludbregu pokapani od 1886. godine

Sve do 1886. godine Židovi iz ludbreškog kraja pokapani su na židovskom groblju u Koprivnici kojoj je administrativno pripadala ludbreška zajednica. 1881. godine osnovana je Izraelitička bogoštovna općina Ludbreg u čijoj je nadležnosti bila i skrb o preminulim članovima. Zbog potrebe sve brojnije židovske populacije u Ludbregu i okolnom kraju za nekom lokacijom groblja, 1890. osnovano je židovsko groblje u Ludbregu. Nalazilo se na cesti koja je iz Ludbrega vodila prema Varaždinskim Toplicama, na izoliranom mjestu podalje od centra grada.

Prvi zabilježeni pokop Židova u Ludbregu se odnosio na dvomjesečnog dječaka Ferdinanda Fischla iz Ludbrega 13. lipnja 1886. Pokop je vodio novopridošli ludbreški rabin Leopold Fleischman. Do 1890. na "izraelitičkom" groblju u Ludbregu

pokopano je još najmanje petnaestak osoba iz Ludbrega i okolice. Izgleda da je 1890. samo godina potvrđivanja već postojećeg židovskog groblja u Ludbregu od strane lokalnih vlasti. Uskoro nakon osnivanja židovskog groblja, na istom mjestu počinju ukopi pokojnika kršćanske vjere te se tu seli gradsko groblje. Na židovskom groblju je do 1941. pokopano 100-130 Židova, a nakon rata još nekoliko osoba. Obred pokopa obično je vodio ludbreški rabin, ali je to mogla obaviti i uglednija osoba židovske vjere koja je poznavala obredne propise ili rabin iz susjednih gradova.

Kuća Vilima Scheyera početkom 20. stoljeća.

Preostalih tridesetak nadgrobnih spomenika

Danas se židovsko groblje nalazi u jugozapadnom kutu gradskog groblja u Ludbregu. Preostalo je tridesetak nadgrobnih spomenika, većinom u obliku monolitnih obeliska (Rosenberger, Scheyer, Milhofer, Hirschl), a nekoliko starijih u obliku vertikalnih stela (npr. Julie Grünfeld). Prema nekim izjavama, dio grobova je uništen za vrijeme NDH čime se može objasniti nedostatak grobnih mjesta nekih vrlo uglednih članova židovske zajednice.

Među spomenicima se ističe neoklasicistička grobna kapela obitelji Scheyer, izgrađena početkom dvadesetog stoljeća. Najstarija pokopana pokojnica je Ana Scheyer, 1916. godine. Kapela je skladno izrađena u kombinaciji jednog zida i dva stupa između kojeg se nalaze polukružni otvori. Pri dnu stupova se nalazi secesijska željezna ograda. Strop kapele krasi Davidova

Spomenici su izgrađeni od granita ili mramora. Na njima su natpisi na hebrejskom, njemačkom ili hrvatskom jeziku. Bogatiji spomenici sadrže i posebne epitafe na hebrejskom te dekorativne elemente.

zvijezda, a stupove i lukove ukrasna ornamentika. Izvođač građevnog projekta je bio ovlašten i koprivnički graditelj Viktor Resch (Reš).

U novije vrijeme neki spomenici su temeljito obnovljeni obitelji Milhofer, Hirschl, Weinrebe). Kršćanski grobovi sasvim su se primakli židovskim pa čak se i izmiješali s njima, a sigurno su neki nastali na prethodnim židovskim ukopnim mjestima.

Spomenici su izgrađeni od granita ili mramora. Na njima su natpisi na hebrejskom, njemačkom ili hrvatskom jeziku. Bogatiji spomenici sadrže i posebne epitafe na hebrejskom te

dekorativne elemente. Na ploči grobne kapele Scheyer naknadno je, uz imena troje pokojnika, upisano: "U spomen poginulima u ustaškim logorima: Irma, Makso, Ivan" što se odnosi na članove obitelji koji su stradali u holokaustu.

Danas se židovsko groblje nalazi u jugozapadnom kutu gradskog groblja u Ludbregu. Preostalo je tridesetak nadgrobnih spomenika, većinom u obliku monolitnih obeliska (Rosenberger, Scheyer, Milhofer, Hirschl), a nekoliko starijih u obliku vertikalnih stela (npr. Julie Grünfeld). Prema nekim izjavama, dio grobova je uništen za vrijeme NDH čime se može objasniti nedostatak grobnih mjesta nekih vrlo uglednih članova židovske zajednice.

Posljednja pokopana pokojnica na židovskom groblju je bila Mira Dobec, rođena Weinrebe, 1996. Grobovi se ipak ne održavaju dovoljno tako da su neki spomenici prepušteni propadanju te su se srušili s postolja. S nekih spomenika ne može se više iščitati natpis.

U svrhu bolje prezentacije groblja, planira se postavljanje informativno-edukacijske ploče te nekoliko turističkih smjerokaza, a Židovska općina Zagreb je zainteresirana za suradnju. Osim židovskog groblja, pod preventivnom zaštitom je već otprije kuća Vilima Scheyera u centru Ludbrega. Taj izvanredan primjerak urbane arhitekture izgrađen je potkraj 19. stoljeća kao poslovno-stambeni kompleks u kojem su se nalazile prva ludbreška banka te trgovina "Vilim Scheyer i sin". Kuća trenutno nema namjene što otežava njezinu zaštitu.

Milivoj Dretar
Ludbreg

Pismo iz Londona

LJETNA LITERATURA

Svaki put me ponovo začudi kad se čitateljstvu isključivo engleskog jezika razotkrije stvaralaštvo njima do tada nekog potpuno nepoznatog europskog pisca kojega su ostali Europljani odavno svrstali na Olimp klasika književnosti. Tek od prije par godina jedno takvo otkriće za angloameričke čitatelje predstavljaju djela židovskog pisca Josepha Rotha čiji su romani 'Radecki marš' i 'Sabrane pri-

Rothova je egzistencija bila tranzitorna, bio je čovjek u vječnom prolazu, svijet oko sebe gledao je iz perspektive nepripadnosti. S takve se ograde može pronicljivo percipirati razne pojave teško probavljivog doba.

če 'po prvi put objavljeni u engleskom prijevodu prije nekoliko godina, premda je pisac umro u Parizu 1939. godine i već bio priznat u međuratnom razdoblju.

Tijekom Tjedna židovske knjige u Londonu (u ožujku ove godine) privuklo me englesko izdanje, do sada u knjizi neobjavljenih, Rothovih eseja pod naslovom 'Izveštaj iz pariškog raja'. Radi se o zbirci nekih objavljenih, a nekih nikad, izvještaja u formi eseja nastalih većinom u Francuskoj u razdoblju od 1925. do 1939. godine.

Njihova svježina i suvremenost, premda su pisani prije više od tri četvrtine stoljeća, pružaju dojam da su izašli iz pera nama suvremenog pisca.

Usporedbe radi, nezavisno od Rothovih eseja, stigao mi je ovih dana recenzioni primjerak engleskog izdanja zbirke eseja Dubravke Ugrešić¹ motiviranih njezinim zapažanjima iz emigrantskog života iz perspektive vječnog stranca u svakoj situaciji. Radi se o njezinim zapažanjima i praćenju europske knji-

Joseph Roth rođen je kao Mose Joseph Roth u židovskoj obitelji 1894. godine u Brodiju u Galiciji, na krajnjem istoku Habsburške Monarhije, a umro je u Parizu 1939. godine od alkoholizma.

ževne scene, kulture ili nekulture globaliziranog svijeta, posebno Europe u vremenu tranzicije, ili europskih integracija istočnoeuropskih zemalja.

Paralele Roth-Ugrešić

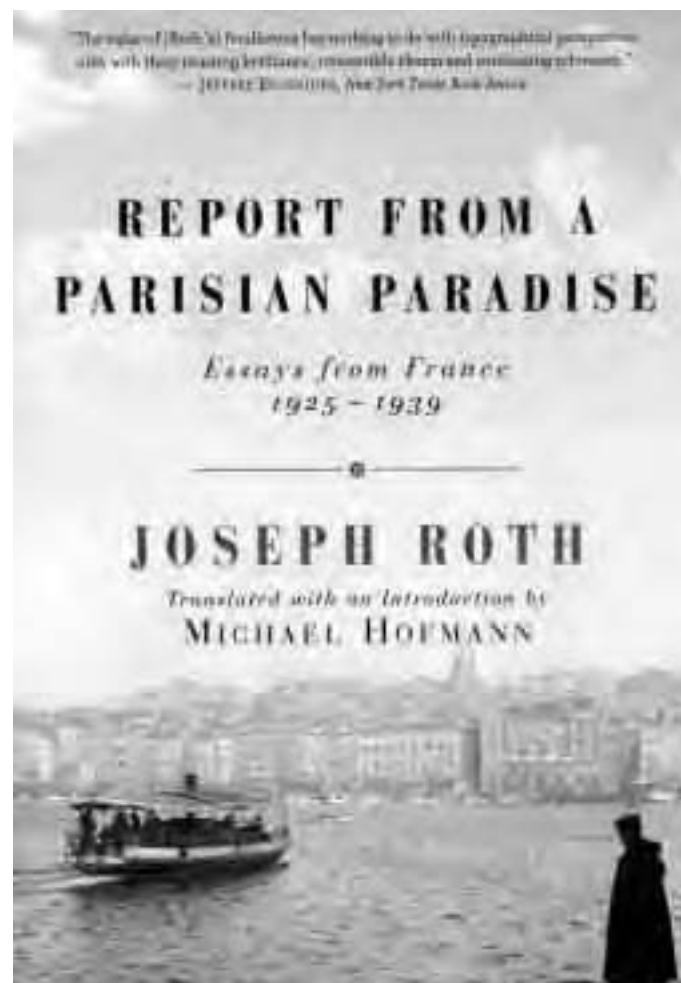
S te dvije knjige na mom stolu nemoguće je ne povući paralelu između tema, forme eseja i samog načina života tih dvaju pisaca. D. Ugrešić je poput J. Rotha zbog nacionalizma, a potom i nekih

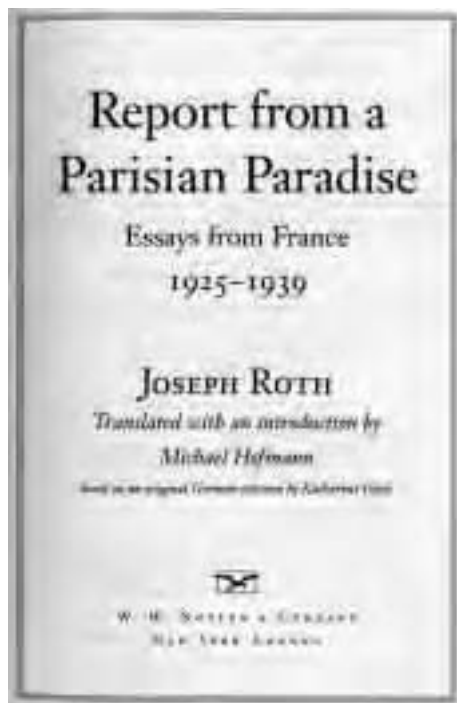
manifestacija fašizma, prekinula relativno udoban život u podneblju u kojem je odrasla, gdje se školovala i gdje je relativno značajno djelovala kao književnica i znanstvena djelatnica, poslije raspada njezine jedine domovine, Jugoslavije.

Isto tako je Roth bio cijenjeni i dobro plaćen pisac u Njemačkoj između dva rata, ali je dolaskom Hitlera na vlast prekinuo sve veze s Njemačkom, premda je za svoju jedinu pravu domovinu držao Austrougarsku Monarhiju pa su posljedice njezina raspada njegova česta tema.

Za razliku od Rotha, da je 1993. godine ostala u Hrvatskoj, D. Ugrešić bi kako tako opstala te se njezin egzil ne može usporediti s nacističkom Njemačkom i Rothovom sudbinom kao Židova.

No Roth naslućuje rano te upozorava ustrajno na fašizam i opasnosti koju on predstavlja, sve dok na kraju života ne gubi svaku nadu u budućnost kad i umire. Ali pisanje se nastavlja pa danas D.

Ugrešić Europi ne može oprostiti zločin anihilacije Židova, to je tema koju nači- nje često u esejima, te ustrajno postavl- ja pitanje odakle Europljanima pravo na prepotentan stav međunarodnih arbitara u svim ratnim situacijama u svijetu, kao da se holokaust nije na tlu Europe dogo- dio još jučer.

Rothova je egzistencija bila tranzitorna, bio je čovjek u vječnom prolazu, svijet oko sebe gledao je iz perspektive ne- pripadnosti. S takve se ograde može pronicljivo percipirati razne pojave te- ško probavljivog doba. Oboje tih pisa- ca, svatko od njih u svoje vrijeme, bilje- že pojave raspadanja zdravog razuma, sveopćeg izvrtnja smisla, vrijednosti, revizija prošlosti u službi stvaranja novih, često patvorenih identiteta. Pro- lazeći s lakoćom istočnim ili zapadnim europskim kulturnim i manje kulturnim krajolikom u vremenskom razmaku od sedam ili osam desetljeća, oboje pisa- ca dolaze do gotovo identičnih zaklju- čaka, strahuju od opasnosti fašizma, rasizma, upozoravaju na virus naciona- lizma koji razara tolerantno društveno tkivo. Zaljubljenik ideje Europe zajed- ničke kulture, Roth o slijepom patriotiz- mu piše slijedeće:

Postoji, čak i danas, čežnja ili nostalgija za europskom kulturnom solidarnosti.

No ta solidarnost više ne postoji, osim možda u srcu i savjesti nekolicine velik- ih ljudi pripadnika pojedinih nacija. Smi- siao same Europe, a moglo bi ga se na- zvati svijest o europskoj kulturi, počela se gubiti buđenjem nacija, tako da se može reći da je Europu ubio patriotizam. A patriotizam znači isto što i partikulariz- am. Čovjek koji voli svoju domovinu i na- ciju više od svega uništio je svaki smi- siao za europsku solidarnosti. Voljeti znači cijeniti, štoviše precjenjivati objekt ljubavi. Voljeti otvorenih očiju i kritično svojstveno je vrlo malom broju ljudi. Lju- bav većine ljudi je slijepa. Većina onih koji ljube svoju naciju ili domovinu vole ju slijepo. Ne samo da nisu u stanju vidj- eti pogreške svoje nacije i svoje zemlje, oni su čak u stanju njene greške gledati kao oličenja ljudske vrline. A to se zove 'nacionalna samo-svijest.'²

Rothovi romani i pripovijetke nastajali su paralelno uz nov- inarski rad. Pisao je za kavan- skim stolovima, neredovito, kaotično, kao usput, ali pre- krasno. Prvi roman 'Paukova mreža' bio je objavljen je u nastavcima 1923. godine.

Tragična Rothova sudbina

Ovdje prevodim neke njegove biograf- ske podatke jer me njegova tragična su- dbina dirnula. Eto još jedne židovske priče.

Joseph Roth rođen je kao Mose Joseph Roth u židovskoj obitelji 1894. godine u Brodiju u Galiciji, na krajnjem istoku Ha- bsburške Monarhije, a umro je u Parizu 1939. godine od alkoholizma. Školovao se u svom rodnom mjestu, potom studirao u Lvovu da bi godine 1914. dovršio studij u Beču. Zatim je dvije godine slu- žio u austrijskoj vojsci, po svoj prilici kao vojni novinar ili cenzor. Kasnije je o tom ratnom vremenu pisao kao o najpotres- nijem životnom iskustvu jer mu je taj rat razorio domovinu, Austro-ugarsku

Monarhiju, jedinu koju je ikad imao. Go- dine 1918. vratio se u Beč gdje je nastao pisati za lijevo orijentirane listove, ponekad pod pseudonimom 'die rote Roth'. 1920. godine preselio se u Berlin gdje je ubrzo počeo surađivati s listom Frankfurter Zeitung. Slijedećih je godina kao dopisnik tih novina putovao Europ- om šaljući svoje eseje / zapažanja s ju- ga Francuske, iz Sovjetskog Saveza, Albanije, Njemačke, Poljske i Italije. Bio je jedan od najznačajnijih i najbolje pla- ćenih novinara svog vremena, dobivao honorare iz snova, po jednu njemačku marku po retku teksta. 1928. godine ne- ki od njegovih dopisa objavljeni su pod naslovom 'Panoptikum nedjeljom'. U tu zbirku 'Izveštaja iz pariškog raja' ušli su

i neki njegovi dopisi iz Sovjetskog Save- za pod zajedničkim nazivom 'Lutajući Ži- dov'.

Od samog početka bio je svjestan opa- snosti nacizma i na nj upozoravao, a u svom prvom romanu iz 1923. godine već u takvom kontekstu imenuje Hitlera. Kad je godine 1926. posjetio Sovjetski Savez, izgubio je gotovo sve simpatije i iluzije o komunizmu. Čim su nacisti pre- uzeli vlast u Njemačkoj, Roth je preki- nuo sve veze s njom. Od tada mu je živ- ot postao mukotrпно popraćen stalnom nestašicom. Nekoliko godina je živio kao emigrant u Parizu, Amsterdamu, Ostendeu, na jugu Francuske i pisao za

emigrantske publikacije. Gledao je kako se njegov voljeni svijet i poredak ruše, a njegov zadnji članak s naslovom 'Goetheov hrast u Buchenwaldu' pokazuje njegov opravdani pesimizam.

Selio se često iz hotela u hotel, mnogo pisao i bio zabrinut za budućnost stare Europe. Njegov kraj pospješila je vijest da mu se prijatelj, dramski pisac Ernst Toller, objesio u New Yorku. Tada je Roth izgubio svaku nadu. Poslije njegove smrti među njegovim papirima našli su poziv američkog PEN-a (udruge koja je pomogla Thomasu Mannu i mnogim drugima da se sklone u SAD). No teško da bi se Roth koji je pripadao starom svijetu želio snalaziti u Novom, a toga je bio svjestan.

Sjajna novinarska karijera

Njegovi su romani i pripovijetke nastajale paralelno uz novinarski rad. Pisao je za kavanskim stolovima, neredovito, katodično, kao usput, ali prekrasno. Prvi roman: 'Paukova mreža' bio je objavljen je u nastavcima 1923. godine. Slijedili su 'Hotel Savoy' i 'Pobuna', 1924. zapažanja o suvremenom društvu i politici, 'Bijeg bez kraja', 'Zipper i njegov otac' i 'Desno i lijevo'. Kao i kod prvih romana i pripovijedaka njegova suvremenika Miroslava Krležje, ta su djela motivirana povratkom vojnika iz rata. 1930. godine objavio je roman 'Job'. To je bilo njegovo prvo djelo u kojem se bavi svojim porijeklom i židovskim životom u rodnoj Galiciji. Najpoznatije, a ujedno i najvažnije njegovo djelo je 'Radecki marš', roman objavljen 1932. godine koji se smatra jednim od remek djela europske književnosti. Zatim su tu djela koja je pisao kao emigrant puna melankolije i ljepote kao što su 'Tarabas', 'Sto dana', 'Ispovijest ubojice', 'Careva grobnica' i 'Priče 1002 noći'.

Engleski prevoditelj Josepha Rotha je pjesnik, pisac, komparatist Michael Hoffman sam njemačko-židovskog porijekla koji je još od djetinjstva manje više domicilan u Engleskoj. Kao istinski komparatist do sada je predstavio i preveo na engleski djela Brechta, Kafke i još nekolicine njemačkih pisaca, kao i djela svog oca pisca Gerta Hoffmana, premda

se uglavnom bavi književnom ostavštinom Josepha Rotha

U kontekstu djela na temu fašizma svakako treba istaknuti ovogodišnjeg dobitnika najvažnije francuske književne nagrade za roman 'Prix Goncourt', koju dodjeljuje Francuska akademija znanosti i umjetnosti. Riječ je o prvom romanu američkog pisca židovskog porijekla Johnatana Littella koji obrađuje fašizam viđen iznutra, iz same utrobe nacističke monstruozne ubilačke mašinerije.

Joseph Roth: Report From a Parisian Paradise, Essays from France 1925-1939.godine, izd. W.W. Norton & Company, New York, London

***

'Erinije'

U kontekstu djela na temu fašizma svakako treba istaknuti ovogodišnjeg dobitnika najvažnije francuske književne nagrade za roman 'Prix Goncourt', koju dodjeljuje Francuska akademija znanosti i umjetnosti. Riječ je o prvom romanu američkog pisca židovskog porijekla Johnatana Littella koji obrađuje fašizam viđen iznutra, iz same utrobe nacističke monstruozne ubilačke mašinerije.

Da bi djelo bilo to autentičnije, autor se poslužio

tehnikom memoara, to jest ispovijesti jednog visokog oficira SS-a, odanog dužnosnika Wermachta.

Neobično je da Francuska akademija dodjeljuje svoju prestižnu književnu nagradu za djelo na francuskom jeziku autoru kojem francuski nije materinji jezik. Isto tako je prirodno da su neki pedantni francuski čitatelji odmah opazili da se po jeziku vidi da autor nije rođeni Francuz, no moramo pretpostaviti da francuski akademici znaju što rade.

Stravične boginje osvete

Sam naslov 'Les Bienveillants' odnosi se na Erinije, ili Eumenide odnosno stravične boginje osvete, progoniteljice ubojica roditelja u grčkoj mitologiji, a koje su, kaže mi rječnik, u hrvatskom jeziku zovu 'Srde'.

Radi se o memoarima Esesovca Maximilian Aue, čovjeka koji je proživio poslijeratni život u Francuskoj kao uspješni administrator i organizator jedne tvornice čipke na sjeveru zemlje. Po struci on je doktor prava i visoko odlikovani službenik Trećeg Reicha, a knjiga započinje njegovom ispovijesti nakon propasti nekih poslovnih ambicija kad je došlo do jednog slučajnog prepoznavanja. Na početku on otkrije kako se nakon propasti nacizma lako prokrijumčario u Francusku gdje je stigao među povratnicima iz koncentracijskih logora. Govorio je za sebe da je rat proveo na radu u Njemačkoj. Dobro je znao oba jezika. Majka mu je bila Francuskinja zbog čega je

Kad sam Littelovu knjigu prvo uzela u ruke, pomislila sam da mi je psiha umorna od holokausta i da se nisam u stanju uhvatiti u koštac s takvom knjigom od 900 stranica teksta. No kad sam se jednom odlučila i počela je čitati, djelo me fasciniralo, uvuklo u sebe kako to već bude s dobrom pisanom literaturom.

djetinjstvo djelomice proveo na jugu Francuske pa je čak bio u stanju govoriti provansalski. Takva rana prošlost pomogla mu je u fabriciranju poslijeratnog identiteta.

U poslijeratnom metežu i progonu suradnika okupatora snašao se uz pomoć jednog francuskog tvorničara koji je za vrijeme rata surađivao s okupatorom te je Aueu pomogao, ne toliko iz odanosti, koliko iz straha da ga ne prokaže. No ubrzo su prestala smaknuća i progoni kvinslinga i bivših nacista pa su se mnogi od njih mogli uspješno snaći, skriveni iza svojih novih identiteta i postepeno uključivati u brzi poslijeratni razvoj ekonomija zapadno europskih zemalja.

On kaže: Bio sam svjestan svega što sam radio poznavajući dobro ciljeve, s uvjerenjem da mi je to dužnost, da je potrebno raditi sve što se mora, bez obzira koliko bilo nepodnošljivo i strašno sve što je učinjeno. U totalnom ratu ne postoje civili. Nema razlike između židovskog djeteta ugušenog plinom ili njemačkog djeteta ubijenog zapaljivim bombama. Razlika je samo u sredstvu ubijanja; obje su smrti jednako beskorisne, ni jedna neće utjecati na rat no u oba slučaja ljudi koji su ih ubili vjerovali su da je to ispravno, potrebno, pa ako su pogriješili, koga treba kriviti?

Maximilian Aue - monstruozno biće

Maximilian Aue je jedno monstruozno biće. Littell slika njegov psihološki portret s puno detalja koji bi ga psihički mogli provariti. U ranoj je mladosti bio u incestuoznoj vezi sa svojom sestrom blizankinom, grijeh koji ga progona cijeli život i odvodi u homoseksualne veze kojih se grozi. On je perverznan, proračunat i vrhunski kultiviran, zaljubljenik u djela Ljermontova, Stendhala, Flauberta. Erudit s nevjerojatnim smislom za sintetiziranje situacija. Vlastitom voljom bude upućen na istočni front i okupiranu istočnu Europu da bi radio na poboljšanje industrijske proizvodnje i usavršavanje željezničke infrastrukture između Njemačke i pograničnih dijelova Reicha. Do svoje srži posvećen je svojoj dužnosti, nije mu teško sjediti na beskrajno dugačkim sastancima s kolegama, no isto tako on se nikad ne ustručava mijesanja s nižima po rangu. U jednom trenutku, na istočnom frontu kod Staljingrada, tamo gdje su Nijemci od osvajača dospjeli pod rusku opsadu, na sam Božić, Aue posjećuje položaj jedne ustaške bojne i tu vodi razgovor s njihovim časnikom, mladim kapetanom Nišićem o ustaškoj filozofiji u službi njemačkog Reicha koji se na očigled raspada izjedan međusobnom ljubomorom, zavisti, korupcijom najviših vojnih i civilnih dužnosnika koji samo složno rade na genocidu Židova, Cigana, Poljaka. Aue u svemu tome sudjeluje i surađuje sa

strašnim pokretnim jedinicama SS Einsatzgruppen zaduženih za ubijanje Židova i komunista na osvojenim područjima.

Premda rođen 1967. godine u Americi, a danas živi u Barceloni, Johnatan Littell je nekoliko godina istraživao materijal za zidanje ove ogromne konstrukcije. Proučio je kompletnu nacističku strukturu, vojnu i civilnu hijerarhiju, sve rodove vojske i administrativne vlasti, posebno u okupiranoj istočnoj Europi. Obišao je dijelove Europe slijedeći krvave tragove Wehrmachtova prodiranja u teritorij SSSR-a od lipnja 1941. godine. Obišao je cijeli istočni front, bio u Harkovu, Kijevu, Paitigorrsku, Staljingradu. Pročitao najmanje 200 knjiga o nacizmu, povijesti i njezinim interpretacijama. Prostudirao je obimnu filmsku i fotografsku građu itd., da bi sve to u roku od pola godine pretočio u monumentalni roman s podnaslovima kao da se radi o muzičkom djelu: Toccata,

Sam naslov 'Les Bienveillants' odnosi se na Erinije, ili Eumenide odnosno stravične boginje osвете, progoniteljice ubojica roditelja u grčkoj mitologiji, a koje su, kaže mi rječnik, u hrvatskom jeziku zovu 'Srde'.

Njemačka I i II, Courante, Sarabanda, Menuet (en Rondeaux) Air, Gigue.

Kad sam ga prvo uzela u ruke, pomislila sam da mi je psiha umorna od holokausta i da se nisam u stanju uhvatiti u koštac s takvom knjigom od 900 stranica teksta. No kad sam se jednom odlučila i počela je čitati, djelo me fasciniralo, uvuklo u sebe kako to već bude s dobrom pisanom literaturom.

Vesna Domany Hardy

1 D. Ugresic; Nobody's Home, London, Telegram 2007 (Devedeset Stupnjeva, Zgb 2005)

2 Essay pod naslovom 'Europa is Possible Only Without the Third Reich', str. 226

Sarajevo je sve do Drugog svjetskog rata imalo veliku židovsku zajednicu, koja je živjela stotinama godina održavajući svoju kulturu, svoju vjeru, svoju tradiciju. Donosimo potresno sjećanje jedne Sarajke, koja je željela ostati anonimna, na dane kada je taj život nepovratno prekinut.

PRIČA IZ DJETINSTVA

Bila je to prilično brojna obitelj. Subotom smo se svi, nas dvadesetak, okupljali kod none na ručku u prostranoj blagovaonici. Prije ručka smo mi manja djeca recitirali ili pjevali pjesmice uz burne aplauze prisutnih nam roditelja, tetaka, stričeva i starijih rođaka. Tu se i sviralo, pjevalo, veselilo. Poslije ručka, neki su ostajali kod none i igrali karte, neki domino, a roditelji nas manje djece bi nas odveli u šetnju, pa na kolače i sladoled....

Sarajevo, 1935. godina kada sam se kao prinova pridružila mojoj, jednoj od brojnih židovskih obitelji u gradu. Moji nona i nono imali su osmero djece: 7 sinova i kćerku. Neki su već tada bili oženjeni i imali svoju djecu. Moj se otac bio zaljubio u djevojku katoličke vjere, a kako je tada bilo neprimjerno ženiti se nežidovkom, moja je majka prešla na židovstvo te je njihov brak bio "blagoslovljen ispod baldahina". Kada sam se ja rodila, moj brat je imao dvije godine. Godine su prolazile i djeca su rasla.

Bila je to prilično brojna obitelj. Subotom smo se svi, nas dvadesetak, okupljali kod none na ručku u prostranoj blagovaonici. Prije ručka smo mi manja djeca recitirali ili pjevali pjesmice uz burne aplauze prisutnih nam roditelja, tetaka, stričeva i starijih rođaka. Tu se i sviralo, pjevalo, veselilo. Poslije ručka, neki su ostajali kod none i igrali karte, neki domino, a roditelji nas manje djece bi nas odveli u šetnju, pa na kolače i sladoled....

Kako je moj nono materijalno pomagao crkvu i samostan Sv. Josipa u čijem su sastavu bili i vrtić i osnovna škola, tako su svi moji stariji rođaci, kao i moj brat, a kasnije i ja, išli u taj vrtić i tu osnovnu školu, a isto tako i djeca različitih vjeroispovijesti, s tim što smo se mi nekatolici prilikom čestih kratkih molitvi okretali k zidu (ne znam zašto, da ih ne ometamo ili... ali to nam se činilo prirodno jer ionako nismo znali njihove molitve.)

A onda se sve promijenilo....

Bila je to prava idila sve do 1941. godine kada se nekako sve uskomešalo, ulice pune vojnika s puškama, a lica naših roditelja, stričeva, tetaka više nisu bila nasmijana, njihove oči

nisu više sjajila toplinom, već se na tim licima primjećivao nekakav grč. Koliko god su oni nastojali da to nekako prikriju pred nama, mi djeca to smo osjetili. Čuli smo kada su govorili da su obećana nekakva "arijevska prava"...

A i spavali smo obučeni i spremni da "netko" dođe po nas i "negdje nas privremeno odvede"...

A jednom je došla i susjeda s prvoga kata - katolkinja i s njom su otac i majka nešto dogovarali i pozvali brata i mene da nam nešto kažu. Dakle, sutra ćemo otići u crkvu da se prekrstimo na katoličku vjeru, a to je samo za svaki slučaj da ne bismo imali neugodnosti jer već su počeli proganjati Židove. I objasnili su nam da to nije strašno, jer je i naša majka rođena katolkinja te da će nam teta susjeda biti kuma pri krštenju. Već sutradan smo se vratili iz crkve druge vjere, drugog imena, drugog prezimena - maminog djevojačkog - dakle, kao izvanbračna djeca. Ja sa svojih 6 godina i nisam baš razumjela zašto je to sve bilo potrebno, kada se ni moj brat ni ja time nismo uopće promijenili, nego smo baš u svemu ostali isti.

Odvođenje obitelji

Moj brat je tada završio kod časnih sestara u samostanu sv. Josipa drugi razred osnovne škole. A ja sam upravo trebala poći u prvi.

Drugog dana nakon naše "preobrazbe", moja majka je otišla u samostan i vjerojatno objasnila o čemu se radi i zamolila ih da nas nauče križati se i moliti Oče naš i druge molitva, jer mi smo tada tamo odlazili i tamo učili.

No, unatoč svemu mi smo i dalje svi spavali obučeni sve do jednog dana kada je moja majka, koja se mogla kao katolkinja slobodno kretati, spakirala dva kofera posteljine i krenula u Slavoniju u zamjenu za šopane guske. Tata više nije dolazio spavati našoj kući, a nas je čuvala jedna susjeda, također Židovka. Kuhala je neku juhu kada je tata oko podneva ušao u kuću u zimskom kaputu sa žutom zvijezdom na reveru i vrlo uzbuđeno rekao: "Kupe Židove" !! Odmah za njim upala su dvojica u uniformama i s puškama; jedan u crnoj njemačkoj, a drugi u ustaškoj...

"Hajde, hajde pakujte se, idemo!"

Moj tata se obratio onom ustaši:

"Tako ti N... meni, a koliko sam ti puta pomogao." A ovaj mu odgovara: "Što ćeš C..., takva su vremena", nastavi gledajući u brata i mene.

"Hajde, hajde djeco, i vi, što čekate?"

Tata ga je počeo uvjeravati da se on rastavio od mame, da smo mi djeca i majka katolici, ali ništa nije pomagalo...

Od paničnog straha spopala me drhtavica i ja pobjegnem u drugu sobu odakle sam nekako mislila skočiti s prozora na ulicu jer smo stanovali u prizemnom stanu, kad, tamo imam što vidjeti:

Bila je to prava idila sve do 1941. godine kada se nekako sve uskomešalo, ulice pune vojnika s puškama, a lica naših roditelja, stričeva, tetaka više nisu bila nasmijana, njihove oči nisu više sjajila toplinom, već se na tim licima primjećivao nekakav grč. Koliko god su oni nastojali da to nekako prikriju pred nama, mi djeca to smo osjetili.

stoje vojnici s puškama, ljude trpaju u kamione, djeca plaču i dozivaju roditelje koje trpaju u druge kamione... prava strka kako se to može vidjeti u nekim filmovima i shvatim da ništa od bježanja pa se sva prestravljena vratim kod mojih i počnem histerično vikati! Ja neću da me nigdje vode! Zatim kleknem do nogu onom Nijemcu, sklopim ruke na molitvu i počnem glasno moliti Oče naš... Moj brat je samo stajao i šutio. Nikada mi nije rekao kako je doživio tu moju gestu, kao hrabru ili kao kukavičku, ali ni ja do dana današnjeg nisam s time načistu. U jedno

Velika većina članova naše brojne obitelji odvedena je u Jasenovac gotovo prvim transportom i nikada se nisu vratili, a kada se mama vratila s puta, nikoga od obitelji osim nas dvoje nije našla; plakala je što od tuge za ostalima što od sreće što smo mi spašeni....

sam sigurna: i danas me prati fobija od velikih crnih stvari, jer taj Nijemac u crnoj uniformi koji je stajao, a ja klečala uz njega, za mene malu bio je ogroman i kao pojava i kao velika prijetnja. Još nešto me pratilo dugo, vrlo dugo; sva bih protrnula kada bih ugledala nekoga u uniformi...

A moje vikanje čula je i susjeda na prvom katu - naša krsna kuma koja je došla i nešto žustro raspravljala s onim Nijemcem na njemačkom jeziku, uvjeravajući ga vjerojatno da smo mi katolici, ali on nije lako popuštao pa je to potrajalo. No na kraju se ipak odobrovoljio i dopustio da odemo kod nje.

Brat i ja bili smo kod susjede dok se mama nije vratila s puta, a stan su nam zapečatili.

Naša obitelj nestala je u Jasenovcu

Velika većina članova naše brojne obitelji odvedena je u Jasenovac gotovo prvim transportom i nikada se nisu vratili, a kada se mama vratila s puta, nikoga od obitelji osim nas dvoje nije našla; plakala je što od tuge za ostalima što od sreće što smo mi spašeni....

Prvo su Židove u Sarajevu skupljali po nekim skladištima i sl. Jednom smo nas troje išli u neko skladište da ih posjetimo i odnesemo im nešto hrane. Mama je ostavila brata ispred ulaza jer je imao crvenu kosu pa se mama bojala da će ga zbog toga prepoznati kao Židova, a nas dvije smo ušle.

Puno je ljudi, sjede na podu, tu su i naša nona i nono... čudno mi je bilo vidjeti ih onako... Kada sam htjela izaći, zaustavi nas na izlazu jedan ustaša i gurne natrag.

Mama ga je vidljivo uzbuđena uvjerala da smo samo došli posjetiti neke ljude, ali on nas grubo gura unutra i ne slušajući

Takvih svjedočanstava na žalost ima jako mnogo, ali jesu li ona doprinijela drugačijem pogledu na ljude: da ih se ne vrednuje po vjeri, naciji ili kako drugačije, već po onome kakav je tko čovjek sa svojim ljudskim osobinama?

što mu mama govori, a brat je ostao vani sam bez igdje ikoga svog...

I tada se događa nešto kao na filmu: pride jedan civil, zavrne svoj rever na unutarnju stranu i pokaže tom ustaši nekakvu značku, zagrlji moju mamu i kaže mu oštro da nas pusti van jer smo mi njegova žena i kći. Moja ga mama nikada prije, a niti poslije nije vidjela. To je morao biti neki visoki dužnosnik, jer je ustaša odmah salutirao, ispričao se i pustio nas van...

Ali ja pamtim i drugačiji slučaj, slučaj jednog netolerantnog svećenika koji mi je predavao u osnovnoj školi vjeronauk, a časna sestra nam je bila učiteljica iz svih drugih predmeta. Vjeronauk sam učila iz katekizma napamet, kako se ne bi dogodilo da me prozove, a da ja nešto ne znam. Velečasni nam je govorio o Judi koji je bio Židov i izdao Isusa kojega su zato razapeli na križ (tada Crkva nije učila da je Isus bio Židov, to je došlo tek kasnije), ali tada nakon priče o Judi koji je bio Židov izdajica on bi redovito mene prozivao da odgovaram riječima: "Hajde ti mala Židovka!" I to je tako trajalo četiri godine. Ja sam se osjećala ne samo prestrašeno nego i grozno, jer kao da je baš na moja dječja leđa netko svalio Isusov križ, osjećala sam svu težinu toga križa jer je izgledalo da svećenik misli da sam baš ja kriva da je Isus razapet, i ne samo on, već i djeca u razredu.

Nisam baš imala volje napisati ovu priču, ali kažu mi da ju treba napisati da ne bude spremjena u ropotarnicu povijesti i zaboravljena kao i mnoge druge!

Oni koji su je proživjeli, neće je nikad zaboraviti i trajno su sačuvali sjećanje na nevine žrtve.

Takvih svjedočanstava na žalost ima jako mnogo, ali jesu li ona doprinijela drugačijem pogledu na ljude: da ih se ne vrednuje po vjeri, naciji ili kako drugačije, već po onome kakav je tko čovjek sa svojim ljudskim osobinama ?

To je bilo potresno svjedočanstvo jedne divne bivše Sarajke koja želi ostati anonimna...

Prenio za Ha-Kol
Filip Kohn

Posredstvom Blanke Levi iz Šibenika i Ane Lebl iz Židovske općine Split, uredništvo Ha-kola primilo je tekst zanimljivog predavanja koje je doktor Ivan Petričević trebao održati na sastanku Benevolencije u Doboju 1991. godine. Tekst je zanimljiv jer govori, između ostaloga, i o Židovima, posebice liječnicima, koji su živjeli i radili u Bosni i Hercegovini početkom 20. stoljeća.

ŽIDOVSKI LIJEČNICI U BOSNI I HERCEGOVINI POČETKOM 20. STOLJEĆA

Kada sam se 1936. godine upisao u prvi razred gimnazije u Splitu, otac me je poveo kod svog poslovnog prijatelja. g. Elazara, poslovođe u trgovini „Lav“ na ondašnjoj „pjaci šinjeri“, kako govorahu Splitsani. Na nagovor g. Elazara kupi mi otac za 99 dinara odijelo plave boje s mojim prvim dugim hlačama. Isto takvo odijelo g. Elazar kupio je i svom sinu Dadi, ali jedan broj veće, jer je moj vršnjak Dado bio korpulentniji.

Tko je tada mogao slutiti da ću dvadeset godina kasnije, nakon mog dolaska u Doboju, upoznati jednog drugog Elazara, magistra Samuela, koji je bio apotekar u Gračanici, često posjećujući svoju rodbinu, Atijase u Doboju. Taj izvanredan čovjek, majstor svoje struke svestrano naobražen, širokih vidika, poklonik lijepih umjetnosti, erudit i zanesenjak povijesti medicine i farmacije, oduševio me je svojim razgovorima. Posljedica toga je bila da sam počeo bilježiti neke crtice iz zdravstva te objavio pregled razvoja zdravstva u našem kraju u monografijama Doboja i Kotorska.

S druge strane, moje pričanje magistru o kupnji mog prvog odijela dovelo je do saznanja da je djed Dade Elazara, David Elazar imao trgovinu u Sijenini, a zatim je radio u Doboju. Na njegovu sugestiju došao sam do fotografije prvog Vatrogasnog društva u Doboju iz 1904. godine i na njoj smo identificirali djeda Davida. Kasnije sam pronašao još jednu fotografiju „veselog društva pred kafanom“, koja se je nalazila na čaršiji preko puta sinagoge. Od sveg društva i po odjeći i po ponašanju najbosnanskije izgleda David Elazar. Ovu fotografiju je za vrijeme svog studija u Jeruzalemu naš Joži Atijas odnio generalu Dadi Elazaru, koji je, kada je ugledao svog djeda, zovnuo kćer ovim riječima: „Hodi draga, da vidiš sefardsku polovicu svoje loze!“

Oprostite mi na ovom ponešto dugom uvodu, ali on je istodobno ilustracija poticaja mojih nastojanja.

Za vrijeme turske vladavine, kako piše Karahasanović, osim pojedinačnih higijenskih ustanova, nije bilo organizirane

zdravstvene službe. Pojedini paše i begovi imali su svoje osobne liječnike, koji su dolazili najčešće iz Dubrovnika. Liječenje naroda svodilo se je na vraćanje, zapise, amajlije, lijevanje strave i tetoviranje. Nešto veći napredak bile su „likaruše“ prepisivane u samostanima - najčešće na temelju Salernitanskih propisa, koji opet vuku korijene iz arapskih spisa Ali- Razesa i Avicene.

Takva jedna likaruša poznata u znanosti kao Fočanska, nije iz Foče u istočnoj Bosni. Likarušu pisanu bosančicom dobio je Ognjoslav Brlić iz Broda od fra Luke Šimića iz Foče 1849. godine. Provjerom u godišnjacima samostana Plehan ustanovio sam da je fra Luka Šimić od 1847. do 1851. bio paroh u župi Foča kod Doboja, pa bi se likaruša da se izbjegne zabuna trebala zvati Dobojskom. Treba spomenuti i da postoji i Tešanj-ska likaruša (obje su pisane ikavicom i bosančicom).

Prvi diplomirani liječnik u Doboju bio je dr. Simon Levi, koji je došao iz Graza 1900. godine. O njemu nemamo pisanih podataka. Znamo da je bio gradski fizik. Veoma cijenjen kao stručnjak i poštivan kao čovjek. Prvi svjetski rat proveo je u Doboju, koji je tada bio veliki garnizon austro-ugarske vojske. Da mu tada nije bilo lako u Bosni, kao ni drugim Židovima, svjedoči Andrićevo „Pismo iz 1921. godine“. Njegov izgled nam je ostao sačuvan na jednoj fotografiji dobojskog saniteta iz 1916. godine.

Simon Levi - prvi liječnik u Doboju

Prvi diplomirani liječnik u Doboju bio je dr. Simon Levi, koji je došao iz Graza 1900. godine. O njemu nemamo pisanih podataka. Znamo da je bio gradski fizik. Veoma cijenjen kao stručnjak i poštivan kao čovjek. Prvi svjetski rat proveo je u Doboju, koji je tada bio veliki garnizon austro-ugarske vojske. Da mu tada nije bilo lako u Bosni kao ni drugim Židovima, svjedoči Andrićevo „Pismo iz 1921. godine“. Njegov izgled nam je ostao sačuvan na jednoj fotografiji dobojskog saniteta iz 1916. godine. I dok su bolničarke i medicinske sestre u svojim kutama sa znakom Crvenog križa, liječnici i ostalo muško osoblje je u vojnim uniformama, osim dvojice koji su u elegantnim građanskim odijelima, od kojih je jedan bio dr. Levi, koji nije bio unovačen iz nepoznatih razloga. Za vrijeme rata velika tvornica šećera na Usori pretvorena je u bolnicu. Doboj je bio sjedište 37. regimente, a komandant je bio oberst Zahn, Bečanin, surov i pohlepan čovjek.

Glavni liječnik regimente bio je dr. Filip Lazarević iz Boke Kotske. O tom periodu ostavio nam je svjedočenje u svojoj knjizi „Uspomene jednog liječnika“ dr. Josip Škarić Bračanin, koji je gotovo čitav rat proveo u Doboju. Piše da se je u ljeto 1916.

Posebno ovdje trebam istaći prof. dr. Ervina Ginsberga s kojim me je vezalo dugogodišnje poznanstvo i prijateljstvo. Taj briljantni operater uspješno je rješavao one naše slučajeve, kod kojih su drugi postavljali kontraindikacije.

godine u Doboju nalazilo dosta Ukrajinaca iz Galicije, nešto Poljaka i mnogo poljskih Židova, među kojima i liječnik Hajdukijević. Doboj je tada bio regrutni centar za slanje na front i prilikom zdravstvenih pregleda liječnici su činili sve da što više regruta proglasne nesposobnima, naročito Lazarević i Škarić, koji kaže da su se u početku bojali dr. Hajdukijevića, jer je sve Dalmatince smatrao simulantima (što su ustvari i bili), ali „nas zbog naših postupaka nikada ne bi izdao“.

Da ne bi išli na front, ljudi su se dovijali na različite načine. Čak po načinu samoozljeđivanja mogla im se odrediti nacionalna pripadnost. Dok su se jedni sakatili, drugi su se inficirali trahomom prenoseći ga s bolesnika u jedno ili dva oka, neki su opet pili čaj od šafrana zbog čega bi požutjeli ili bi pušenjem i velikim količinama kave i čaja izazivali tahikardiju. Samoozljeđe su često završavale sepsom.

Poljski Židovi su pak posebnim manipulacijama izazvali prolaps crijeva. Ukoliko bi se dokazalo samoozljeđivanje, slijedilo je strijeljanje. Opisujući jedan takav slučaj poljskog Židova s nedvojbenim dokazima samoozljeđivanja, a koji je trebao biti prebačen u bolnicu u Tuzlu, gdje bi sigurno stradao, pronašli su način da ga svojim zahvatom spase. U tim nastojanjima da pomognu našim ljudima sudjelovali su i ostali povjerljivi liječnici,

Početak tridesetih godina prošlog stoljeća u Tešnju je djelovao dr. David Dijamant kao kotarski liječnik, a pod njegovom ingerencijom je bilo i dobojsko zdravstvo. Pred rat se odselio u Zagreb, gdje je u ulici Kraljice Marije (Ulica 8. maja) imao privatnu ordinaciju. Nakon rata otvorio je studentsku polikliniku u Draškovićevoj ulici, gdje sam ga i ja kao student medicine sretao.

među kojima i Levi i Hajdukijević. Koliko je bila u tome njihova smiona drskost pokazuje primjer da su 1917. godine regrutirajući godište 1900., dakle sedamnaestogodišnjake, od njih 700 samo desetoricu proglasili za front sposobnim, a ostale za pomoćne službe ili otpust kućama. U isto vrijeme u Mostaru od 800 regrutiranih nađeno je 700 sposobnih. Dr. Levi je umro 1923. godine i sahranjen je na groblju u Barama.

Značajni židovski liječnici

Druga značajna osoba bio je dr. Skutecki, kojega je kako kaže dr. Džananović, zatekao prilikom svog dolaska u Doboju 1929. godine. Bavio se privatnom praksom. Umro je 1931. godine i sahranjen je također u Barama.

Početak tridesetih godina prošlog stoljeća u Tešnju je djelovao dr. David Dijamant kao kotarski liječnik, a pod njegovom ingerencijom je bilo i dobojsko zdravstvo. Pred rat se odselio u Zagreb, gdje je u ulici Kraljice Marije (Ulica 8. maja) imao privatnu ordinaciju. Nakon rata otvorio je studentsku polikliniku u Draškovićevoj ulici, gdje sam ga i ja kao student medicine sretao. Njegov sin Hanzika studirao je medicinu u Zagrebu gdje je i diplomirao 1944. godine. Nakon rata emigrirao je u Beč, gdje je u početku radio u Rudolf-Spitalu, a poslije otvorio uspješnu privatnu ordinaciju na Oberlaaer strasse. Bio je prijatelj moje sestre, profesorice na slavističkom institutu u Beču, pa sam ga

često sretao u Beču pričajući često o danima njegova djetinjstva u Tešnju i Doboju.

Kada sam 1956. godine došao u Doboju nisam zatekao ni jednog liječnika židovskog porijekla. No bilo je mnogo vanjskih suradnika naše zdravstvene ustanove. U prvom redu treba spomenuti akademika prof. Jakoba Gaona, koji je stalno bdio nad našom higijensko-epidemiološkom službom. Isto tako prof. Frina, koji je radio na eradikaciji luesa. U mojoj pneumoftiziološkoj službi treba spomenuti prof. dr. Stevu Goldmana, koji je na svoj Institut primao naše pacijente, ali i rado dolazio u Doboju na naše pneumoftiziološke republičke sastanke u Doboju i Tesliću. U nekoliko navrata na zamjene u dispanzeru u Derventi dolazio je prim. dr. Rajko Pardon, moj školski kolega, pa nam je njegova suradnja bila od velike koristi u hospitalizaciji naših pacijenata u Zagrebu.

Posebno ovdje trebam istaći prof. dr. Ervina Ginsberga s kojim me je vezalo dugogodišnje poznanstvo i prijateljstvo. Taj briljantni operater uspješno je rješavao one naše slučajeve, kod kojih su drugi postavljali kontraindikacije. Njegovo djelovanje kao mladog liječnika u Gradačcu i Gračanici vezalo ga je za Doboju u koji je dolazio kao gost naše podružnice Društva ljekara, održavajući svoja predivna predavanja, ali i kao gost nas drugih, posebno dragog Joži Atijasa.

Još bi se mnogo moglo reći o djelovanju spomenutih ljudi, a vjerojatno sam propustio spomenuti i druge. Oni su dali svoj doprinos našem kraju ne samo u zdravstvu, nego su utjecali na podizanje opće kulture naših naroda, navika ponašanja, odgoja i obrazovanja, podizanja socijalno-ekonomskog statusa.

Njihovo porijeklo iz naroda na čijim je duhovnim vrijednostima izgrađena današnja zapadna kultura i civilizacija pomoglo im je da se svojim časnim radom inkorporiraju u našu sredinu postajući njezin dio. Svojim radom bili su pioniri naše zdravstvene službe u Doboju i uz svoje nemedicinske sunarodnjake ostavili su neizbrisive dokaze pripadnosti i ovoj sredini.

Uz zahvalnost, dužnost nam je da njihovo djelovanje otmemo zaboravu.

dr. Ivan Petričević

CENTAR SIMON WIESENTHAL: LOŠA OCJENA HRVATSKOJ

Hrvatska je zbog neprocesuiranja ustaškog stožernika Ive Rojnice u šestom godišnjem izvješću Centra Simon Wiesenthal iz Jeruzalema prvi put dobila izrazito negativnu ocjenu.

Jeruzalemski Centar Simon Wiesenthal početkom rujna objavio je šesto godišnje izvješće o istrazi i sudskom progono nacističkih zločinaca u svijetu, u kojem je Hrvatska, koja je prošle godine bila među najbolje ocijenjenim državama u Europi, dobila izrazito lošu ocjenu, ponajprije zbog neprocesuiranja ustaškog stožernika Ive Rojnice.

“Prvi put je Hrvatska, koja je u 2006. godini bila među državama s najboljim ocjenama u Europi (B), za godinu 2007. dobila nisku ocjenu (F), ponajprije jer je u razdoblju koje je Centar procjenjivao propustila procesuirati ustaškog ratnog zločinca Ivu Rojnicu”, ističe se u izvješću.

Milivoj Ašner

Centar Simon Wiesenthal u svom izvješću napore države u svijetu u istrazi i sudskom progono nacističkih zločinaca ocjenjuje ocjenama od A (najviša) do X (najslabija). Godišnje izvješće pokriva razdoblje od 1. travnja 2006. do 31. ožujka 2007. i obuhvaća više od 30 država, od onih u kojima su nacistički zločini

Bajić je 2004. godine izjavio da se dokazni materijal za slučaj Rojnica prikuplja po arhivima te da hrvatsko Ministarstvo unutarnjih poslova i Državno odvjetništvo surađuju s kolegama i tajnim službama u Argentini i stoga brzina rješavanja slučaja znatno ovisi i o toj zemlji.

počinjeni do država koje su nacističkim zločincima nakon Drugog svjetskog rata pružila utočište.

Izostao napredak u slučaju Rojnica

Autor izvješća, izraelski direktor centra, Efraim Zuroff u kolovozu je 2006. godine poručio Srbiji da zatraži izručenje Rojnice i tom prigodom objavio da je hrvatskom glavnom državnom odvjetniku Mladenu Bajiću predao opsežnu dokumentaciju o “slučaju Rojnica”, ali da je napredak izostao.

“Propust Hrvatske da procesuirala Ivu Rojnicu, ustaškog gradonačelnika Dubrovnika, koji danas živi u Buenos Airesu u Argentini, jedan je od najrazočaravajućih rezultata u razdoblju koje je praečno”, kazao je Zuroff koji koordinira potragu za nacističkim ratnim zločincima po svijetu. On u svom izvješću također ističe da “unatoč izričitom obećanju državnog odvjetnika Bajića da će se o slučaju Rojnica odlučivati najkasnije početkom 2007., o tom slučaju još uvijek

Efraim Zuroff

nema odluke i time je Rojnica sve bliže izbjegavanju pravde”.

Bajić je 2004. godine izjavio da se dokazni materijal za slučaj Rojnica prikuplja

Centar Simon Wiesenthal u svom godišnjem izvješću pri-laže i aktualni popis naj-traženijih nacističkih zločin-aca, među kojima je i Milivoj Ašner - ustaški šef policije u Slavonskoj Požegi, kojeg traži hrvatsko pravosuđe, a trenutačno živi u Austriji.

po arhivima te da hrvatsko Ministarstvo unutarnjih poslova i Državno odvjetništvo surađuju s kolegama i tajnim službama u Argentini i stoga brzina rješavanja slučaja znatno ovisi i o toj zemlji.

Rojnica, koji u svojoj 92. godini života još živi u stambenom predgrađu Buenos Airesa, optužen je da je organizirao deportaciju Židova, Roma i Srba dok je

Ivan Demjanjuk

bio gradonačelnik Dubrovnika u bivšoj Jugoslaviji tijekom Drugog svjetskog rata.

Pohvale SAD-u i Italiji

Hrvatska je u šestom izvješću Centra Simon Wiesenthal ocijenjena s ocjenom F-2, a osim nje u toj skupini su i Austrija, Austrija, Estonija, Kanada, Latvija,

Litva, Njemačka, Poljska, Ukrajina i Velika Britanija. Oznaku F-2 dobile su države koje nemaju pravnih zapreka za istragu i progon osumnjičenih nacističkih ratnih zločinaca, no njihovi napori (ili neprovedba napora) doveli su do potpunog propusta tijekom praćenog razdoblja, ponajprije zbog manjka političke volje da se postupak provede i/ili nedostatka potrebnih sredstava i/ili ekspertize.

U najnovijem izvješću Centar Wiesenthal ističe da je drugu godinu za redom u svijetu porastao broj osuđenih nacističkih ratnih zločina te pohvaljuje napore Sjedinjenih Država za "specijalne istrage" koje vode k oduzimanju američkog državljanstva i deportaciji nacističkih ratnih zločinaca iz SAD-a. Italija je, nakon SAD-a, druga najuspješnija država u progonu nacističkih ratnih zločinaca i drugu godinu za redom talijansko pravosuđe osudilo je najmanje deset nacističkih ratnih zločinaca, piše u izvješću.

Austrija, Njemačka, Poljska, Litva, Latvija i Kanada potpuno su propustile napredovati u procesuiranju ratnih zločinaca

Aribert Heim

iako su provele desetke istraga, navodi se dalje u izvješću. Utemeljen 1977. godine, Centar Simon Wiesenthal, koji je ime dobio prema čovjeku koji je preživio nacistički logor smrti i život posvetio dokumentiranju zločina holokausta i lovu na počinitelje, međunarodni je centar za sjećanje na holokaust, za obranu ljudskih prava i židovskog naroda i svoje urede ima diljem svijeta.

Hrvatska je u šestom izvješću Centra Simon Wiesenthal ocijenjena ocjenom F-2, a osim nje u toj skupini su i Australija, Austrija, Estonija, Kanada, Latvija, Litva, Njemačka, Poljska, Ukrajina i Velika Britanija. Oznaku F-2 dobile su države koje nemaju pravnih zapreka za istragu i progon osumnjičenih nacističkih ratnih zločinaca, no njihovi napori (ili neprovedba napora) doveli su do potpunog propusta tijekom praćenog razdoblja, ponajprije zbog manjka političke volje da se postupak provede i/ili nedostatka potrebnih sredstava i/ili ekspertize.

POPIS NAJTRAŽENIJIH NACISTIČKIH ZLOČINACA

1. Alois Brunner (ključni operativac Adolfa Eichmanna, organizirao je deportaciju Židova iz Austrije, Grčke, Francuske i Slovačke)
2. Aribert Heim (doktor smrti u koncentracijskim logorima Sachsenhausen, Buchenwald i Mauthausen)
3. Ivan Demjanjuk (sudionik u masovnim ubojstvima Židova u logorima smrti Sobibor i Majdanek)
4. Milivoj Ašner (ustaški šef policije u Slavonskoj Požegi, organizirao je deportaciju stotina Srba, Židova i Roma)
5. Sandor Kepiro (mađarski žandarmerijski časnik, sudjelovao je u masovnim ubojstvima više od 1.200 civila u Novom Sadu)
6. Mikhail Gorshkow (sudjelovao u ubojstvima Židova u Bjelorusiji)
7. Erna Wallisch (služila kao stražarica u logoru smrti Majdanek)
8. Soeren Kam (pomagao pri deportaciji Židova iz Danske)
9. Karoly Zentai (sudjelovao u ubojstvima Židova u Budimpešti)
10. Algimantas Dailide (sudjelovao u ubojstvima Židova u Litvi)

Papa Benedikt XVI. početkom rujna boravio je u hodočasničkom posjetu Austriji, a prvog dana hodočašća u Beču je odao počast Židovima, žrtvama nacizma, pred spomenikom podignutim u središtu glavnoga grada Austrije, zajedno s članovima male austrijske židovske zajednice.

PAPA U BEČU ODAO POČAST ŽIDOVSKIM ŽRTVAMA NACIZMA

“Ovo je trenutak u kojemu izražavamo tugu, naše kajanje i prijateljstvo prema židovskom narodu”, rekao je Papa nekoliko sati prije odavanja počasti žrtvama holokausta, novinarima u zrakoplovu kojim je iz Rima stigao u Beč.

Ceremonija odavanja počasti žrtvama nacizma održana je u središtu Beča na Judenplatzu, pred jednostavnim betonskim spomenikom. Na istom se mjestu antisemitski pogrom dogodio još davne 1421. godine, a spomenik odaje počast ne samo 65.000 bečkih Židova koji su živote izgubili u nacističkim logorima smrti, već i onima koji su živote izgubile u 15. stoljeću kada su odbili konvertirati.

Veliki austrijski rabin Paul Chaim Eisenberg i još sedam predstavnika židovske zajednice izreklo je kadiš, židovsku molitvu za mrtve, pred spomenikom. Bečki nadbiskup, kardinal Christoph Schoenborn podsjetio je na židovske korijene kršćanstva, istaknuvši da je kršćanstvo poteklo iz judaizma, a osvrnuo se i na sudjelovanje jednog dijela Austrijanaca u nacističkim progonima i mučenjima.

Godine 1938. bečka židovska zajednica bila je među najvećima i najaktivnijima u svijetu, a brojala je 185.000 članova. Danas u Beču živi nešto manje od 7.000 Židova.

Tijekom posjeta koncentracijskom logoru Auschwitzu, 28. svibnja 2006. godine, papa Benedikt XVI. osudio je holokaust nazvavši ga “zločinom koji se ne može usporediti ni sa kojim drugim događajem u povijesti”.

Spomenik žrtvama holokausta ili Bezimena knjižnica

Trg Judenplatz u središtu Beča jedna je od najvažnijih točaka stoljetne tragične povijesti Židova u glavnom gradu Austrije. Spomenik bečkim židovskim žrtvama holokausta, ali i svim bečkim Židovima koji su stradali ranije, otvoren je 25. listopada 2000. godine.

Inicijativu za izgradnju tog spomenika pokrenuo je poznati lovac na naciste Simon Wiesenthal. Umjetnica Rachel Whiteread stvorila je biblioteku otvorenu prema van, veličine 10 puta 7 metara, i visoke 3,8 metara. Spomenik je izgrađen od betona, zidovi knjižnice sačinjeni su od betonskih knjiga te spomenik tako i simbolično predstavlja Židove kao „narod knjige“, kao narod koji je usprkos svega preživio i sačuvao svoj identitet.

Vrata biblioteke su zatvorena, a knjige su nedostupne. Na donjem dijelu spomenika upisana su imena svih mjesta na kojima su Židovi ubijeni u Austriji.

YAD VASHEM DOBIO PRESTIŽNU ŠPANJOLSKU NAGRADU

Izraelski memorijalni centar Yad Vashem u Jeruzalemu dobitnik je prestižne humanitarne nagrade Principe de Asturias Concordia za 2007. godinu, zbog svog zalaganja u borbi “protiv mržnje, rasizma i netrpeljivosti”, objavio je u rujnu španjolski žiri.

U obrazloženju dodjele nagrade Zaklada Principe de Asturias (Princ od Asturije) ističe da Memorijalni centar holokausta Yad Vashem čuva sjećanje na “veliku povijesnu tragediju” i nagrađen je za svoj “ustrajan rad jer među sadašnjim i budućim naraštajima, kroz sjećanje, promiče prevladavanje mržnje, rasizma i netrpeljivosti”.

Direktor Yad Vashema Avner Shalev zahvalio je Zakladi na toj nagradi. “Duboko sam potresen i vrlo ponosan. Ta prestižna međunarodna nagrada priznaje da

Izraelski parlament Knesset donio je 1953. godine zakon o osnivanju Yad Vashema kako bi se sačuvalo sjećanje na šest milijuna Židova ubijenih u nacističkim logorima smrti u Drugom svjetskom ratu i postao je svjetski arhiv za holokaust s filmovima i više od 200.000 fotografija te 62 milijuna dokumenata, knjiga i članaka. Svake godine taj muzej posjeti dva milijuna ljudi. Muzej je za nagradu nominirala njemačka kancelarka Angela Merkel i on je pobijedio između 46 drugih kandidata.

“Dok generacija očevidaca holokausta odlazi, Yad Vashem će nastaviti njihova sjećanja koristiti kako bi se izgradio bolji svijet - svijet tolerancije i uzajamnog poštivanja među narodima”, istaknuo je direktor Yad Vashema.

Dva milijuna posjetitelja godišnje

Memorijalni centar Yad Vashem izložbeni je kompleks koji se nalazi na brdu Har Hazikaron u Jeruzalemu.

Izraelski parlament Knesset donio je 1953. godine zakon o osnivanju Yad Vashema kako bi se sačuvalo sjećanje na šest milijuna Židova ubijenih u nacističkim logorima smrti u Drugom svjetskom ratu i postao je svjetski arhiv za holokaust s filmovima i više od 200.000 fotografija te 62 milijuna dokumenata,

knjiga i članaka. Svake godine taj muzej posjeti dva milijuna ljudi. Muzej je za nagradu nominirala njemačka kancelarka Angela Merkel i on je pobijedio između 46 drugih kandidata.

Među njima su Ingrid Betancourt, kolumbijska predsjednička kandidatkinja koja je od 2002. taokinja gerilske skupine FARC, pjevačica sa Zelenortskih otoka Cesaria Evora, bivša islandska predsjednica Vigdis Finnbogodottir, Svjetska izviđačka organizacija, nevladina udruga iz Mauritanije SOS robovi. Prošle godine nagrada je pripala UNICEF-u, Zakladi Ujedinjenih naroda za djecu, a među prošlim dobitnicima su i Liječnici bez granica, jordanski kralj Husein itd.

Zaklada od 1981. dodjeljuje svake godine osam nagrada u više kategorija, a uz svotu od 50.000 eura dobitniku pripada i skulptura katalanskog umjetnika Joana Miroa.

Nagrada Concordia (sloga) dodjeljuje se osobama ili institucijama za njihov doprinos u promicanju mira u svijetu, ljudskih prava i borbi protiv nepravde, siromaštva i bolesti.

(tekst objavljen na internetskoj stranici Yad Vashema)

sjećanje na holokaust, sistematično ubijanje Židova koje se dogodilo u srcu Europe, ima duboko značenje za suživot obitelji naroda, danas i kroz povijest”, kazao je Shalev.

Najveća sinagoga u Njemačkoj otvorena je krajem kolovoza u istočnom dijelu Berlina, nakon obnove koja je trajala tri i pol godine i koja je stajala 4,5 milijuna eura.

OBNOVLJENA NAJVEĆA SINAGOGA U NJEMAČKOJ

Najveća njemačka sinagoga u glavnom gradu Berlinu predstavlja svojevrsni simbol „čuda“ odnosno trenutačne renesanse židovske zajednice u Njemačkoj.

Sinagoga u Rykestrasse, u istočnom dijelu Berlina, „preživjela je dva različita režima, i postala simbol čuda, čuda da u Njemačkoj ponovno ima Židova“, kazao je rabin Leo Trepp, star 94 godine, koji je prije nacizma službovao u toj istoj sinagogi.

Zahvaljujući ponovnom ujedinjenju Njemačke te dolaskom imigranata iz Rusije, njemačka židovska zajednica danas broji više od 120.000 članova, naprema 15.000 koliko ih je imala nakon kraja Drugog svjetskog rata. Prije dolaska nacista na vlast, u Njemačkoj je živjelo između 500 i 600.000 Židova.

Sinagoga u Rykestrasseu bila je pošteđena tijekom „Kristalne noći“ 9. studenoga 1938. godine (noći pogroma, kada je diljem Njemačke paljena židovska imovina) jer je bila naslonjena na zgrade u kojima su živjeli „arijevci“.

Dvorana za molitve, u kojoj se moglo smjestiti 1.200 vjernika, bila je devastirana, svitci Tore odneseni, a rabini i članovi zajednice odvedeni u logor Sachsenhausen, sjeverno od Berlina. Među njima je bio i Leo Trepp. On je u logoru proveo tri tjedna, a uspio je pobjeći nacističkom režimu zahvaljujući vizi koju mu je nabavio jedan britanski rabin.

Sinagoga u Rykestrasseu bila je pošteđena tijekom „Kristalne noći“ 9. studenoga 1938. godine (noći pogroma, kada je diljem Njemačke paljena židovska imovina) jer je bila naslonjena na zgrade u kojima su živjeli „arijevci“.

Posljednja služba u sinagogi je služena u travnju 1940. godine, a nakon rata sinagoga je služila prema nekim izvorima kao odlagalište, a prema drugima kao štala. Ponovo je otvorena 1953. godine nakon obnove, a tijekom komunističke vladavine Istočne Njemačke bila je sjedište židovske zajednice istočnog Berlina. Sinagoga je izgrađena 1904. godine u neoklasicističkom stilu, a 2004. godine morala je ponovo zatvoriti svoja vrata i proći temeljitu obnovu, koja je stajala 4,5 milijuna eura.

Na ponovnom otvaranju nazočni su bili brojni predstavnici političkog, kulturnog, gospodarskog i vjerskog života Njemačke, a među njima i stari rabin Leo Trepp te ostale preživjele žrtve nacizma.

Werner Bab sjeća se kako ga je otac vodio na šabatnu službu u berlinsku sinagogu u Rykestrasse, tridesetih godina prošloga stoljeća dok su se nacisti penjali na vlasti.

„Rabinove riječi bile su tih dana pune politike, a svi Židovi razgovarali su samo o jednoj temi - kako izaći iz Njemačke“, sjeća se Bab (82), koji je preživio nacistički logor smrti Auschwitz.

„Ali ono što me uvijek najviše impresioniralo kao dječaka, bila je veličina sinagoge“, ističe Bab.

Čak i prije ujedinjenja Njemačke 1990. godine, Bab je ponekad iz Zapadnog Berlina, gdje je živio, odlazio u istočni dio grada kako bi šabat dočekao u sinagogi svoga djetinjstva.

„Tada nije puno vjernika dolazilo na službu. Broj vjernika povećao se nakon što su u Njemačku počeli prisizati Židovi iz bivšeg Sovjetskog Savez“, rekao je Bab.

Danas u Berlinu živi najveća židovska zajednica u Njemačkoj, koja broji 12.000 članova. U gradu ima i osam sinagoga.

RON LAUDER - NOVI PREDSJEDNIK SVJETSKOG ŽIDOVSKOG KONGRESA

Kozmetički magnat Ronald Lauder nedavno je izabran za prijelaznog predsjednika Svjetskog židovskog kongresa, a na tom je mjestu zamijenio Edgara Bronfmana, koji se povukao nakon što je tom organizacijom predsjedao 30 godina.

Izvršni odbor Svjetskog židovskog kongresa s 11 glasova za i 4 protiv predložio je Laudera za novog predsjednika, a konačnu riječ dao je odbor guvernera koji je njegov izbor potvrdio.

Lauder je u utrci za predsjednika pobijedio Mendela Kaplana iz Južnoafričke Republike, izraelskog aktivista i pisca Einata Wilfa te Vladimira Herzberga, rusko-izraelskog nuklearnog fizičara.

Lauder je rekao da Svjetskom židovskom kongresu namjerava dati nov smjer, nakon skandala i duboke krize koja je potresla organizaciju nakon što su otkrivene neregularnosti u poslovanju.

Lauder je američki državljanin, republikanac, a identificira se s izraelskom desnicom. On je vlasnik kozmetičkog carstva Estee Lauder, koji je osnovala njegova majka, a njegovo osobno bogatstvo procjenjuje se na 2.7 milijardi dolara.

Prijelazni predsjednik bit će na toj dužnosti do 2009. godine kada će Svjetski židovski kongres održati slijedeću plenarnu sjednicu i izabrati stalnog predsjednika.

Svjetski židovski kongres osnovan je 1936. godine u Ženevi i organizacije je koja predstavlja židovske zajednice iz 80 zemalja, uključujući i Izrael.

David Sharrock, Jeruzalem

PRIZNANJE ARAPINU KOJI JE SPASIO ŽIDOVE OD NACISTA

Priču o Tunižaninu Khaledu Abdelwahhabu otkrio je jedan američki Židov, stručnjak za arapsku i islamsku politiku, koji se bavio istraživanjima za svoju knjigu.

Arapin, koji je spasio živote 23 Židova tijekom holokausta, primit će od Izraela čast bez presedana. Khaled Abdelwahhab, bogati tuniski zemljoposjednik, bit će prvi Arapin koji će se slaviti kao Pravednik među narodima.

Nagrada, koju dodjeljuje Yad Vashem, institucija za sjećanje na holokaust, dodjeljuje se nežidovima koji su stavili u opasnost vlastiti život, kako bi tijekom holokausta, u kojem je stradalo šest milijuna Židova, spašavali Židove.

Otkako je ta nagrada ustanovljena 1963. godine, više od 21.000 osoba steklo je titulu Pravednika među narodima, s Oscarom Schindlerom vjerojatno najpoznatijim pravednikom. Ali usprkos pričama o junaštvu i prijateljstvu koje pamte članovi nekoć velike sjevernoafričke zajednice, iz arapskog muslimanskog svijeta nije se pojavio još niti jedan kandidat.

Abdelwahhab je skrivao 23 Židova

Priču o Tunižaninu Khaledu Abdelwahhabu otkrio je jedan američki Židov, stručnjak za arapsku i islamsku politiku, koji se bavio istraživanjima za svoju knjigu.

Jedna preživjela, Anny Boukris, ispričala je Robertu Satlofu da je Abdelwahhab spasio 23 Židova, uključivši i njezinu obitelj, dok su se skrivali u jednoj tvornici ulja, nakon što su ih njemački vojnici

izbacili iz vlastitih domova. Bojao se da će žene zaposliti u bordelu pa im je tijekom preostalih šest mjeseci njemačke okupacije Tunisa pružio sklonište.

Intervjuirana u svome domu Los Angelesu nekoliko tjedana prije smrti, Anny Boukris je rekla kako je Abdelwahhab otkrio da njemački oficiri planiraju odvesti njezinu majku, Odette, da radi u bordelu, koji su otvorili u Mahdiji, na istočnoj obali Tunisa. Kako je Abdelwahhabov otac bio dobar prijatelj Boukrisovih, on se odvezao ravno do tvornice ulja i priopćio svim Židovima koji su se tamo skrivali da su im životi u opasnosti i da smješta pođu s njime.

Sve ih je smjestio na svojoj obiteljskoj farmi u selu Tlelsa, dvadeset milja od Mahdije, gdje su ostali sve dok britanske trupe nisu okončale njemačku okupaciju Tunisa u travnju 1943. godine.

Ove priče izlaze na vidjelo tek sada, jer prije baš nismo gledali na iskustvo holokaušta u arapskim zemljama. Drugi razlog jest taj da Arapi koji jesu spašavali Židove - nisu željeli biti otkriveni. Oni vrlo nevoljko priznaju da su spašavali Židove.

Abdelwahhabu su bile 32 godine kad su Nijemci stigli u Tunis, a dr. Satloff opisao ga je kao bonvivana, obdarena izgledom holivudske filmske zvijezde - i s okom za zgodne žene. Otac mu je bio prijašnji ministar na dvoru tuniskog bega (vladara).

Prče o hrabrim Arapima tek sada izlaze na vidjelo

Abdelwahhab je studirao umjetnost i arhitekturu u New Yorku i neko je vrijeme živio u Parizu. U Španjolskoj se oženio s opernom pjevačicom iz Venezuele, koja

je postala majkom jedne od njegovih dviju kćeri. Umro je 1997. godine, u dobi od 86 godina.

Estee Yaari iz Yad Vashema rekla je za Times da je o Abdelwahhabu otvoren dosje i da će ga pregledati komisija stručnjaka prevedena sucem Vrhovnog suda. Čini se da ima dovoljno materijala da se stvar pokrene, pa bi on postao prvi Arapin Pravednik među narodima, rekla je.

Dr. Satloff, izvršni direktor Instituta za Bliskoistočne studije u Washingtonu, otkrio je priču o Abdelwahhabovu junaštvu radeći na knjizi za koju se nadao da će probiti "urotu tišine" u vezi spašavanja Židova tijekom holokaušta u arapskom svijetu.

Dr. Satloff, koji je odletio u Izrael da bi se sastao s djelatnicima Yad Vashema, rekao je: "Ove priče izlaze na vidjelo tek sada, jer prije baš nismo gledali na iskustvo holokaušta u arapskim zemljama. Drugi razlog jest taj da Arapi koji jesu spašavali Židove - nisu željeli biti otkriveni. Oni vrlo nevoljko priznaju da su spašavali Židove".

Tijekom Drugog svjetskog rata u Sjevernoj Africi živjelo je preko milijun i pol Židova, koje su progonili nacisti i njihovi tamošnji saveznici, iako su neki bili poslani u logore smrti u Europi.

(članak objavljen 24. siječnja 2007. godine u listu "The Times")

Prevela: Mira Altarac - Hadji-Ristić

Izraelski veleposlanik bio je iznenađen kada je otkrio židovsko nasljeđe mlade žene Katye Ben Shimol na otoku ispred zapadne obale Afrike. Dimut susretom, veleposlanik je krenuo u potragu za grobom Katyina pretka, židovskog imigranta iz Maroka Shlome Ben Shimola.

ŽIDOVSKI KORIJENI NA ZELENORTSKIM OTOCIMA

Tijekom posjeta otočnoj državi Zelenortski otoci, izraelski veleposlanik u Senegalu Gideon Bachar bio je iznenađen kada je otkrio židovsko nasljeđe mlade žene koju je tamo upoznao. A ona se zvala Katya Ben Shimol.

Zelenortski otoci nalazi se na zapadnoj obali Afrike, na Atlantskom oceanu. Stanovništvo te otočne države kombinacije je Afrikanaca i Europljana, od kojih su neki židovskog porijekla.

Veleposlanik Bachar stigao je na arhipelag, koji broji 500.000 stanovnika, kako bi predsjedniku te male republike predao vjerodajnice.

Velik broj Židova stigao je na otok direktno iz Portugala, nakon što su bili protjerani 1460. godine, a drugi su stizali tijekom 19. stoljeća.

S obzirom na to da su židovski imigranti uglavnom bili samci, ženili su se i asimilirali s otočkim lokalnim stanovništvom. Dokazi o židovskoj nazočnosti vidljivi su u velikom broju židovskih prezimena (Cohen, Levi, Ben Shimol i Ferrera), na židovskim grobljima, a čak se i jedno selo na otoku zove Synagoga.

S velik broj potomaka židovskih imigranata svjesni su svoga nasljeđa i ponosni na to, iako su se generacijama smatrali kršćanima.

Iznenađujući susret

Tijekom veleposlanikova boravka na Zelenortskim otocima, tamo je boravio i španjolsko-židovski liječnik dr. Jose Tristan, koji je trebao operirati 20 djece.

Veleposlanika su pozvali da posjeti djecu i tijekom boravka u bolnici susreo se sa sedamnaestogodišnjom Katyom Ben Shimol. Tijekom razgovora, veleposlanik je otkrio da je osnivač

njezine obitelji bio jedan od skupine marokanskih Židova koji su u 19. stoljeću stigli na otok i tamo se trajno naselio.

Djevojka je bila ponosna na svoje židovske korijene i veleposlaniku je pokazala malu bilježnicu, napisanu na portugalskom, u koju je zapisala svoje genealoško stablo i zalijepila fotografije svojih predaka.

Na jednoj od fotografija bio je snimljen grob židovskog osnivača njezine obitelji Shlome Ben Shimola, koji je na Zelenortski otoku stigao iz Maroka i preminuo 1904. godine.

Dimut iznenađujućim susretom s mladom djevojkom, veleposlanik i doktor Tristan odlučili su pokušati pronaći grob Shlome Ben Shimola.

Između bazaltnih planina u središtu otoka Santigau, njih su dvojica pronašli usamljeni grob. Veleposlanik Bachar izmolio je kadiš na grobu u znak sjećanja na Shlomu Ben Shimola.

Zelenortska republika ili Zelenortski otoci

(portugalski: Cabo Verde) su mala otočna država na arhipelagu u sjevernom dijelu Atlantskog oceana, oko 600 kilometara od najzapadnijeg dijela afričke obale. Portugalci su nenaseljene otoke pronašli i kolonizirali u 15. stoljeću kada su postali glavni centar trgovine robovima. Portugalski naziv "Cabo Verde" dolazi od najzapadnije točke Afrike koja se danas nalazi u Senegalu. Zelenortski otoci, koji se sastoje od 10 većih i 8 manjih otoka, nezavisnost su dobili 1975. godine. Najpoznatija stanovnica Zelenortskih otoka je svjetski poznata pjevačica Cesaria Evora.

IN MEMORIAM

MARTA CENTNER

Gospođa Marta Centner preminula je 14. srpnja 2007. godine, u svome domu sa svojim najmilijima.

Gospođa Centner rođena je 1911. godine u Lipiku u obitelji trgovaca. U Zagrebu je pohađala Gornjogradsku gimnaziju i Trgovačku akademiju.

Godine 1938. udala se za suca Ota Centnera i otišla s njime živjeti u Tuzlu, gdje je on radio na sudu sve do početka Drugog svjetskog rata.

Zahvaljujući tomu što su živjeli u Bosni u multikulturalnoj sredini, ona i njezin suprug uspjeli su preživjeti holokaust, jer su im pomagali i skrivali ih prijatelji svih nacionalnosti i vjera, dok su njezini roditelji, brat i mnogobrojna rodbina stradali u logorima u Jasenovcu i Đakovu.

Nakon završetka rata živjeli su u Sarajevu, a 1954. godine preselili su se u Zagreb.

Godine 1947. dobivaju kćer Nadu s kojom je Marta živjela do kraja svog života kao i s unukama Marinom i Anom, kojima je pružila neizmjernu ljubav i dobrotu, a one su joj uzvraćale i predano se brinule za nju kada je to bilo najpotrebnije.

Od svog dolaska u Zagreb, pa sve dok je mogla, odnosno do svoje 92. godine, dolazila je u Židovsku općinu i sudjelovala u radu Ženske sekcije i sastajala se i prijateljevala s mnogima (Jelena Viculin, Elza Goldner, Mira Atijas, Vera Dajč, Ljerka Dajč, Delka Weiss, Josipa Paržik, Ružica Špicer, Ljerka Kallay, Ilonka Bakrač, Štefa Švarc, Zora Steiner, Branka Akerman) i još s mnogo njih koje već dugo nisu s nama.

Njezin suprug bio je dugogodišnji potpredsjednik Općine i predsjednik kuratorija Doma Lavoslava Schwarza. Ona ga je pratila u radu i druženju s našim poznatim članovima - Singerovi, Pollakovi, Jungwirthovi, Breyerovi, Volnerovi, Obersonovi, Sternovi, Hahnovi, Haasovi...

S Martom su otišla i neka od posljednjih sjećanja na ta druženja i to značajno razdoblje naše Općine - otišla je jedna epoha.

N. H.

IN MEMORIAM

PROF. ELA MUHVIĆ

Gospođa Ela Muhvić, još jedna od naših seniorki, napustila nas je 21. kolovoza u 93. godini života.

Moja generacija pamti ju kao profesoricu njemačkog (studirala je njemački i francuski jezik, ali je tijekom svog radnog vijeka uglavnom predavala njemački) na gornjogradskoj VII. ženskoj gimnaziji, IV. gimnaziji na Rooseveltovom trgu i drugdje.

Rođena je u Samoboru kao Ela Kornfein.

Rat je provela u svom rodnom gradiću, gdje je nju i njezine roditelje skrivala obitelj Mihalinec. Sestra i četrdesetak članova njezine obitelji nisu bili te sreće - stradali su u nacističkim logorima.

Poslije rata, gospođa Ela udala se za svog kolegu, germanista Zlatka Muhvića, kojeg je nadživjela. Stanovala je sa svojom kćerkom, koja ju je nježno pazila do kraja života.

Pamtim gospođu Muhvić sa sastanaka gospođa njezine životne dobi u klubu naše Općine. Sjedile bi za onim okruglim stolom, svaka sa šalicom kave ispred sebe (Gospođa Ela i ja znale smo izmijeniti sjećanja na profesore VII. ženske!).

Nema više ni tih prijateljica, osim gospođe Elze Goldner i gospođe Branke Ackermann u Domu Lavoslava Schwarza. Imaju lijepa sjećanja na nju i kažu mi da je bila jako odana židovstvu.

Mira Altarac Hadji- Ristić

IN MEMORIAM

JOŽA ŠTAJNER

Otišao je i Joža Štajner (1946-2007), sin nekadašnje aktivistice Židovske općine Zore Štajner i brat Miriam Aviezer, koja radi u Yad Vashemu.

Dugogodišnji invalid, preminuo je u Domu za stare i nemoćne Fidelitas u Bukovačkoj cesti.

Unatoč bolesti, duhom je bio aktivan: priznati stručnjak filmske umjetnosti, urednik Hrvatske televizije.

Nenad Polimac, filmski kritičar Jutarnjeg lista, kaže u svom sjećanju na preminulog kolegu 18. srpnja ove godine:

“... bio je među ključnim osobama koje su televizijski program grozničavo punile hollywoodskim klasicima te rijetkim vrijednim europskim i azijskim filmovima. Bez njegova truda Filmska enciklopedija Leksikografskog zavoda ne bi bila tako pouzdana, ni puna živopisnih natuknica.”

Štajner je iza sebe ostavio bogatu filmsku biblioteku, koju je njegova sestra Miriam poklonila Akademiji za film i kazalište.

Mira Altarac Hadji-Ristić

IN MEMORIAM

JULIJA GERTNER ŽIVADINOVIĆ

U Dubrovniku je 7. kolovoza 2007. godine u 91. godini preminula gospođa Julija Gertner Živadinović, članica Židovske općine Dubrovnik, ranije iz Beograda.

IN MEMORIAM

EMANUEL SALOM (MANNY)

Posljednji aktivni predsjednik Udruženja Židova iz bivše Jugoslavije u SAD-u, Emanuel Salom Manny, preminuo je 16. kolovoza 2007. godine, a sahranjen je na groblju Mount Moriah, u New Yorku.

Emanuel je rođen 24. prosinca 1925. u Sarajevu. Tijekom rata, 1941. godine, uspio je pobjeći u Herceg Novi, a dio rata proveo je u talijanskim logorima.

Nakon oslobođenja, Emanuel se 1943. godine priključio engleskoj vojsci. Tijekom godina postao je časnik za vezu američkog JOINT-a i talijanskih vlasti.

1949. godine dolazi u New York, gdje 1957. osniva uspješnu tvrtku za uvoz i izvoz. Godine 1978. oženio se s Jelenom,

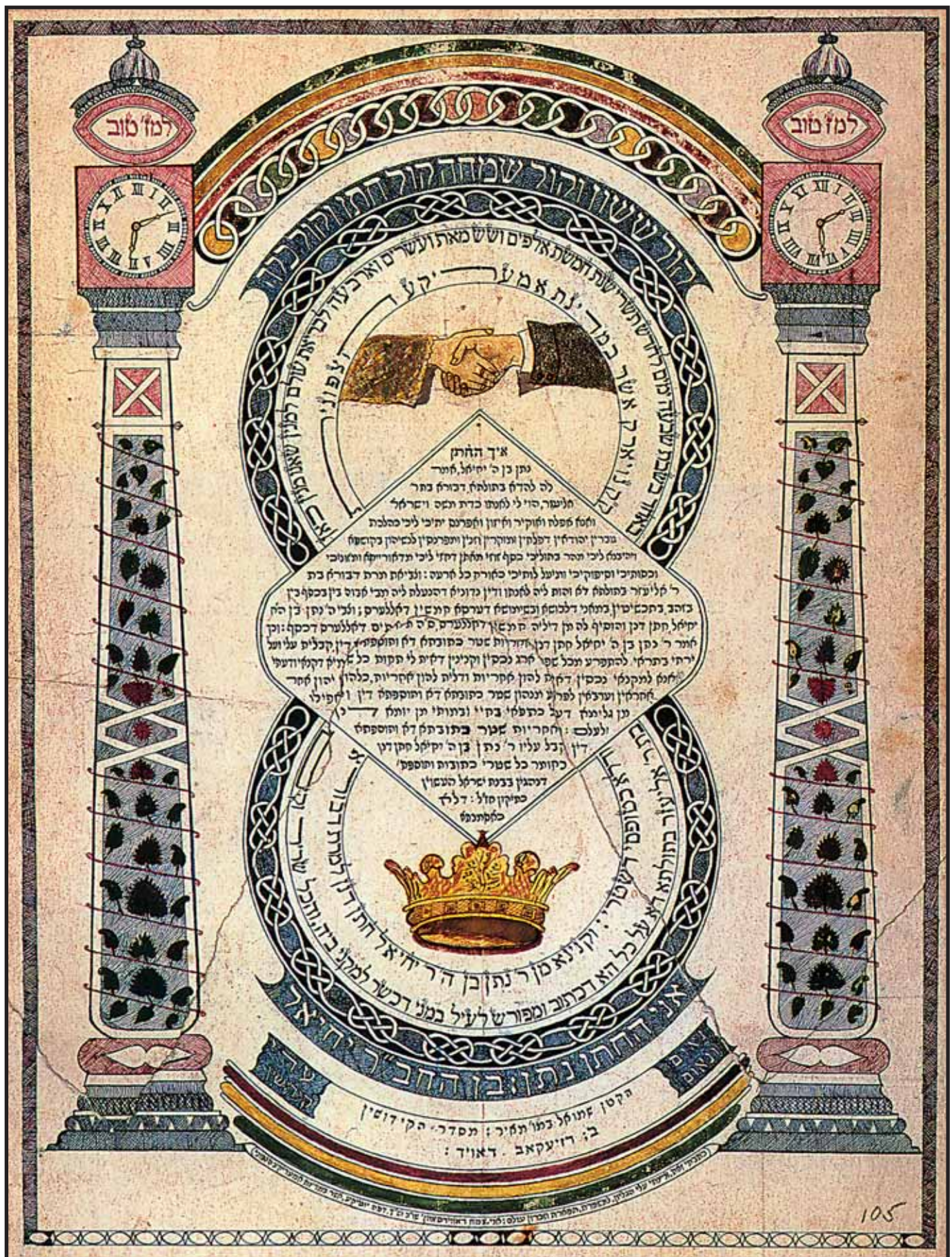
koja mu je pomagala, bodrila i njegovala do zadnjeg dana života.

Brzo se uključio u rad Udruženja Židova iz bivše Jugoslavije, a tijekom vremena postao je glavni motor tog udruženja. Uvijek je bio spreman i na pomoć Izraelu, a posebno treba istaknuti njegov rad i vodstvo u izgradnji velikog sportskog centra „Dado Elazar“ u okrugu Gilboa u Izraelu.

Emanuel je bio neobično pažljiv sin, brat i muž. Svojim dugogodišnjim radom zadužio je mnoge u Americi kao i u raznim dijelovima bivše Jugoslavije.

Oplakuju ga supruga Jelena Salom, sestra Elly i sestrična Sari kao i mnogobrojni prijatelji.

Joseph Gottfried

Ketuba autora Zemeha Davidsona. Utica, New York, 1863. Akvarel i tinta na papiru.
 Uz tekst upisan tradicijskom kaligrafijom, u ovalima iznad brojanika sata upisana je kratica rečenice „Mazel tov“ - „Sretno!“

PIROVAC 2007

